

LELKIPÁSZTOR

EVANGÉLIKUS LELKÉSZI SZAKFOLYÓIRAT

TARTALOMJEGYZÉK

„Én is munkálkodom.“ (D. dr. Vető Lajos) ..	1
A lutheri hivatás-etika aktuális kérdései (Dr. Nagy Gyula) ..	6
A tudatos egyházi munka (Virág Gyula) ..	17
Luther a hetedik parancsolatról (Dr. Ottlyk Ernő)	21
A keresztyén reménység etikai konzekvenciái (Zsigmondy Árpád) ..	30
D. dr. Vető Lajos: Vom Aufbau der Kirche in Ungarn (Dr. Pálffy Miklós) ..	43
Luther és az egyházi ének (Schreiner Vilmos)	46
Növekedjünk (Bodrog Miklós) ..	49

ÍRASMAGYARÁZAT:

Hetvened vasárnap ..	50
Hatvanad vasárnap ..	51
Ötvened vasárnap ..	54
Invocavit ..	56
Reminiscere ..	59
Kollekták az evangéliumokhoz ..	61
Új könyvek ..	II

XXXI. ÉVFOLYAM
1. SZÁM

1956
JANUÁR

Új könyvek:

H. D. Wendland: *Die Kirche in der modernen Gesellschaft*. 240 o. Furche Vlg.

Albertz Martin: *Die Botschaft des Neuen Testaments*. I. Bd. I. hlbd 304 o., II. Hlbd 504 o. Chr. Kaiser Vlg. München.

Arnold Gilg: *Weg und Bedeutung der altkirchlichen Christologie*. 104 o. Chr. Kaiser Vlg. München. (Új kiadás.)

Dr. W. A. Visser't Hooft: *Rembrandts Weg zum Evangelium*. Az Egyházak Világtanácsa főtitkárának Rembrandt-könyve. A szerző több mint húsz év óta foglalkozik nagy honfitársával s legavatottabb teológiai interpretátora Rembrandt művészetének.

Hermann Diem: *Theologie als kirchliche Wissenschaft, II. Dogmatik*. 320 o. Ch. Kaiser Vlg. Diem teológiai enciklopédiájának ebben a második részében a rendszeres teológia mai kérdéseivel foglalkozik. A III. előkészületben levő kötet befejezi a művet és a gyakorlati teológiáról fog szólni

Karl Hartenstein: *Andachten*. 269 o. Ev. Missionsvlg, Stuttgart. A bábeli misszió 1952-ben elhunyt nagynevű igazgatójának áhitatos-könyve.

Karl Hartenstein: *Sind wir wirklich Christen?* 77 o. Ev. Missionsvlg, Stuttgart. Jakab apostol levelének magyarázata.

Dr. Eduard Schweizer: *Erniedrigung und Erhöhung bei Jesus und seinen Nachfolgern*. 167 o. Zwingli Vlg, Zürich. Az újtestamentomi teológia egyik legjelentősebb műve-lőjének legújabb könyve.

Dr. G. W. Locher: *Der Eigentumsbegriff als Problem evangelischer Theologie*. 169 o. Zwingli Vlg. Zürich. A tulajdon kérdésének feldolgozása a reformátorok korától kezdve.

Oscar Cullmann: *Petrus*. 285 o. Zwingli Vlg. Zürich. Péter apostol első tudományos biográfiája a híres bázeli újszövetségi-professzor tollából

Walter Lüthi: *Der Römerbrief*. 311 o. Vlg F. Reinhardt, Basel. A világhírű igehirdetőnek, aki ma a berni münster lelkésze, legújabb írásmagyarázó könyve.

Christoph Blumhardt: *Von der Führung Gottes*. 124 o. Steinkopf Vlg, Stuttgart. Az ifjabb Blumhardt leveleinek gyűjteménye

Leo Baeck: *Dieses Volk. Jüdische Existenz*. 182 o. Frankfurt. Az egykori berlini főrabbi és professor könyve a zsidó lét titkát elemzi.

D. Emil Brunner: *Fraumünsterpredigten*. 156 o. Zwingli Vlg. Zürich. A rendszeres teológia zürichi professzorának legújabb prédikációi.

(G.)

„Én is munkálkodom“

János evangéliuma szerint Jézus főleg azért került konfliktusba kora vallási életének vezető embereivel, mivel a szombatnapról gyökeresen más felfogása volt, mint azoknak. Különösen nagy volt a felháborodás, amikor kijelentette „a zsidók“ akadékoskodásával szemben, hogy: „Az én Atyám mind ezideig munkálkodik, én is munkálkodom“. Az evangélista közvetlenül ehhez a kijelentéshez hozzáfűzi: „Emiatt aztán még inkább meg akarák őt ölni a zsidók, mivel nemcsak a szombatot rontotta meg, hanem az Istent is saját atyjának mondta, egyenlővé tévén magát az Istennel“ (Jn 5, 17, 18.). A munkáról önmaga személyével kapcsolatban máskor is pozitív értelemben nyilatkozott az Úr. Figyelmezteti követőit: „Eljő az éjszaka, mikor senki sem munkálkodik“ (Jn 9, 4).

Az új esztendő kezdetén ezekhez az igékhez kapcsolódva gondolkodjunk el a munkáról. Meg kell ezt tennünk két okból is. Először, mivel népünk a második öt éves terv első évében különösképpen is nagy munkába kezd. Másodszer azonban azért is, mivel nekünk, lelkészeknek is szól az intelem, hogy addig kell munkálkodnunk, amíg el nem jön az éjszaka, „amikor senki sem munkálkodik“. Ezzel a kérdéssel tehát azért kell foglalkoznunk, hogy hívveinknek is jó tanítást tudjunk adni a munkáról, s magunk is tisztán lássunk a saját időnkkel és tennivalóinkkal kapcsolatban.

Fel kell vetnünk a kérdést előljáróban: honnan vette Jézus — emberileg szólva — a munkának ezt a nagyraértékelését. Hiszen az a vallási miliő, mely körülvette, felfogásának nyilvánvalóan nem kedvezett. A korabeli zsidó vallás nem sokat törődött azzal, hogy hétköznap mit csinálnak, mivel vannak elfoglalva az emberek. A figyelem elsősorban a szombat megtartására irányult. Az úgynevezett papi kódex — mint tudjuk — mindig a Biblia legelején a teremtéstörténet első változatát úgy rendszerezi, hogy a szombat jelentőségét minél jobban hangsúlyozza. Még a próféták is sokszor oly módon helyeznek hangsúlyt a szombat megtartására, hogy a nép minden nyomorúságának okát a szombat-nap megszegésében látják, a szebb jövő felvirulását pedig a szombat kifogástalan megtartásától remélik. Hogyan lehet ilyen előzmények után, ilyen vallási környezetben az, hogy Jézus Krisztus lépten-nyomon megbotránkoztatja a korabeli zsidóság vallási vezetőembereit éppen a szombathoz való viszonyulásával?

Annak tudatában, hogy az újtestamentom ezt így nem hangsúlyozza, fel kell vetnünk a kérdést mégis csak az evangélium alapján, vajon nem azért van-e ez így, mivel a mi Urunk olyan családi körben nevelkedett fel, s maga is olyan foglalkozást tanult gyermek- s ifjúkorában, mely az emberiség azóta lejátszódó története szerint döntően alakította ki a mai kor munkaértékelését. Sokszor

egészen kicsiny mozzanatokot is annyira ki tudunk hangsúlyozni Jézus élete történetében, szabad-e ugyanakkor elhanyagolnunk az Ő mélyebb és alaposabb megismerésére és megértésére törekedve azt, hogy József ácsmester volt, vagyis inkább házépítéssel foglalkozó iparos? Ha az inkarnáció szémszögéből nézzük a kérdést: tekinthetjük-e véletlennek éppen ezen a ponton azt a körülményt, hogy az örök ige iparos emberben öltött testet? Felvethetjük a kérdést úgyis: mi a jelentősége annak, hogy az ige ipari dolgozó testét öltötte fel. Ha valamennyire is tisztában vagyunk azzal, hogy milyen nagy hatással van az emberre az a legszűkebb környezet, amelyben felnő, semmiképpen sem tarthatjuk mellékes és elhanyagolható mozzanatoknak, hogy Jézus műhelyben, ipari munka végzése közben, iparos emberek munkáját látva cseperedett ifjúvá és férfivá. Az alkotó munka értékét semmilyen más környezetben nem ismerhette volna meg jobban, mint éppen ebben. Akkor se, ha történetesen földművesnek születik, a legkevésbé pedig, ha papnak, rabbinak a családjában nő fel, vagy ha a „felső tízezer“-hez tartozik. Mennyei Atyjára, a teremtő és mindeneket fenntartó, a történelmet formáló Istenre azért nézhetett úgy fel, hogy Ő mindeztideig munkálkodik, mert személyes tapasztalatból ismerle az alkotó munka újat létrehozó értékét. Ha valóban korszerűen prédikálnánk, mi, a technikai korszak emberei, és papjai, nem hagynánk figyelmen kívül annyira ezt a körülményt.

Érdekes és hasznos lenne azt is szemügyre venni, hogy apostolait milyen világi foglalkozások emberei közül hívta el az Úr. Se parasztot, se uralkodó osztálybelieket nem találunk apostolai között. „Idétlen“ apostola, Pál pedig, szintén ipari munkával, sátorponyva-készítéssel szerezte meg anyagi létfeltételeit. Tekinthejtjük-e ezt is mellékes körülménynek? Az bizonyos, hogy ezek a körülmények sokat megértetnek velünk abból, hogy Jézus miért bocsúlta a saját küldetésével kapcsolatban is oly sokra a munkát, s miért buzdította munkás életre tanítványait is. Lehet, hogy még akkor sem túlozunk, ha azt mondjuk, hogy Jézus Istenszemléletének a kialakulásában is az egyik döntő jelentőségű tény volt az, hogy Ő „ácsmester“ mellett nőtt fel s maga is az ácsmesterséget tanulta ki ifjú korában.

De egyszer arra is gondolnunk kellene már eddigi gondolatmenetünknek megfelelően, hogy a nagy reformátor, Luther Márton, aki a munkát megvető középkori kegyességet olyan alaposan kikezdte, s a munka becsületét helyreállította; bányász szülőktől származott. Nem magyaráz-e meg ez a körülmény is sok mindent abból, hogy Luther miért nem tudott megharátkozni a kolostori életformával, miért van olyan érzéke a munka megbecsülése iránt, miért veti meg a dologtalan szerzeteseket és miért tud maga is egész életén át szüntelenül dolgozni és alkotni?

De most menjünk még tovább egy lépéssel gondolatmenetünkben.

A mai közkeletű természettudományos felfogás szerint az embert az állattól főként agyának fejlettsége és kezének munkára alkalmassága különbözteti meg. Mint minden szervünket, agyunkat

és munkakészségünket is foglalkoztatásuk és használatuk fejleszti, tökéletesíti és erősíti, a foglalkoztatás hiánya pedig ernyeszti, satnyítja, erőtlenné, visszafejleszti. Pontosan ugyanaz a szabály érvényesül itt is, mint az izmokkal kapcsolatban. Ezenkívül: agyunk és két kezünk fejlődése a legszorosabb kölcsönhatásban történik. Kigondolok valamit az agyammal, próbálok megcsinálni a kezemmel. Agyam gondolatai fejlesztik kezem ügyességét. De megfordítva is: a munka, melyet kezemmel célszerűen végzek, a gondolkodásomat, agysejtjeimet és munkájukat fejleszti és tökéletesíti. A szellemi és a testi munka kölcsönösen hat egymásra, hasznos foglalkoztatás esetén pozitíve, fejlesztőleg. Bármelyik tényező, vagy mindkettő használaton kívüli helyezése, paragon hevertetése mindkettőre hátrányos végeredményben. Így derül ki, hogy az ember tökéletesedésének, hangsúlyozzuk: szellemi tökéletesedésének is, egyetlen igazi előmozdító tényezője a munka, és pedig az értelmes, célszerű munka. S ha már abból indultunk ki, hogy Jézus Krisztus mennyei Atyja munkálkodó Isten, s Megváltónk is olyan nagyra értékeli a munkát, most ebben az összefüggésben gondolkodjunk el Krisztus Urunknak azon a felhívásán: „Legyetek azért ti tökéletesek, miként a ti mennyei Atyátok tökéletes“ (M 5, 48). Vegyük észre a kettő között, a munka és tökéletesedés között a szoros kapcsolatot. Vegyük észre az értelmes munka döntő jelentőségét a tökéletesség isteni követelménye szempontjából. Ha komolyan vesszük híveink és a magunk tökéletesedésének a kérdését, Jézus Krisztusnak tökéletességre vonatkozó felszólítását, ezeket az összefüggéseket nemcsak hogy nem hanyagolhatjuk el, hanem hálásak vagyunk Istennek, hogy belőlük valami felderengett előttünk.

Nem titkolhatjuk azonban se magunk, se mások előtt, hogy az ember nehezen válik öntudatosan és szívesen dolgozó lényé. Inkább szeret olyan „paradicsomról“ álmodozni, amelyben nem kell dolgozni, noha tudhatná, hogy a bűnösét előtt is kellett az embernek abban az ősi paradicsomban munkálkodnia (1. Móz 2, 15). Vonatkozik ez ismét a szellemi és a testi munkára egyaránt. Milyen nehezen megy sok gyermeknek és felnőttnek a tanulás! Aki valamilyen magasabb iskolába járhat, vagy azt már el is végezte, mennyire méltóságán alulinak érzi sokszor a testi munkát. Valljuk be egymás között, hogy mi lelkészek különösen is hajlamosak vagyunk az utóbbi végzetes hibára és tévedésre. De híveinket is gyakran megkötözve tartja ez a téves, pogány (újplatonista stb.), minden bibliai alapot nélkülöző, középkori és polgári szemlélet. Látásom szerint azonban követünk el nagyobb hibákat is a munka megbecsülése tekintetében.

Először is a munkát nem egyszer a hit által való megigazulás elve szempontjából nézzük és bíráljuk helytelenül. Úgy tüntetjük fel a kérdést, mintha a mai ember azért dolgozna, hogy munkájával és annak eredményével örök üdvösségét biztosítsa. Nem szabad így összekevernünk a dolgokat. Egyrészt se Pál apostol, se Luther Márton nem a szükséges és hasznos munkára gondol akkor, amikor az úgynevezett érdemszerző cselekedeteket semmisnek ítéli. Másrészt a mai embernek esze ágában sincs, hogy ő hasznos és cél-

szertű munkájával Isten előtt akarjon megigazulni s Krisztus áldozati halálának és feltámadásának megigazító erejét akarja kibébiteni. Inkább fordítva: miután a protestáns ember tudja, hogy az olyan „érdemszerző“ cselekedetek, mint a búcsújárás, a kolostori élet, a coelibátus, a böjtölés stb. nem igazít meg Isten előtt, s különben is Krisztus az üdvösséget megszerezte számunkra a gólgotai kereszten, minden ilyesféle gondolattól megszabadulva annál nagyobb készséggel végezheti hivatásszerű munkáját úgy, ahogyan arra az apostoli levelek és Luther Márton tanítása buzdítja és inti. Roppant fonák és helytelen dolog, ha mi a hivatásszerűen végzett munkát abba a ferde megvilágításba helyezzük, hogy azzal az emberek Isten előtt akarnak érdemeket szerezni maquknak, s ezért ostorozzuk őket.

A másik hiba az, hogy úgyszólván kizárólag a „szombat“ tart minket, papokat bűvöletében a hét összes napjai között. Isten félreérthetetlenül megparancsolta az embernek, hogy „hat napon át munkálkodjál, és végezd minden dolgodat“ (2. Móz. 20, 9.). Mi azonban jellemző módon a paracsolatnak csak a hetedik napra vonatkozó részét hangsúlyozzuk, a többi hat napra szóló részét pedig teljesen figyelmen kívül hagyjuk, s csupán egy nappal, az ünneppal törődünk. A ma közkeletű tízparancsolatban nem is találunk a hét napjaira vonatkozólag mást, mint azt, hogy az ünnepet meg kell szentelnünk, mintha nem ugyanolyan isteni érvényességgel szólna hozzánk a parancsolatnak a többi része is, nevezetesen, hogy „hat napon át munkálkodjál“. Úgy látszik, hogy itt súlyos, a foglalkozásunkkal járó papi hibába estünk. Ebben a megállapításunkban megerősít az is, hogy amikor „ébredés“-t akarnak valamelyik gyülekezetben előidézni, akkor rendszerint a gyülekezet tagjainak egész hetét vasárnapra, hétnapos szombattá szeretnék tenni. De még ebből a hétből is hat nap arra való, hogy az ember munkálkodjék. De még ha ez alatt a hat nap alatt legalább kissé foglalkoznánk azzal, hogy mit csináljanak a hívek közönségesen hétköznap. De a heti egy nap, a sabbáth bűvöletében, nyilvánvalóan papi érdekből (rosszul felfogott papi érdekből) se a vasárnap, se a hétköznap igehirdetéseinkben úgyszólván semmit nem foglalunk a munkás hat nap felhasználásával, magával a munkával, a hétköznapnak Istentől akart hasznos értékesítésével. Nagy egyoldalúság ez és nagy hiba. De ez történik világszerte a keresztyén egyházakban. Nem is csoda, ha például a nyugati egyházi sajtó tele van keserű megállapításokkal amiatt, hogy a munkásság többségében elszakadt és távol él az egyháztól és a keresztyénségtől. De tudunk-e mi úgy beszélni gyülekezetünk „munkás“-tagjaihoz, hogy kiérezzék a szeretetet, a megbecsülést, az érdeklődést irántuk, életük és munkájuk iránt? Persze ehhez az eddigiek miatt egészen érthetően nincsenek is hozzászokva gyülekezeteink. Ezért nehéz olyan fontos kérdésekről, mint a termelőszövetkezeti gazdálkodás problémáiról, vagy az öt éves terv feladatairól jól beszélni.

Az új esztendőben, de a továbbiak során is egyre világosabban kirajzolja Isten elénk azt a feladatot, hogy a munka értékét Isten háztartásában s az emberek közösségében jobban fel kell ismernünk

és meg kell ismertetnünk. Szocializmust építő hazánkban így jövünk rá Isten megvilágosító Szent Lelke és igéje vezetésével keresztyén tanításunk és gyakorlati életszemléletünk fogyatékoságaira, de együttal a helyes látásra, tanítási módra és lelkészi munkára is. Világos, hogy nem isteníjtjük a munkát, de az is világos, hogy végre életünkben és lelkészi szolgálatunkban, keresztyén magatartásunkban is a munkának arra a helyre kell kerülnie, mely a kinyilatkoztatás szerint megilleti. Világos az is, hogy a munka nem öncél. Vele hazánkat s egy jobb, egészségesebb világot építünk s ugyanakkor magunkat is tökéletesítjük szellemi és testi tekintetben egyaránt, hogy szolgálatunkat, isteni hivatásunkat jobban tudjuk végezni, tehát, hogy valósággal megszívleljük Krisztus Urunk intelmét: „Legyetek tökéletesek, mint a ti Mennyei Atyátok tökéletes“.

Sokunk számára új látások ezek. Tudom, hogy sok mindent kell még ezen a téren is tisztáznunk. De ez a mi munkánk, magyar evangélikus lelkészek munkája. Olyan munka, melyben szinte az egész keresztyénség körén belül élen járhatunk. Nem a magunk ügyessége vagy érdeme következtében, hanem azért mivel tetszett Istennek egyházunkat és bennünket szocialista társadalomba helyezni. Ő hívott bennünket el arra, hogy itt munkálkodjunk és itt ismerjük fel feladatainkat. Tőle kapunk erőt is jó szolgálatainkhoz. Őt hívjuk tehát segítségül az új évben, amikor magunk felé is mondjuk, magunkra is alkalmazzuk énekünk szavait:

Nem henyélni, munkásságra
Hívott Isten e világra.
Add, oh Uram, amíg élek,
Legyek hasznos munkás lélek.
Áldj meg kedvvel, értelemmel,
Hogy használjak életemmel;
Vigyem véghez jól munkámat,
Várván tőled koronámat.

(Keresztyén Énekeskönyv 452, 1.)

D. dr. Vető Lajos

D. dr. Pröhle Károly :

A HIT VILÁGA

Ára 50,— Ft

EVANGÉLIKUS EGYETEMES SAJTÓOSZTÁLY

A lutheri hivatás-etika aktuális kérdései*

A keresztyén ember és földi hivatása — ez a kérdés ma egyházi téma világszerte. Hosszú időn keresztül foglalkoztatta és foglalkoztatja ma is az ökuménikus teológiai munkát, mint az evanstoni világgyűlés egyik szekciójának a tárgya. De ugyanúgy élénk kerül a szűkebbkörű egyházi, teológiai munkában is, el egészen a gyülekezeti lelkipásztor dolgozószobájáig. Maga az élet kényszerít rá, hogy foglalkozzunk vele. Azt kell látnunk, hogy mindenütt a világon valami fájdalmas szakadék mutatkozik a keresztyének hite és mindennapi munkájuk között. A legtöbb keresztyén egyszerűen semmilyen összefüggést sem lát keresztyán hite és megszokott, megszürkült hétköznapi munkája között. Miért van ez így? Jól van-e ez így? Hogyan segíthetünk rajta?

Ennek a helyzetnek a gyökerei mélyre nyúlnak. Meg sem kísérelhetjük, hogy itt a munkával és hivatással kapcsolatos egész, hatalmas teológiai problematikát áttekintsük. Csak arra szorítkozunk, hogy a *Szentírás* idevonatkozó üzenetének rövid ismertetése után megszólaltassuk a *lutheri reformációnak*, közelebről Luthernek és hitvallási iratainknak néhány alapvető gondolatát és összefoglaljuk a reformátori hivatás-etikának néhány tanulságát mai Gehirdetésünkre és életünkre nézve.

I. A Szentírás a munkáról

A munka értékelése tekintetében a keresztyénség valami egészen újat és addig ismeretlent adott az antik világnak. A görög és római ember a testi munkát mélységesen lenézte, egyenesen megvetette, rabszolga-foglalkozásnak tartotta (*banauszia*). A szabad emberhez szerinte egyedül a szellemi munka, a gondolkodás méltó, és az, hogy élvezze a mások munkájával termelt anyagi javakat.

Egészen más világ tárul elénk a *Szentírásban*. Az *Ószövetségben* a munka az életnek Istentől való, szükséges és természetzerű tartozéka. Isten nem arra teremtette az embert, hogy csupán a gondolatainak éljen. „Töltsétek be a földet és hajtsátok birodalmatok alá“. Gen 1, 28. „Vevé az Úristen az embert és helyhezteté őt az Éden kertjébe, hogy művelje és őrizze azt“, Gen 2, 15. A munka Isten szeretetéből fakadt: ezt adta Isten földi életünk értékes tartalmául és feladatául. Ez a Zsoltárok könyvében és sok más helyen is kifejeződik: Zsolt 104, 23 kk; 128, 2; Péld 6, 6 kk; 31, 13 kk stb. Az Ótestamentum ugyanakkor ezen az életterületen is megmutatja a bűn átkát, árnyékát. Munkánk örömét — szoros összefüggésben bűneinkkel és bűnösségünkkel — megkeseríti a fáradság, a veríték, a sok hiábavaló vesződés, kudarc és mindezek betetőzésekként a mindent eltörölő halál.

A *Szentírásnak* ezt az összetett látását — Isten teremtő akaratának fényét és a bűn sötét hatalmának árnyékát — egyszerre és együtt kell figyelembe vennünk. A Biblia látásától egyformán ide-

* A debreceni Református Teológiai Akadémián 1955 március 25-én elhangzott csereprofesszori előadás.

gen a naív munka-optimizmus (hogy ti. a munka csupa lírai szépség és öröm) és a keserű munka-pesszimizmus (hogy a munka Isten büntetése rajtunk, szükséges és kikerülhetetlen rossz). Mind a kettő téves látás! Nem a munka maga átok és büntetés az ige szerint! Itt sokan teljesen félreértik a bűneset történetét. Hanem mint mindenben az emberi életben, rajta is ott van a bűn átka és árnyéka. Csak így tudjuk megérteni, hogy a 90. zsoltár írója — a földi élet rövidségén és fáradtságán keseregve — végül mégsem a munka elvételéért, hanem ellenkezőleg, annak eredményességéért könyörög: „És a mi kezünknek munkáját tedd állandóvá nekünk, és a mi kezünknek munkáját tedd állandóvá!”

Az Újszövetség szerint a munka ugyancsak magától értetődő tartalma a földi életnek. Jézus a testi munkát olyasminek tekinti, ami tanítványai, követői életében is megmarad a világ végezetéig. Kettőn dolgoznak a mezőn, kettőn örölnek a malomban: az egyik felvételik majd közülük az utolsó napon, a másik otthagytatik. Mt 24, 40 k. A példázatok át meg át vannak szöve a hétköznapi munkából vett képekkel (aratók, szőlőmunkások stb.). Az apostoli levelekben is visszaesengnek Jézus szavai. Jézus szerint „méltó a munkás az ő táplálékára“, Mt 10, 10. Pál apostol szerint „méltó a munkás a maga jutalmára“, 1. Tim 5, 18. Pál maga apostoli tevékenysége közben is folytatta sátorszövő mesterségét és követelte, hogy a keresztyének szorgalmas munkával egyék kenyereket, 2. Tessz 3, 6 k.

Az Újszövetség a munka végtelenül sokoldalú birodalmából külön kiemeli az evangélium hirdetését, az Isten országa szolgálataiban végzett munkát. Jézus erre a különleges munkára hívta el tanítványait. Mikor példázataiban a hűséges munkások jutalmáról beszél, ez elsősorban erre a munkára vonatkozik. Az apostolok is ennek a végtelen önmegtágadást és fáradságot kívánó munkának áldozták oda életüket „Istennek kedves áldozatul“. Akik ezt a munkát végzik, azok Isten munkatársai, *szünergoi theú* (1. Kor 3, 9). Bár kétségtelen, hogy ez a szolgálat nem minden keresztyén feladata, hanem külön kegyelmi ajándékokat tételez fel (1. Kor 12, 4 k), mégis részesedniök kell a világi életben tevékeny keresztyéneknek is az evangélium szolgálatában, elsősorban családjuk körében. Minden tagnak, a legkisebbnek is van munkája a gyülekezetben, 1. Kor 12, 14 k.

Ezek után már nem csodálkozunk, ha Kelszosz — a keresztyénység egyik legádázabb ellenfele a II. században — ezzel a ránk már egészen másképpen ható „érvvel“ támadja a keresztyéneket: „Szövőmunkások, suszterek és timárok köztük a legbuzgóbbak“. Így értjük meg azt is, hogy az I. század végéről való Didaché a XII. szakaszában óvja a gyülekezeteket a munkakerülő emberek befogadásától: „Mindenkint, aki ajkán az Úr nevével érkezik hozzátok, fogadjatok be; aztán pedig megvizsgálva majd közelebről megismeritek, hiszen ismeretek van jó és rossz felől. Ha átutazóban van a hozzátok érkezett ember, akkor segítsétek, amennyire csak tudjátok. Nem marad nálatok tovább, legfeljebb két vagy három napig, ha erre szüksége van. Ha pedig közöttetek akar letelepedni kézműves-

ként (*technitész*), akkor dolgozzék és egyék. Ha pedig nincs foglalozása, ismeretek szerint jól vigyázzatok, nehogy tétlen keresztyén éljen köztetek! Ha nem akar így cselekedni, akkor „a Krisztus nevével nyeréskedő“ (*chrisztemporosoz*): őrizkedjete az ilyenektől!“ Ez az idézet mindennél többet mond róla, hogyan valósult meg az első keresztyének közt az evangéliumok és az apostoli levelek ide vonatkozó üzenete.

II. A reformáció a hivatásról

Ahogy sok más területen, a Szentírástól egészen idegen antik gondolkodás a hétköznapi élethez, a munkához való viszonyulás dolgában is betört a keresztyénségbe. Fokozatosan uralomra jut itt is az az említett nézet, hogy a munka szükséges rossz. Még Aquino Tamás szerint is — aki pedig aránylag tisztultabb felfogást képvisel — munkánk egyetlen indítéka a „*praesens necessitas*“, a mindennapi kenyér megszerzésével járó kikerülhetetlen kényszerűség. Etikailag annál magasabbra értékeli viszont a világtól elvonuló, szemlélődő életet. *Vita contemplativa potior est, quam activa* — ez a középkor általános felfogása. A középkori egyszerű keresztyén ember ezért legalább is bizonytalanságban volt mindennapi munkájának Isten előtti értéke felől. Sokan hagyták ott világi foglalkozásukat, kolostorba vagy pusztába mentek, erdőkbe, barlangokba húzódtak vissza, hogy „igazi keresztyén életet“ élhessenek. Mások — bár folytatták — lenézték mindennapi munkájukat és különleges „szent cselekedetekben“ (böjtölés, zárandoklás, kegyes adományok és fogadalmak) igyekeztek elnyerni Isten jótetszését. Ilyen légkörben szólalt meg a reformáció tanítása a hivatásról.

A hivatás kettős jelentése Luther szerint

A „hivatás“ (klésis, *vocatio*) szónak a Szentírásban a reformátor szerint kétféle jelentése van. A legtöbbször az örök életre szóló elhivatást, „mennyei hivatásunkat“ jelenti. Világos példa erre Fil 3, 14: „... igyekezem az Istennek Jézus Krisztusban onnét felülről való elhívása (*klészisz*) jutalmára“. Más helyen azonban Luther szerint ez a szó azt a földi munkakört jelenti, amelyben minket Isten szava elér. Tehát a földi hivatást! Luther szerint bizonyosan így kell értenünk 1. Kor 7, 20-at: „Kiki amely hivatásban (*klészisz*) hivatott el, abban maradjon“. Bár ennek az íráshelynek lutheri egzegézise ma erős kritika alatt áll, a kérdés egészére nézve Luther értelmezésének helyessége aligha vitatható el.¹

Luther egzegézisének hallatlan újsága nekünk már alig tűnik fel. A „hivatás“ szó második jelentése annyira átment a köztudatba — és tegyük hozzá, ezzel együtt annyira meg is üresedett —, hogy a mindennapi munkával kapcsolatban minden mélyebb utána-gondolás nélkül használjuk a „hivatás“ szót. A lutheri reformáció értelmezésének az újsága azonban rögtön a szemünkbe tűnik, ha meggondoljuk, hogy a középkori keresztyénség Luther előtt a „hivatás“ szónak csak az első jelentését ismerte. Hivatásról, Isten el-

¹ A kérdés vitájához v. ö. NTWb (Kittel) III, 492 k és KBarth, Kirchliche Dogmatik III/4 689 kk.

hívásáról földi tevékenységgel kapcsolatban egyedül a papoknál és szerzeteseknél volt hajlandó tudni!² Ezzel szöges ellentétben Luther szerint minden hasznos földi tevékenységi kör Istentől élénk szabott és Isten előtti felelősséggel végzendő feladat! Mindennapi munkánkban kell megmutatnunk hitünket: gyakorolnunk a szeretetet és az új életet! Az örök életre szóló elhívásnak földi elhívásunk területén kell szüntelenül gyümölcsöt teremnie. „Így szólsz talán: mit tegyek, ha nekem nincs (szerzetesi, papi értelemben vett) hivatásom? Felelet: hogyan lehetséges, hogy nem vagy elhívott? Hiszen te is valamilyen „rendben“ élsz: házasember, asszony, gyermek, leány, szolga vagy szolgálóleány vagy! Lásd meg hát, hogy senki sincs (isten) parancs vagy hivatás nélkül; így hát senki sincs (Istennek kedves) cselekedetek nélkül, ha azokat meg akarja tenni“. „Fel kell ismernünk, — mondja továbbá Luther — hogy külső életállapotunk, életünk és lényünk Isten igéjébe foglalva és az ige által megszentelve igazi istentisztelet, Isten jótetszését találja benne. Nem szükséges, hogy aki Istennek akar szolgálni, külső élet dolgában valami különlegeset kezdjen el, mint a barátok. Maradjon csak a földi hivatásánál és tegye, amit felsőbbsege, hivatala és rendje kíván tőle. Ez az, Istent igazán szolgálni“. Végül a híres, sokat idézett lutheri mondás: „Ha a szegény szolgálóleány söpri a házat és ezt Jézus Krisztusba vetett hittel teszi, jobb cselekedetet és nagyobb istentiszteletet végez, mint Antonius a pusztában“. „Ó, milyen nagyon szükséges és üdvösséges tanítás ez!“

A hivatal és a hivatás viszonya

Lássuk jól a különbséget Luther teológiájában hivatal és hivatás között! Hivatala (Amt) minden embernek ténylegesen is van. Hivatás (vocatio, Beruf) azonban ténylegesen csak a keresztyén embernek! Nézzük ezt a különbségtételt közelebbről.

A *hivatal* (Amt) Isten teremtése körébe tartozik. A teremtés gazdag ajándékait Isten részben közvetlenül, emberek közbejötté nélkül, árasztja ránk. Ilyen ajándékai az egészség, értelmünk világossága, a természet szépsége stb. Más ajándékait azonban közvetve, a „rendek“, „hivatalok“ közbejöttével, embereken keresztül adja nekünk. A kenyérben, amely a földműves kezemunkájának eredménye, a ruházaton, lábbelin, hajlékon át, melyek a kézműves fáradságát hordozzák, a nevelésben, melyben tanítóink, nevelőink életének áldozata rejlik, — mindezekben rejtetten Isten maga van munkában (*larvae Dei*). Luther tehát közvetlen összefüggést lát Isten folyamatos teremtő munkája (*creatio continua*) és gondviselése közt egyfelől, az embereknek a különféle „hivatalokban“ végzett munkája közt másfelől.

A „hivatalok“ végtelen sokaságát Luther három nagy „hierarchiába“, hivatáskörbe csoportosítja. Az első kettő világi hivatáskör:

² A misztika egyes irányai ugyan már a középkorban is nagyra értékelték a világi foglalkozást mint szeretetszolgálatot, a magunk megőrdökletése aszketikus útját; ez azonban szórványos jelenség és nem változtat az elmondottakon. Isteni elhívásnak, hivatásnak Luther nevezi először a mindennapi munkát. V. ö. KHoll, Die Geschichte des Wortes Beruf. Ges. Aufsätze III, 189—219. lpk.

a család — *oeconomia* — és a felsőbbtség — *politia* — köre. A harmadik az egyházi „hierarchia“ — *ecclesia* — ,ahol a hierarchia szó nem tévesztendő össze a római egyház klérus-hierarchiájával! Az *oeconomia* hivatáskörében az ember családapa, családanya, fiú vagy leány, szolga vagy szolgálóleány. A *politia* hierarchiájában viszont felsőbbtség vagy alattvaló. A világi hatalom kardját viselő felsőbbtség jelentése is rendkívül sokszínű: a fejedelemtől az egyszerű katonáig vagy a hóhérig, akik a hatalom kardját — mások parancsára — ténylegesen forgatják. Az *ecclesia* hivatáskörében végül ott van az igehirdető hivatal, a különféle gyülekezeti munkakörök — és az igehallgatás hivatala (!). Ezek a „hivatalok“ keresztül-kasul szelik egymást. Ugyanaz a személy egyszerre lehet egyeseknek felsőbbség, a hatalmasabbak felé alattvaló. Azt is látnunk kell, hogy a legtöbb ember egyszerre több „hivatalban“ áll: otthon például családapa, férj, a ház gazdája, világi munkakörében tisztségviselő, bíró vagy kézműves; ugyanakkor esetleg a gyülekezetben is van hivatala.

Isten a „hivatalok“ egymásrautaltságán keresztül kényszeríti az embereket arra, hogy egymásnak szolgáljanak, végezzék a szeretet és gondviselés művét — még ha ellenkező, örömtelen szívvel teszik is ezt! *Omnes status huc tendunt, ut aliis serviant*. Minden „rend“ (hivatal) arra irányul, hogy másoknak szolgáljon. „A családanya őrzi a gyermekét: maga nem szorul rá, de nagyon is a gyermek. A férj kénytelen felkelni: alhatna még, de mivel táplálnia kell feleségét és gyermekeit, kénytelen felkelni“ (WA 15,625,7 kk). Isten csodálatos módon, rejtett bölcsességgel bekapcsolja a „hivatalokat“ gondviselő munkájába.

Egészen más dolog a „hivatás“ (*vocatio, Beruf*). Minden hivatalnak hivatássá kellene lennie. Ténylegesen azonban csak akkor lesz azzá, ha valaki a munkakörét Istentől kapott megbízásnak, elhívásnak tartja és munkájában a felebaráton keresztül magának Istennek szolgál. „Mi mindent felforgatunk“ — a hivatalunkban sem másokon akarunk segíteni, ahogyan Isten szándéka és rendje előírja, hanem a magunk javát, kényelmét, önző érdekeit akarjuk kiszorgálni. Ez a bűn hatalma a hivatás területén!

A keresztyén ember azonban hitén keresztül ott látja földi hivatalának mégolyan kicsiny és lenézett munkáját mögött is a másik ember javát, ebben pedig Isten jó, szent akaratát. Mikor cipőt foltoz, szánt a földeken, gyermekét táplálja, engedetlen alattvalókkal vesződik vagy az ige szolgálatában a közömbösségen, hálátlanságon, munkája eredménytelenségén gyötrődik, közben mindezek mögött ott kell tudnia Istent, aki ezekben a fáradságos szolgálatokban rejtetten jelen van és cselekedni akar.

Az ó-ember és az új-ember hivatásunk gyakorlásában

Mindebből egy további fontos lépés következik. Luther hivatásteológiája a mindennapi fáradságos munkát állandóan két aspektusban szemléli: földi hivatásunk egyfelől az ó-ember „keresztje“, naponkénti halálra adásának egyik eszköze; másfelől Isten iránti hálánk és szeretetünk gyakorlásának a területe. Itt érkezünk el Luther hivatás-etikájának talán legmélyebb gondolataihoz.

A keresztyén élet során annak kell megvalósulnia, ami alapvető módon már a *kereszttségben* végbement. A kereszttség a Római levél 6. fejezete szerint együtt-meghalás és együtt-feltámadás a Krisztussal. A kereszttség eseménye teljesen csak ó-emberünk testi halálában és feltámadásunkban ér majd végső céljához. A keresztyén életnek addig is a Krisztussal együtt történő *naponkénti* meghalásnak és feltámadásnak kell lennie.

A naponkénti halál *ó-emberünkre* vonatkozik. A Kis Káté szerint ennek kell „bűnbánat és töredelmesség által naponként vízbe fojtatnia és meghalnia minden bűnnel és gonosz kívánsággal együtt”. Mindaz, ami ezt az ó-embert, önző énünket gyötri, kínozza, keresztrefeszíti és pusztítja, Istennek a kegyelmes, újjászülő munkája rajtunk. Részvétel a Krisztus keresztjében. Ebben pedig éppen földi hivatásunk az egyik legalkalmasabb eszköze. Minden hivatásban — legyen az a szülőé, a felsőbbisége, a nevelőé vagy a gyermeké — ott rejtőzik a kereszt s erre a keresztre kell régi, önző énünknek naponként ráfeszíttetnie, ha igazán betöltjük hivatásunkat. A keresztyén élet elképzelhetetlen az önmegtágadás, szenvedés nélkül. „Ne kérdezd hát, hol találsz ilyen szenvedésre... Végezd csak hivatásodat szorgalmasan és hűséggel: az ördög majd gondoskodik róla, hogy keressen egy fát, amelyből keresztet ácsoljon neked“ (WA 51,412,23 kk). Nincs szükség a középkori aszkéta-kegyesség önkínzó cselekedeteire. Ezeket nem Isten rendelte. Ott vannak ellenben azok a cselekedetek, amelyekkel — mások javáért fáradva — magunkat, önző énünket naponként „halálra adjuk“ Ezek az Isten akarata szerinti igazi jócselekedetek. A családban, a mindennapi fáradságos munkában, az önzetlen hivatás-betöltés cselekedeteiben így lehetünk eggyé a Krisztussal!

Semmi sem lenne azonban tévesebb, mint ha azt gondolnánk, hogy a reformátor hivatás-etikája a keresztyén ember napi munkájában csak ezt a sötét oldalt, a terhet és szenvedést, látja. A keresztyén ember egyszerre ó-ember és új-ember! Ami az ó-embernek teher, kereszt és halál, ugyanaz az új embernek boldog, hálásan és örömmel végzett feladat.

A hit és szeretet ugyanis elválaszthatatlan egymástól. Összekötöttségük ugyanaz a csoda, mint Isten emberréletele. Isten boldog Isten a mennyben. Miért száll alá a Krisztusban a földre, miért szereti a bűnös világot, miért hal meg érte a keresztben? Ilyen az Isten! A hit is boldog a maga mennyországában. Miért nem marad ott és miért lesz szeretetté, hogy a másikkal embernek szolgáljon? A hit az Isten munkája bennünk, — Isten pedig ilyen! (WA 40 I, 417, 15 kk). A hit tehát ugyancsak alászáll a mélybe, a szeretet önmegtágadó és fáradságos cselekedeteiben megalázza és halálra adja magát. A legcsodálatosabb az egészben az, hogy mindezt önként, boldogan, örvendező és hálás szívvel teszi. Nem is sejti, hogy ezzel valamilyen különleges jócselekedetet végez! A hitből fakadó igazi szeretet nemhogy hivalkodnék azzal, ami jót tett vagy adott, hanem inkább úgy érzi, ajándékot kapott, mikor a jót cselekedhette. A szeretetnek sohasem *kell* tennie a jót. Teheti. *Szabad* tennie! Hogy a Szentlélek ott van az életünkben, ezt azon is észrevehetjük —

mondja Luther —, hogy hitben és örömmel végezzük földi hivatásunkat (WA 40 I,577,27 kk). Ahol a földi hivatás csak szenvedés és teher, nem pedig öröm és hála is, ott még csak ó-ember van! Az új ember a földi hivatás gyakorlásával felebarátján keresztül Istennek szolgál: istentiszteletet végez.

A szeretetnek a hivatásban véghezvitt cselekedetei rendszeren fénytelen, szürke és szegényes dolgoknak látszanak a hivalkodó különleges jócselekedetekhez képest. De az ilyen unalmas, lenézett, megvetett sok kicsiny munkát, fáradságot az Isten jótetszése és a hit „drága arannyal és csupa drágakővel“ díszíti fel. A szerzetesek bizonytalanok lehetnek életük, cselekedeteik jóságában, mert igazán parancsolta-e azt Isten? De itt bizonyosságunk van Isten jótetszése felől. Hiszen ezek a cselekedetek használnak a felebarátinak és Isten is parancsolja őket. Természetesen nem ez ad a lelkiismeretünknek békességet. Ezt egyedül az evangélium adhatja meg.

Az ilyen, napi munkánk közben végzett, jócselekedetekenél az éppen a jó — mondja Wingren egyik cikkében³ —, hogy gyorsan elfelejtjük őket. A mindennap elnyeli emléküket. Így ezek a jócselekedetek sohasem lesznek a számontartott „jócselekedetek“ egyre magasodó, tűrhetetlen bábeli tornyává, melyekkel mi magunk akarjuk feltornászni magunkat érdemeinkkel a mennybe. Nem lesznek Isten előtt elviselhetetlen lelki „önigazsággá“ és önteltséggé. Földi hivatásunk naponként végzett jócselekedetei — mint az esővíz — eltűnnek a földben és termékennyé teszik azt. Itt valóban nem tudja a balkéz, ami jót a jobb véghezvisz. Nincs távolabb eső gondolat ettől a lutheri felfogástól, mint a hivatás önfeláldozó, hűség- és örömmel végzett munkájából érdemeiket kovácsolni magunknak Isten előtt. Tehát a hivatás cselekedeteit állítani a középkori érdemszerző jócselekedetek helyére, ahogyan ezt egy bizonyos szekuláris „kulturprotestáns“ teológia tette. Nem, a hit csak egyféle érdemet és megigazulást ismer Isten előtt: a bűnbocsánatot kegyelemből, Jézus Krisztusért! Ez azonban nem homályosítja el a hivatás cselekedeteinek nagy fontosságát: földi hivatásunk szeretetben végzett cselekedetei a hitnek szükségszerű gyümölcstermése, a megigazult hitének a hálája a minden érdemünk nélkül elnyert bűnbocsánatért és kegyelemért.

A hitvallási iratok a hivatásról

Az evangélikus hitvallási iratok tovább építik és részletezik ezt a hivatás-etikát.

A Krisztusba vetett bizodalomnak, a hit engedelmességének minden keresztyénnél ugyanannak kell lennie — tanítják. De különfélék a hivatások, amelyekben ezt a hitet gyakorolnunk kell. *Vocationes sunt personales et... variant temporibus et personis; sed exemplum oboedientiae est generale.* Apol X XVII 49. Emberi hagyományok elhomályosíthatták Isten parancsolatait egy időre. Sokféle különleges jócselekedetet, böjtöt, zárandoklást és hasonlókat tettek meg Isten akaratává, „tökéletes keresztyén életté“. Közben Istennek a földi hivatásban való szolgálatát semmire sem be-

³ A munka értelme. Lelkipásztor, 1951. május.

csülték (v. ö. Ágostai Hitvallás XXVI 10). A szerzetesi élet azonban semmivel sem tökéletesebb hivatás, mint a földműves, a kovács vagy a pék hivatása. Ezekben kell keresnünk a „keresztyén tökéletességet“. „Mert bármilyen hivatásban van is valaki, minden embernek a tökéletességre kell törekednie, azaz Isten félelmében, a hitben és a felebarát iránt való szeretetben kell növekednie“. Apol XXVII 37. A legmegragadóbb összefoglalása mindannak, amit az evangélikus hitvallási iratok a hivatás kérdésében tanítanak, s egyben a legmélyebb tanítás is, az Ágostai Hitvallásban így található: „A keresztyén tökéletesség annyi, mint *szívünkben* igazán félni az Istent, újra erősen hinni és bízni abban, hogy Isten kiengesztelődött irántunk a Krisztusért, Istentől kérni és várni bizonyos segítséget hivatásunk minden dolgában: közben pedig a *külső élet* terén is jó cselekedetekben szorgoskodni és hivatásunknak élni. Ezekben a dolgokban van az igazi tökéletesség és Isten igazi tisztelete“ (XXVII 49). —

Mindez mérhetetlenül jelentős és *új korszakot nyitó reformátori cselekedet* volt. Látnunk kell egyfelől a lutheri hivatás-etikát szekularizálni, elsekélyesíteni próbáló magyarázatokkal szemben, hogy Luther és a reformáció még nem a hűséges hivatás-betöltést egymagát, hanem a bűnbocsánatnyerés hitétől áthatott, aktív és szeretetben végbemenő hivatás-végzést értékeli ilyen végtelenül nagyra, tartja keresztyéni tökéletességnek és a földi élet fő tartalmának, feladatának. Másfelől az a mérhetetlenül jelentős vonása, hogy a keresztyéneknek a hétköznapi élet megszokott, megszürkült és fáradtságos munkáiban mutat Istennek kedves jócselekedetekre alkalmat, széles területet. A reformáció etikája a keresztyén új élet, a szeretet gyakorlását és a megszentelt életet a világtól elvonuló szerzetesi kegyességtől odairányítja a mindennapi élet körébe. Tehát földi hivatásunkat a családban, a munkahelyen, a társadalomban az addigi profanumból a megszentelés egyik legfontosabb területévé, a „keresztyén tökéletesség“ megvalósításának egyik fő helyévé teszi. Ez ma már alig lemérhető és fontosságában alig megbecsülhető nagy cselekedet volt! A reformáció kitarta a keresztyén hivatáshűség kapuját a középkori szerzetesség, világtól elvonulás és aszkézis foglvaivak: örvendeztetek Isten kegyelmének és szolgáljátok Istent hálás szívvel, mindenki a maga hivatásában!

III. Mai kérdések

A jól végzett munka értéke és a „iustitia civilis“

Első kérdésünk: hogyan tekint a teológiai etika a nem hitből fakadt, de az emberi közösség javát szolgáló hasznos és jól végzett munkára? Szó sem lehet arról, mintha a teológiai etika lebecsülne, nem látná az ilyen munka nagy értékét. Minden, ami az ember javát, egészségét, terheinek és gondjainak könnyítését szolgálja, tehát minden jól végzett, hasznos munka is azok közé a „világi dolgok“ közé tartozik, amelyekről az Ágostai Hitvallás XVI. cikke megállapítja: *bona opera Dei. Isten jótéteményei*. Luthertől megtanulhatjuk, hogy minden „hivatal“ és minden felsőbbség közhasznú cselekedeteiben rejtetten Isten maga munkálkodik gondviselő sze-

retetével (*larvae Dei*). Az ilyen hasznos és jó munka — bárki végezze is — Isten ajándéka, Isten gondviselő és világfenntartó kormányzásának részlete, akár tud erről a munka végzője és hiszi Istent, akár nem. A mindennapi kenyér az asztalunkon Isten ajándéka. Néki is köszönjük meg a Miatyánkban. Pedig jól tudjuk, hogy közvetlen értelemben a földművelő és a munkás fáradságos munkájának terméke. A keresztyén ember úgy néz mások és a maga hivatására, minden jól elvégzett munkára, hogy bennük ott látja Isten gondviselő cselekvését.

Nemcsak a világ rendje, hanem Istené is, hogy a földi életben az anyagi, testi javaknak a jól végzett, közhasznú munkához kell kapcsolódnok (Mt 10, 10; 1. Tim 5, 18). Az ilyen munka az emberek közt tiszteletet, megbecsülést is szerez. A világ nem nézi, nem is láthatja a szív mélyét. Azt tehát, hogy milyen indítékok rejtőznek a külső eredmény szempontjából feddhetetlen, hasznos élet és hivatás-végzés mögött. Az ilyen élet közhasznú eredményeit azonban megbecsüli és megadja a neki járó tiszteletet. Az ilyen élet/a becsületes, tisztességes élet. A régi reformátori teológia elsősorban a természetes (hit nélküli) erkölcsiségnek ezt a külső elismerését, megbecsülését nevezi *iustitia civilis*-nek. A világ előtt, az emberek ítéletében való „megigazulásról“ is beszél. Erre a saját természetes erőivel is eljuthat az ember.

E világi síkban tehát a teológiai etika igen magasra értékeli, mert Isten ajándékának és Isten rejtett munkálkodásának, gondviselése eszközének tartja a jól végzett munkát. A becsületes, hasznos munkát még hit nélkül is úgy kell megbecsülnünk, mint Isten gondoskodását rólunk. Isten ígéje szerint is kijár néki a kenyér, a megélhetés és a világ előtti igazság, a tisztesség és becsület.

A hit és a hivatás

Itt azonban nem tehet pontot a teológiai etika. Saját lényegét tagadná meg, ha ennél többet nem mondana. Ez a „több“ pedig az, hogy Isten ígéje az Ő színe előtti igazolásra, „megigazulásra“ hív fel bennünket. Nem rejthetjük véka alá, hogy magában még a leg-tökéletesebb földi hivatás-betöltés sem segít el az Isten színe előtt való megállásra. Az élet minden területét, a földi hivatás világát is át- meg átszövi a bűn „királyi uralma“. Mások önzése és a magunk önző indulatai. Ezért kell nagyon világosan látnunk és tanítanunk azt is, hogy anínt semmiféle emberi jócselekedet, ugyanúgy földi hivatás-betöltésünk sem lehet érdemmé, jogcímmé Isten előtt az üdvösségre. Hivatásunk munkája is állandóan rászorul Isten bűnbocsánatára.

Viszont — és ez az éremnek sokszor elfelejtett másik oldala — a bűnbocsánat a megigazult bűnösnek állandóan a legerősebb indítást adja földi hivatása hűséges, hálás végzésére. Háláját Isten iránt többek közt, de nagyon jelentős módon azzal realizálja, hogy Isten szeretetére válaszul maga is szeretetben szolgál a felebarátjának, az embereknek. Ez a hálás hittel végzett földi hivatás-betöltés „az élet okos istentisztelete“, amint erről Pál apostol a Római levél 12. fejezetében szól. Luther nyomán nem szólhatunk eleget róla, hogy az élet megszenteltetésének, az ó-ember megöklésének és

az új ember hálás keresztyén életének hivatásunk köre az egyik legdöntőbb területe. A keresztyén szeretet ezen a területen munkálkodik igazán.

A szeretet és a hivatás

Ebből következik harmadik fontos tételünk: a földi munka és hivatás Istentől rendelt értelme a felebarát java, a szeretet szolgálata egyeseknek, a társadalomnak, az emberek közösségének.

Mi emberek egymás munkájából, fáradságából élünk. Mennyi munka, emberéletek egy-egy darabja és odaáldozása van a ruhában, amely a testünket védi, az otthonunk sokféle használati tárgyában! Mennyi fáradsága emberi kéznek és emberi szellemnek a gépekben, a rádióban, a könyvben, a vasútban, az orvos munkájában, az élelemben, egyszóval mindenben, ami körülvesz bennünket s amivel állandóan magától értetődő módon élünk, semmit sem gondolva azokra, akiknek élete, áldozata, fáradsága mindezt lehetővé tette vagy teszi. A beszédünk, írásunk csiszoltságában, a modorunkban, a műveltségünkben talán rég porladó tanítók, felnevelő szülők munkája és áldozata van jelen láthatatlanul. Másoknak otthonná, kenyérré, könyvvé, gondolattá lett fáradságából és életéből élünk szüntelenül!

Így lesz viszont és így is kell a mi munkánknak, önmegtágadó hivatás-végzésünknek áldozattá, felebaráti szeretetté, szolgálattá lennie mások felé. Talán jól ismertek felé, akikkel minden nap együtt vagyunk. Talán olyanok felé, akikkel soha az életben nem találkozunk. Vannak hivatások, melyeknél könnyebb felismerni ezt a felebaráti szeretet—jellegét. A nevelő vagy az orvos munkájából például közvetlenül fakad testi és szellemi eredmény, a mérnök tervrajzából otthon vagy gyár lesz, az elvetett búzából kenyér emberek asztalán. Általában azonban a modern gazdasági élet hallatlanul elágazó és kifinomult differenciáltsága folytán a munka jórészt elveszítette ezt a szoros, közvetlen és látható kapcsolatot a másik ember javával. A munkás sokszor jelentéktelen kis részletnek érezheti a maga feladatát a végtelenül bonyolult nagy munkafolyamatban. S ez azzal a veszedelemmel is jár, hogy képtelen a munkáját Istentől adott hivatásként, élete földi értelme és tartalmaként, a felebarátnak és a társadalomnak való hasznos, értékes szeretet-szolgálatként látni. Egy gépalkatrész-készítő munkás például, vagy egy könyvelő, aki örökké számoszlopokkal van elfoglalva szobája négy fala között, sokszor nehezen látja meg a rejtett kapcsolatot a saját munkája és a nagy egész, a társadalom java között. A mi segítségünk ebben a vonatkozásban az, hogy megmutassuk a nagy összefüggést: hogyan válhatik a legszürkébbnek látszó részlet-feladat is az egészben nélkülözhetetlen, emberek és családok javát szolgáló szeretetté, áldozattá s ezen keresztül Isten akaratának betöltésévé.

Lelkészi hivatásunk

Vessünk egy pillantást ebben az összefüggésben a saját lelkeszi hivatásunkra! Az ígéhirdetés munkája — amint láttuk — magától Krisztustól rendelt munka az emberi tevékenység széles területű

világában. Igazi hűséggel végezve végtelenül fáradságos, állandó önmegtágadást és önfeláldozást kívánó hivatás.

Mint hivatás, tehát formája szerint, egy a többi földi, Istentől vett hivatás között. Nem ad sem character indelebilis-t, sem különleges szentséget a viselőjének. *Személyénél* fogva nem emeli ki az egyház többi tagja közül.

Ez a hivatás is a tartalmánál fogva minősül. Tartalma, lényege: a *katallagé* szolgálata, szolgálat az embervilágnak Isten életadó igéjével és szentségeivel. Mint ilyen hivatás viszont egyedülálló, különleges szent szolgálat! Nem végzi el senki más ezt a feladatot a világban, az emberek között. A lelkeszi szolgálat értéke és értelme sohasem a személyben van, hanem a tartalmában: abban, hogy ez a hivatás *ministerium Verbi Domini*. A lelkeszi szolgálat szükségességét, megmaradását az evangélium biztosítja. Erre mindig szüksége lesz az embernek.

Felőlünk foltok és árnyékok hullhatnak erre a szolgálatra, a fényt és értelmét mindig onnan kapja, hogy az evangéliummal szolgál. Így lesz — a többi hivatáshoz hasonlóan is, azoktól különbözően is — különleges „szeretet-szolgálatá”: Isten üdvözítő szeretetének szolgálatává, a gyülekezet földi életének és örök üdvösségének munkálásává. A lelkesz élete, hivatása — Pál apostol hasonlatát alkalmazva — az a cserépedény, melyben Isten üdvözítő evangéliumának ereje, kincse van elrejtve.

Összefoglalás

Hétköznapi munkánk, időben földi életünknek talán a legnagyobb darabja, teológiailag nézve a keresztyén hit szeretet-funkciója. A „pisztisz di'agapész energúmené“ körébe esik. Földi munkánk hivatás: Isten úgy hív el minket az örök életre, hogy közben a felebarát, az emberek javának földi szolgálatára is elhív egy bizonyos konkrét munkakörben. Ez a munkánk sem érdemszerző jócselekedet Isten előtt; de a bűnbocsánatba vetett hit állandó gyümölestermésévé kell lennie. Az ó-ember halálraadásának kiváltképpen való területe és az új ember hálás, örvendező cselekvése. Szélesebb távlatokban: munkánk — és ebbe mindenféle jó és hasznos munkát bele kell értenünk — Isten „első kormányzatának“, a törvényen keresztül végzett kormányzásának, gondviselésének a területe. Az evangélium hirdetésén keresztül azonban a hivatás világa kapcsolódik Isten „második kormányzatával“, megváltó és üdvösséget szerző munkájával.

Igehirdetésünk és teológiai stúdiumunk nem maradhat közömbös a gyülekezet hétköznapi iránt. Nem hallgathatjuk el Isten igéjének idevonatkozó üzenetét. Luther és a reformáció tanítása itt is gazdag tárháza az egyház „egyedüli kincsének“, Isten beszédének. Bárcsak tudnánk újra megismerni és hirdetni az igének ezt az üzenetét is olyan erővel és hűséggel, mint a reformáció tette! Mert — Luther szavai szerint — nagyon szükséges és üdvösséges tanítás ez.

Dr. Nagy Gyula

A TUDATOS EGYHÁZI MUNKA

Amikor azon gondolkodtam, hogy milyen irányt mutassak elkövetkezendő együttes munkálkodásunk számára, egy prédikáció hallgatásakor eligazító igét kaptam:

„...közülünk senki sem él önmagának és senki sem hal önmagának: mert ha élünk, az Úrnak élünk; ha meghalunk, az Úrnak halunk meg. Azért akár élünk, akár haljunk, az Úrrei vagyunk. Mert azért halt meg és támadott fel és elevenedett meg Krisztus, hogy mind holtakon, mind élőknél uralkodjék.“ (Rm 14, 7—9.)

Ez az én hitvallásom is. Mi evangélikus lelkészek — mint keresztény emberek — minden életmegnyilvánulásunkban *transcendens indításúak vagyunk*. Ui. hisszük: a teljes Szentírás Istentől ihletett, tehát igaz; s amellett személy szerint ránk vonatkozik. *Én vagyok az a bűnös, akit Jézus Krisztus véren megváltott, magáévá tett. Mint keresztény nem magamé vagyok tehát, de nem is a közép, hanem Istené. Az Istenhez megtérő ember kap küldetést a világba való visszatérésre, a köz szolgálatára s az engedelmességben talál az egyén saját magát.* A haláltól, ördögtől s önmagamtól megváltó isteni kegyelemben való hit *szabaddá* tesz minden félelemtől és aggodalomtól, kétségtől és bizalmatlanságtól. Hogy ez valóban igaz és nem önáltatás, ábránd vagy misztifikáció, azt onnan tudom, hogy kész vagyok, és képes is, a többi emberrel közösségben élni. Pedig ez állandó megértőkészséget, megbocsátást, áldozathozatalt, szolgálatot — szóval gyakorlati szeretetet kíván, ami saját erőm számára megvalósíthatatlanul nehéz volna. Ha tehát életemben és minden ügyemben az mutatkozik meg, hogy régi válmát fölöző, sőt elsöprő módon közösségi tudok lenni, ez elég megbizonyosodás szabadságom, vagyis Krisztus megváltása felől. Bízom benne, hogy ti is, akiket Krisztus szerelme szorongat, a hitből szabad emberek nem elvi, hanem belülről és fölülről jövő, önzéstől, rossz feltételezéstől mentes, spontán viselkedésével fordultok közösségi életünk tényei felé. „A protestáns lélek mindenkori magatartása viszonyulás az adottságokhoz és a többi lélekhez, amely esetről esetre áll be, adódik, módosul és újra alakul, úgy ahogy Isten tervei szerint akkor éppen a legökönómikusabb.“

Szem előtt tartva az Egyházmegyei Lelkészi Munkaközösségek¹ Országos Vezetője, D. Dezséry László püspök által kiadott irányvonalakat, jövőnk munkálkodásunkat három jelszóval határozom meg. Legyen a lelkészi munkánk a gyülekezetben, a Munkaközösségben: *megtervezett, céltudatos és időszerű!*

I. *Eredményes működés alapja emberileg: igényes, de reális munkaterv.* Régen a munka „ad hoc“ jellegű volt és főleg a rutin jellemezte. Mennyi kárral, bajjal és veszteséggel fizetünk érte! Ma szilárd központi vezetés őrzi és irányítja az egyházközösségekben folyó lelki munkát. A Lelkészi Hivatali Munka Rendtartása előírja, hogy legyen egész évre kiterjedő munkatervünk, amely összhangzó az országosan végzett munkával. Az összhang első biztosítéka a perikopa-rend. Szabad textus csak akkor szabad, ha az előre megtervezett, bejelentett és engedélyezett! Olyan esetben, ha valamilyen speciális helyi szükség kívánja, kérjük szabad-textus használatára engedélyt, de legyen ez a cél-

nak megfelelően tervezett tematikájú. Az összhangzó munka második biztosítója: az országosan kötelező sorozatok. Sok áldását látam már ennek. Ezeket felül teljes a tervezési szabadságunk, de maradjunk a valóság talaján! MÉRJÜK fel a helyi szükségleteket, vessünk számot a lehetőségekkel s úgy tervezzünk. Ha valamely nagy-múltú és bevezetett alkalom elsorvad: siránkozás nélkül ejtsük el és kezdjük a lehetőségnek megfelelően valami vadonatújat. Az évi munkatervet fel kell bontanunk havi egységekre és heti részekre is. A jövő hét alkalmait előre készítjük, hozzá hangoljuk, szinkronizáljuk a folyó eseményekkel, megkeressük a munkatársakat, kiosztjuk a feladatokat és előkészítjük őket. A hét elmúltával a lelkész egyedül vizsgálja át: mennyit végzett el a tervből, milyen eredménnyel; mi volt sok, mi kevés; mit kellene másképp, miért és hogyan; mi sikerült jól, kitől kapott segítséget. Ezek számbavétele után már képesek leszünk az elkészített terveket a tényleges helyzethez alakítani. Ezt a lelkész maga végzi el. Jó lenne azonban havonta egyszer a munkatársakkal együtt is így átvizsgálni a munkatervet. Szeretném, ha ezeknek a havi megbeszéléseknek eredményét munkaközösségi üléseinken elmondanánk és együtt kiértékelnénk.

2. *Az eredményes szolgálat másik oszlopa emberileg: a céltudatos munka.* A gazdasági élet arra tanít, hogy nagyobb terméseredményt jobb munkamódszerrel, időben végzett kellő munkával, a lehetőségek kihasználásával és gépesítéssel lehet elérni. E tanítást helyzetünkre alkalmazottan vegyük át. Szolgálatunk döntő vonalán, az igeszolgálatban keressük meg azt a módot, ahogyan az ige közlésekor a legkevesebb közegi ellenállást fejt ki az ember. Tudom, hogy az ige hatékonysága, illetve foganatossága nem módszer kérdése, de a tapasztalat azt mutatja, hogy valamiképp módszer kérdése is. A reánk vonatkozó igény és a világosan látott cél ismeretében tudjuk csak a célszerű munkamódszereket megválasztani. Segítsük ebben egymást helyén való bírálattal, jó tanáccsal, de példamutatással is. Erre bő lehetőséget szeretnék biztosítani a munkaközösségi üléseken: már elhangzott és általunk jónak ítélt szolgálatunk bemutatása kapcsán. Nagyon fontos, hogy segítsük egymást gyakorlati tanácsokkal: pl. hogyan fogjunk egy bizonyos munkához, miképp lehet a gyülekezetet anyagi fronton konszolidálni, hogy gyűjthetünk magunk mellé munkatársakat, hogy állítsuk őket szolgálatba stb. Minden új dolgot valakinek ki kellett találnia és ki kellett kísérleteznie. Pl. egy új orvosságot általános bevezetés előtt hosszan vizsgálnak, hogy milyen módon kell a szervezetbe juttatni; egyenletes dózisokban, vagy ostromadagokban, mely esetben milyen eredményt nyújt. A céltudatos munkavégzéshez tartozik tehát a végzett munka hatását, ill. hatásfokát kutatni. Pl. ilyen kérdéseket tegyünk fel magunknak (sőt ezt naplózni is ajánlatos magunk számára!): mit csináltam, mit értem el vele, mit hagytam el, milyen következménye lett ennek, kik támogattak; kik nem; miben s hogyan befolyásoltak (pl. hitek, a közvélemény), hasznos volt-e ez, vagy sem stb.

A céltudatos munka megalapozásaként vizsgáljuk tervszerűen az embert, aki felé szolgálatunk irányul. Ilyen kérdéseket tegyünk fel: milyen típusú a templomi gyülekezetünk, azok az emberek, akik velünk kapcsolatot tartanak; kik nem tartanak kapcsolatot és milyen okból;

mennyi az igényükben, váradalmaikban a politikai szempont; az egyes csoportok hogyan követik és milyen ütemben a társadalmi fejlődést; befolyásolja-e az egyház iránti magatartásukat ez; milyen ponton vannak lelki megkötöttségeik. Ezeket csak példaként emeltem ki, ezek sorát sajtós helyzetünknek megfelelően egészítsük ki. Ilyen vizsgálódásunk során legyen kíméletlenül őszinték önmagunk iránt. A céltudatosság ne csak a szolgálat dolgában legyen előttünk, hanem akkor is, amikor tanulunk, olvasunk, filmet, színművet nézünk, valamilyen tömegképzés anyagát tanulmányozzuk, új tájjal és emberekkel ismerkedünk. Ne gondoljuk, hogy a régi formájú szolgálat a hagyományos munkamódszer és tempó ma is elégséges. Ne éldegéljünk olyan elképzelésekben sem, hogy mi egyetemet végzett emberek csak tudunk annyit, amennyivel nem vallunk szégyent a négy elemisek között. Esméljünk rá, hogy ez az idő már elmúlt. Különbösen is ismereteink nagy része hiányos, meghamisított és áltudományos. Figyeljünk fel arra, hogy az irodalom, a tudomány, a művészetek, de a tömegek képzettsége és általános értelmi színvonala soha nem tapasztalt mértékben halad és emelkedik. Ezek az egyesek által kevésbé vett emberek, könnyen olyan mélyre csalogathatnak saját vizeiken, hogy elveszítjük lábunk alól a talajt. Elkerülhetetlen állandó politikai önképzésünk is.

A céltudatos munka sorában említtem meg azt, aminek hiányát én magam is sokszor éreztem; nem tudunk haladóan tanácskozni, eredményesen tárgyalni. Ennek tanulására és gyakorlására is módot főgunk keresni. Ha e tekintetben gyorsan tanulunk, azonnal hasznát is fogjuk látni: munkaküléseinken ez okból végzünk túl keveset.

3. *Eredményes munkánk harmadik kívánalma, hogy legyen az időszerű.* Életünk és működésünk időben történik. Az idő pedig folyamat, folytonos változás. Ha benne akarunk maradni az életben, akkor haladnunk kell. Ha furcsáljuk is, de meg kell állapítanunk, hogy állandóan revideálnunk kell tegnapi látásunkat, másképp fogalmazni gondolatainkat, mint tegnap. Ha nem így teszünk, előbb-utóbb elszakadunk azoktól, vagy legalább is azoknak egy jelentékeny csoportjától, akikre hatni akarunk. Sokszor ez az oka annak, hogy kicsúszik a kezünkből egy-egy csoport, pl. a művelt réteg, a férfiak, az ifjúság. Gondolataink gyakran nem arra a világra vonatkoznak, amiben élünk. Elmaradunk a valóság mögött. Nem arról beszélünk, amit az élet mutat. A múlt nevelése vagyunk még, leginkább abban az értelemben, hogy a történelem és nem a ma kategóriájában élünk. Amiről beszélünk, az nem a mára, hanem a tegnapi vonatkozik. Ezt pedig hiveink nem tudják hasznosítani, hát nem is fogják megköszönni. Különösen áll ez a Biblia történetiségéből eredő „emésztési nehézségeink” miatt. A *ma* mindig új meg új helyzet elé állítja az embert s ha mi az ige hirdetésben nem készítjük elő őket a helyes lelki feldolgozásra, bizony csömmörök, lelki görcsök, sebeik támadnak. Így fordult el az egyháztól az új természetrajzi és fizikai ismeretek hatása alatt a legértékesebb réteg: a gondolkodó ember.

Az időszerűségnek van aztán jellemvonása, ti. az, hogy mindig van egy világháramlat, ami legmélyebben érinti az embert, meghatározza életviszonyait és döntően befolyásolja életszemléletét. Nem kétséges, hogy ez ma nálunk gazdasági és politikai sodrású és színeződésű áram-

lat. Az jellemzi szembetűnően, hogy „divatba jött” a munka. Ma, ha az ember élni akar, bármilyen nemű — dolgoznia kell. A megélhetésen felül az egyén értékét, társadalmi helyzetét, közjavakban való részesedését is munkája szabja meg. Mindnyájan érdekelme vagyunk a munkában, a termelésben, a nemzeti jólételemben; és nemcsak gazdaságilag, mert életegységben vagyunk, hanem erkölcsileg is. Akik efelett aggályosan csóváltják fejüket és meresztgetik a jövőbe rövidlátó szemüket, azoknak csak az ajánlható, hogy arra gondoljanak inkább: mivégre alkotta meg Krisztus éppen belőlünk az ő egyházát (v. ö. Jn 17; 12, 15). Ítélet és sópánkodás helyett hála, elkötelezettség és szolgálókészség ébred majd szívünkben; ezek aztán támasztanak ilyen kérdéseket is: hol, mikor, hogyan érhetjük el ezt a mában és munkalázban égő emberiséget az igével. Nyugtalanító kérdéssé válik: mit tegyünk és mit ne; mikor és mikor ne, hogy a gyülekezetben való megjelenés alkalmát lehetővé tegyük, biztosítsuk és kívánatossá tegyük számukra. Még ha e kérdéseket mind sikerrel meg is oldanók, ott marad még lelkünkben az előzőkkel egyidejűleg élő kérdés: hogy érhetjük el azokat, akik egészen különböző okokból távol maradnak.

Az iparosodás hihetetlen nagy távlatokban gondolkozó meggyénk népe, benne a mi evangélikus testvéreink is — jórészt szórványsorsban — minduntalan új, analógiákkal megoldhatatlan, sorsdöntően nehéz problémákkal találják magukat szemben. A ráncbízottak tőlünk kéri, várják és elvárják, hogy segítsük őket az ige prófétai kijelentésével. Igeszólátunknak tehát hangsúlyozottan prófétai jellegűnek kell lennie — annak időszereiségével, egyértelműségével és halálosan komoly személyességével. Az ilyen szolgálatra azt az ígéretet kaptuk, hogy nem tér vissza üresen (v. ö. Ézs 55, 8). Az időszerű munka tehát azt is jelenti, hogy eredményes munka.

*

**

Meg sem tudom mondani, hogy mikor, de jó régen hallottam a rádióban közvetíteni egy északi író színdarabját. Úgy rémlik az volt a címe: A néma tisztelendő. Nem felejtettem el, mert lelkészt parodizált, aki szunnyadozott a karosszékekben, mialatt zajlott körülötte egy család egyrészt harsogóan életigenlő, másrészt fájó nosztalgiában szenvelgő élete. Delejesen villózó feszültség és mozgalmas cselekmény dobogtatta a szívünket, — csak épp a lelkész volt érdektelen. Csupán olyankor adott életjelt, ha valaki az őt ringató karosszéket akarta elsodorni.

Tudjuk, hogy halálos vétek volt akkori szunnyadozásunk. Ez a szunnyadozás ma már lehetetlen és ilyen nyugalmas karosszék sincs. Úgy hiszem alvó tisztelendő sem. Néma tisztelendő azonban még szép számmal akad. Hát nem érzik, hogy olyan vád fogja érni őket, mint a Jézus-korabeli zsidókat, akik koruk fájdalmas vagy pezsdülő dallamát észlelték ugyan, de aggályaik miatt elmulasztottak benne részt venni, és Krisztussal együtt járni?! (Mt 11, 16—19). Mi hisszük, hogy újarcú világunkban a helyünkre való rátalálás és ékesen járásunk jelenti egyzersmind a tervszerű, céltudatos és időszerű egyházi munkát.

Virág Gyula esperes beköszöntő beszéde a Borsodi Hevesi Lelkészi Munkaközösségben.

Luther a hetedik parancsolatról

Amikor ennyire leszűkített és kiragadott kérdésről van szó, mint amit a fenti cím magában foglal, az első feladat az összefüggés megtalálása azzal a nagy egésszel, amelyben ez a rész szerepet játszik.

Luther a népért

A lutheri reformációnak többek között az is egyik alapvető jellemvonása volt, hogy a nép nyelvén tartotta az istentiszteletet, a nép nyelvére fordította le a Szentírást, a nép számára magyarázta Isten igéjét. A latin nyelvű misében, a skolasztikus teológiai szörszálhasogatásban, a kolostori világ-megvetésben mindig van valami előkelősködő gőg, fennhéjázó arisztokratizmus, a laikus tömeget lenéző kegyes póz, másokat lesajnáló szenteskedés. Luther egészen kemény, sőt goromba szavakat használ az ilyen magatartás visszautasítására. Ehhez minden joga meg is volt. A reformáció hatalmas szellemi munkájának kibontakozása mellett, maga is járta a falvakat és kisvárosokat, figyelte a nép életét, hogy Isten örökkévaló igéjét helyesen és jól tudja az akkori viszonyok között élő embereknek hirdetni és tanítani.

Luther Kis- és Nagykátéjának a keletkezése szorosan összefügg egyházlátogató útjaival. Ezt a Kiskáté előszavában világosan meg is írja.¹ Nemcsak az egyszerű hívek voltak járatlanok a keresztyén tanításban, hanem sok lelkész is nagyon készületlen és alkalmatlan volt a szolgálatra. Egyetlen megoldás volt a Szentírás összefoglalásának és kivonatának egyszerű és világos magyarázatával állni a gyülekezetek elé. Az 1528/29-es egyházlátogató utak tapasztalatai nyomán 1529 tavaszán megjelent a Nagykáté, majd még abban az évben a Kiskáté is. Luthernek a néppel való szoros kapcsolatából származott tehát mindkét Kátéja. Különösen a Nagykáté előszavában támadja meg azokat a lelkészeket, akik lenézik a nép felé irányuló egyházi szolgálatot s többre becsülik a nagyképűsködést. Luther az igehirdetői szolgálat megvetésének tartja azt, ha valaki a Kátét és annak tanítását lekicsinyli, együgyűségnek tartja.² Aki így elbizakodik, az voltaképpen magát tudósabbnak tartja Istennél, angyalaival, prófétáival, apostolaival és minden keresztyéneivel együtt.³

A Káté anyagából a Tízparancsolattal kapcsolatosan külön kiemeli Luther, hogy aki azt jól ismeri, az egész Szentírást ismeri s egyházi és világi dolgokban, mindenféle ügyben és esetben tud

¹ „Diesen Katechismon oder christliche Lehre in solche kleine, schlechte, einfältige Form zu stellen, hat mich gezwungen und gedrun- gen die klägliche, elende Not, so ich neulich erfahren hobe, da ich auch ein Visitator war.“ (Die Bekenntnisschriften der evangelisch-lutherischen Kirche. Göttingen. 1930. II. köt. 501. 8—12.)

² B. II. 545. 1—16.

³ B. II. 551. 27—33.

tanácsot adni és segítséget nyújtani.⁴ A Tízparancsolat lutheri magyarázata valóban magában foglalja a Szentírás summáját, nem ad dogmatikát etika nélkül, sem etikát dogmatika nélkül, hanem valóban átfogja az Isten- és emberszeretet alapvető szentírási tanítását. Ez pedig magában foglalja mind a világi, mind az egyházi dolgokban való eligazodást.

Luther káté-magyarázatának módszere

Ezen a ponton tárul fel Luther igemagyarázatának és Kátéfeldolgozásának a módszere. Mindent theoretikusan, Istenre vonatkozólag és tőle származóan fejt ki. Minden parancsolat magyarázata a Kiskátében így kezdődik: „*Wir wollen Gott fürchten und lieben*“. „*Debemus Deum timere et diligere*.“ Egyetlen parancsolat magyarázata sem válik immanens erkölcsi követelménnyé, mert nem szakad el Attól, aki parancsot ad, és aki erőt nyújt Jézus Krisztus által a teljesítéshez és megtartáshoz. Ugyanakkor minden erejével azon van Luther, hogy Isten örökkévaló parancsa „*viva vox*“-szá legyen a kortársak életkörülményei között. A Tízparancsolat olyan társadalmi és kulturális viszonyok között keletkezett, amelyek nagyon határozottan megszabták az egyes parancsolatok értelmét. Amikor Luther a Kiskátében ezeknek a parancsolatoknak a szószerinti értelmét vette alapul és magyarázta, nem állította helyre azoknak azt a konkrét vonatkozását a saját koruk társadalmi viszonyaira, — ilyenre nem is gondolt —, hanem a szószerinti értelem alapján azoknak a saját kora életkörülményeire való alkalmazását adta meg.⁵ Luther helyesen járt el, amikor ragaszkodott ahhoz, hogy a maga korában is ugyanilyen konkrét és világos értelmet nyerjenek a parancsolatok, mint ahogy azok más társadalmi és kulturális viszonyok között eredetileg tartalmazták. Az örökkévaló ige aktuális jelentését csak így lehet kifejteni. Ez azt jelentette, hogy például az első parancsolat magyarázatában a hangsúly nem a pogány istenek és faragott képek imádása elleni harcon van, hanem Isten mindenképp felett való félelmén és tiszteletén. Luthernek az volt a célja, hogy minél érthetőbben és minél követhetőbben hallhassák meg az emberek Isten örökkévaló akaratát. A Kiskátéhez az előszóban adott utasításában azt tanácsolja annak, aki azt tanítani fogja, hogyha már megtanította a Kiskátét, adjon bővebb és teljesebb magyarázatot, fejtse ki egyenkint a parancsolatokat, világítsa meg a kívánt cselekedeteket, tárja fel a hasznokat és előnyöket, a veszélyeket és károkat. Különösen annak a parancsolatnak a tárgyalására hívja fel Luther a figyelmet, amely ellen legtöbbet és leggyakrabban vétkeznek az emberek.⁶

⁴ „Denn das muss ja sein: wer die zehen Gebot wohl und gar kann, dass der muss die ganze Schrift können, dass er könne in allen Sachen und Fällen raten, helfen, törsten, urteilen, richten beide geistlich und weltlich Wesen und müge sein ein Richter über alle Lehre, Stände, Geister, Recht und Was in der Welt sein mag.“ B. II. 552. 16—24.

⁵ Karner Károly: Bevezetés a teológiába. Budapest, 1954. 108.

⁶ Insonderheit treibe das Gebot und Stück am meisten, das bei Deinem Volk am meisten not leidet. B. II. 504. 43—44.

Ílyenként éppen a hetedik parancsolatról emlékezik meg Luther. Egyenesen arra utasít, hogy ezt élesen („heftig“) kell kifejtteni, tehát életközeli módon, egészen a mindennapok világában adódó problémákon keresztül kell megmagyarázni. Az is jellemző, hogy milyen gyakran használja Luther a Kiskáté előszavában ezeket a kifejezéseket: magyarázni, tanítani, fejtegetni, figyelmeztetni, nevelni. Ezzel mindenestől az egyház népét akarja előbbrevinni az Isten akaratának való engedelmesség terén. Ezt pedig csak úgy valósíthatja meg, ha saját történelmi, társadalmi, kulturális és gazdasági viszonyai között hallja meg az ember Isten örökkévaló parancsának a jelenvaló világra történő alkalmazását. Éppen abban van Luther nagysága, hogy ezt a feladatot hiánytalanul el tudta végezni a maga korára vonatkozólag.

Mi akkor járunk el helyesen, Isten ígééhez és a reformáció örökségéhez hűen, ha Istennek minden időben hangzó ígését a mai ember számára érthetően, érvényesen, előbbrevívően tudjuk hirdetni, magyarázni, fejtegetni és közel vinni.

Ebben a vonatkozásban is Luther Márton az, akitől legtöbbet tanulhatunk, különösen azon a téren, ahogyan Isten egykor elhangzott és mindörökké hangzó szavát éppen ilyen konkrétumokba vágó parancsolaton, a hetedik parancsolat magyarázatán keresztül kifejti. Az ige szószerinti értelme új társadalmi adottságba illeszkedik bele anélkül, hogy az eredeti történelmi értelmet felidézne. Luther tudatosan és kifejezetten a saját kora embere számára magyarázta és részletezte a hetedik parancsolat gyakorlati követelményét és tennivalóit. Éppen ezzel vált az általa hirdetett ige életközzel és az embereket nevelő erővé.

A kiszélesítő értelmezés

A hetedik parancsolat lutheri magyarázata mindenekelőtt azt jelenti ki, hogy Isten szívében viseli az ember javát s azt várja mindenkitől, hogy a felebaráti szeretetben munkálja embertársai földi jólétét is, abban senki se rövidítse meg a másikat.⁷ Ez magában véve is szembenállás a világ dolgait semmibevevő spiritualizmussal. Istennek szava van az emberi élet világi dolgaira nézve is, ő az ég és föld Ura. Istennek egy és ugyanaz a szándéka akkor is, amikor Jézus Krisztust küldte a világ megváltására és üdvözítésére, és akkor is, amikor az ember földi boldogulására visel gondot. Ez az alapvető szándéka: az emberszeretet.

Ezért akar a szent Isten tiszta és becsületos magatartást a hétköznapi világában, a piacon, az üzletben, a vásárban, a munkában, ember és ember közt, nép és nép közt. Luther nagy érdeme, hogy a hetedik parancsolat magyarázatában kiszélesítette a „Ne lopj!“ parancs értelmezését, s ezzel lehetővé tette, hogy valóban széleskörűen és behatóan foglalkozhassanak a lelkészek ennek az isteni törvénynek a magyarázatával és kifejtésével.

⁷ Nach Deiner Person und ehenlichem Gemahl ist zeitlich Gut das Nähiste, das will Gott auch verwahret haben und gepoten, dass niemand dem Nähisten das Seine abbreche noch verkürze. — B. II. 616. 12—16.

Luther maga utal arra, hogy a lopás fogalmi körének a ki szélesítése a felebarát javával van összefüggésben,⁸ nem egyébért történik tehát mindez, mint azért, hogy az emberek egymás iránti közösségi érzése elmélyüljön. Az emberek javát munkáló keresztyén lelkiismeret lopást lát mindenütt, ahol „mit Unrecht“, „per injuriam“ egyik ember a másik kárára tisztességtelen, közösségellenes és éppen ezért Istenellenes előnyt, vagyont, jószágot akar szerezni a maga hasznára.⁹ A keresztyén lelkiismeretnek nincs szüksége aprólékos kazuisztikára, akármilyen viszonylatban tudnia kell, hogy mi a felebarát, vagy a felebarátok összességének, a társadalomnak az érdeke ellen való vétek a hetedik parancsolattal kapcsolatban. Ugyanakkor azt is tudnia kell, hogy minden ilyen ember ellen való vétek, szükségképpen Isten ellen való vétek is. A Kiskátéban éppen ennek a kidomborítására hangzik minden parancsolattal, a hetedik parancsolattal kapcsolatban is az utalás Isten félelmére és szeretetére. Aki a lutheri kátémagyarázatot magáévá tette, az éber lelkiismerettel, Isten és ember előtti felelősséggel védi embertársai javát és tulajdonát.

Életközel magyarázat

Luther nem elégszik meg elvi és általános érvényű igazságok hangoztatásával, hanem egészen közel akarja vinni hallgatóit és tanítványait a mindennapi élethez s annak a jelenségei között akarja szemüket nyitogatni az ember- és Istenellenes magatartás meglátására. Ez a módszer magábanvéve is biztatást ad nekünk is arra, hogy kátémagyarázatunk során menjünk egészen közel az élethez s konkrét példákon keresztül mutassuk meg Isten törvényének mai érvényét.

A vásárban, a szatócsnál, a boltban, a borozóban, a sörözőben, a műhelyben és mindenütt, ahol emberek jönnek össze s áruért vagy munkáért adnak és vesznek pénzt, meg kell látnia az éber keresztyén lelkiismeretnek, hogy bármilyen nyereszkesedés, kupecszellem ugyanolyan erkölcstelenséget jelent, mintha valaki zsebtolvajlással vagy betöréssel okoz kárt felebarátjának.¹⁰ Luther kora feudális társadalmi viszonyai között is a szegény ember felé fordul különös gonddal, annak a megkárosítása háborítja fel legjobban. Élesen támadja az uzsorát, a másik ember nyúzását, az árdrágítást és az elősködés minden fajtáját. Jól tudja, hogy mindez elsősorban az egyszerű embert érinti, éppen azért az ő védelmezük van leginkább Luther szívében.¹¹

⁸ B. II. 623. 33—36.

⁹ Denn stehlen heisset nicht anders, denn eins andern Gut mit Unrecht zu sich bringen, damit kürzlich begriffen ist allerlei Vorteil mit des Nähisten Nachteil in allerlei Händeln. — Fürari enim nihil aliud est aut dicitur quam fortunae alterius per injuriam sibi vindicare, qua re breviter omnis generis in omnibus negotiis proximi defraudationes comprehensae sunt. — B. II. 616. 16—20.

¹⁰ B. II. 616. 27—34.

¹¹ „...so aus dem offenen, freien Markt nichts denn ein Schindleich und Raubhaus machen, da man täglich die Armen übersetzt,

A hetedik parancsolat elleni legnagyobb vétket nem is a kis tolvajok követik el, akik az egyszerű néphez tartoznak, hiszen ezek a feudális társadalomban elnyomott és kihasznált jobbágyi vagy kézművesi állapotukban amúgysem követhettek el nagyobb vétket, hanem azok vétkeznek legnagyobbat, akik kezén hatalmas értékek mennek át, azokról szól, akik előkelő helyen ülnek, akiket nagy „junkerek”-nek neveznek, vagy pedig tekintélyes, jámbor külsejű patríciusoknak, akik viszont szép külső alatt lopnak és rabolnak.¹² Ezekkel kapcsolatban meg is jegyzi Luther, hogy voltaképpen hallgatni kellene a kis tolvajokról és a nagy, hatalmas főtolvajokat kellene megtámadni, azokat, akik a nagy földesurakkal és fejedelmekkel paroláznak s közben egész Németországot kifosztják. A célzás nyilvánvalóan a Fugger-ház ellen irányul, hiszen a „*Német nemzet keresztyén nemességéhez*“ (1520) című iratában nyíltan is kikel a Fuggerek bankházának uzsorás és kizsákmányoló hatalma ellen. De nem kíméli magát Rómát sem, sőt a Szentszéket egyenesen a tolvajok fejének és fővédnökének nevezi, nyilván a búcsúcédulák és egyéb ravasz fogások kapcsán Rómába áradó pénzek miatt. Érdekes, hogy ennél a résznél a latin szöveg, tehát az, ami Róma számára is elsősorban olvasható, egy árnyalattal keményebben és részletesebben hangzik, mint a német szöveg, ami elsősorban a nép számára készült.¹³ A Fuggereknek, a junkereknek, a patríciusoknak, a főrangú rómaiaknak tudniuk kell, hogy az emberek előtti minden álcázásuk ellenére is, mekkora isteni ítélet alatt állnak a hetedik parancsolattal kapcsolatban.¹⁴ Isten meghallja a szegények égbekiáltó panaszát s nem tűri, hogy velük uzsoráskodjanak, őket kifosszák s róluk a bört is lenyúzzák. Fenyegető hangot ölt Luther szava, amikor a junkerek és

neue Beschwerde und Teurung macht und iglicher des Markts braucht nach seinem Mutwillen, trotzet und stolzet dazu, als habe er gut Fug und Recht, das Seine so teuer zu geben, als ihn gelüestet, und soll ihm niemand drein reden“. B. II. 621. 4—12.

¹² „... die auf dem Stuhl sitzen und heissen grosse Junkern und ehrsame, fromme Burger und mit gutem Schein rauben und stehlen“. B. II. 618. 8—11.

¹³ „Sed hæc quoque essent levis et plane praetereunda silentio, quae de parvis et nullius momenti furibus memaravimus praeterquam, quae de maximis furibus et principatum furando et rapiendo obtinentibus dicenda essent, qui non unam atque alteram civitatem compilare solent, sed totam Germaniam indesinentibus rapinis et furto compilare ac denudare. Porro autem ubi gentium caput et summa omnium furum mater, defensatrix et Laverna (a tolvajok védőistene, pl. Horaciusnál) illa furacissima relinquenda esset, nempe sancta illa, si Diis placet, sedes Romana cum omnibus rebus suis, quae totius mundi opes furto depraedavit atque ad se perinde ut Caecias (északkeleti szél, pl. Pliniusnál) nubes attraxit et in hunc diem etiamnum possidet?“ B. II. 618. 18—35.

¹⁴ „Doch sollen sie wissen, dass sie fur Gott die grossten Diebe sind, der sie auch, wie sie wert sind und verdienen, strafen wird.“ B. II. 619. 1—4.

egyéb nagytolvajok felé azt hangoztatja, hogy a nép ellenük való sóhajától féljenek, mert az ilyen sóhajnak és kiáltásnak olyan hatása lesz, „*der Dir und aller Welt zu schwer werden wird*“.¹⁵ Az 1525-ös német parasztháborúra utaló célzás lehet ez, amikor a földesurak és egyházfejedelmek ugyancsak megtapasztalták a népharag erejét és Isten büntetésének súlyát. A vérbefojtott parasztháború eseményei még nagyon közel voltak, az emlékükre történő utalás és a kiújulás veszélyének felidézése nyilván nem veszítette el hatását Luther írásában. Ez is mutatja, hogy Luther mennyire benne él kora történelmében s írása is mennyire át van szöve konkrét történelmi utalásokkal. Az időtálló elvi-teológiai megállapításain kívül ez az életközelség adta meg írásainak rendkívüli hatását a kortársak körében.

Ugyanakkor a feudális társadalom ranglétrájának alsó rétegei számára is kiszélesítette Luther a hetedik parancsolat értelmezését. Itt elsősorban a hűtlenül végzett munka elítéléséről szól. Az is a lopás körébe tartozik, ha valaki a munkáját hanyagul végzi, vagy kárt tesz, vagy enged olyasmit tenni, amit megakadályozhatna. A hanyagság, a gondatlan kezelés, a nemtörődöm magatartás mind kárt okoznak s ezért rájuk is érvényes a hetedik parancsolatba foglalt tilalom.¹⁶ Maga a lustaság, a kötelességteljesítés könnyelműen vevése, a szorgalom és igyekezet hiánya is beletartozik ebbe a keresztyén erkölcsi megítélésbe. Ezzel Luther széles perspektívát nyitott a parancsolat értelmezésének kitágításához és részletezéséhez. Nyilvánvalóan azt akarja, hogy az emberek tisztán és világosan értsék cselekedeteik és mindennapi magatartásuk isteni megítélésének a mérlegét. Lássák Isten parancsolatának alapvető szempontjait, és ennek nyomán követhessék felülről kapott erővel, az isteni erkölcsi igazság útját.

Az emberek javának szolgálata

A mózesi törvény ősi „*ló tignob*“ parancsa eredetileg sem jelentett egyszerű tiltást, hanem már a mózesi törvényben is hangozott a tilalommal együtt Isten követelő akarata is, a negatívum mellett az a pozitívum is, az az erkölcsi magatartás is, amelyet Isten várt a benne hívőtől. Luther valamennyi tiltó parancsolat magyarázatával kapcsolatban részletesen foglalkozik a parancsolat pozitív, irányt mutató tendenciájával is. A hetedik parancsolattal kapcsolatban a Kiskátében ezt a követelést abban jelöli meg, hogy felebarátunkat segítsük javai megtartásában és keresete növelésében.¹⁷ A Nagykátében ezt azzal egészíti ki, hogy felebarátunkat segítenünk kell, hasznára kell lennünk, javait hűen kell megőriznünk.¹⁸ A felebarát földi javának, előmenetelének, és boldogulásá-

¹⁵ B. II. 622. 43—44. a 21—51. sorokban.

¹⁶ Luther szerint az is lopás „...wenn ein Knecht oder Magd im Hause nicht treulich dienet und Schaden tuet oder geschehen lässt, den sie wohl verwahren künnde, oder sonst ihr Gut verwaehrloset und versäümet aus Faulheit, Unfleiss oder Bosheit...“ B. II. 616. 37—42.

¹⁷ B. II. 509. 12—13.

¹⁸ B. II. 619. 13—22.

nak az előmozdítása egyenes ellentéte a lopásnak, a megkárosításnak, a kárttevésnek. Amikor Luther summázza a hetedik parancsolat értelmezését, kiemeli ezzel kapcsolatban is Isten kettős utasítását, az egyiket, amely tilt és a másikat, amely a helyes cselekvés útját mutatja meg. Az utóbbit abban jelöli meg, hogy tartozunk felebarátunkat övni és javát előmozdítani.¹⁹ Ezzel kapcsolatban Luther Isten ígését is megszólaltatja (Példab. 19.), amely bőséges jutalmat ad azoknak, akik a felebaráti jószolgálatok útján járnak, míg méltó büntetés éri azokat, akik engedetlenek voltak Isten parancsolatával szemben. Sokkal jobb ezzel a gazdag Istennel, vidám lelkiismeretben élni, mint jogtalansággal és gonoszsággal örök haragot és szerencsétlenséget felidézni.²⁰

Istennek a Tízparancsolatba foglalt akarata átfogja mindkét kormányzatot, az egyházit és a világit egyaránt. Luther itt is világosan körvonalazza a kettő összefüggését és különbséget.

A kettő összefüggése Istennek azonos parancsában és erkölcsi akaratában található meg. Az egyházban hangzó igehirdetésen és a világi hatalomban megvalósuló renden keresztül egyaránt azt akarja, hogy egyik ember se okozzon kárt és veszteséget a másiknak, hanem mindenki szolgálja felebarátja javát és előmozdítását.

Az egyház feladata itt is az, hogy Isten ígését hirdesse és azzal büntessen.²¹ Az ige hatalma és ereje itt is az egyház legfőbb kincse. Ezt a kincset akkor becsülik meg az egyház tagjai, ha engedelmesen hallgatják és szavát megtartják, viszont az egyháznak az a feladata, hogy alaposan kifejtse és sokoldalúan megvilágítsa Isten szavát. Ez történik a káté helyes magyarázata során is.

A gonoszság megakadályozása a világi felsőbbség dolga. Törvényes rendelkezésekkel kell büntetni azokat, akik hamis áruval, uzsorával, vagy egyéb mesterkedéssel törnek embertársaik kárára. Az „Oberkeit“-nek, a „magistratus“-nak a dolga, hogy a nyílt önkénykedést büntesse, szeme és bátorsága legyen a rendtartásra minden foglalkozásban, hogy ne lehessen nyomorgatni a népet.²² Az emberek együttélésének kérdéseit Luther jellegzetes bibliai álláspont alapján, mindig alulról nézi, az egyszerű embereknek, kora szegényeinek a védelme szempontjából.

Mit tanulhatunk Luthertől?

Elsősorban azt a módszert kell megtanulnunk tőle, ahogyan Isten örökkévaló ígését saját kora viszonyaira alkalmazta. Más volt a társadalmi helyzet akkor, amikor Mózes hirdette ki a Dekalogus ősi parancsát: „*Lo tignob!*“, — akkor a nemzetségi-törzsi társada-

¹⁹ „...sein Gut fordern, bessern und wo er Not leidet, helfen mitteilen... B. II. 623. 44—46.

²⁰ B. II. 624. 7—14.

²¹ „Uns gebühret nicht weiter, denn zu sagen und strafen mit Gottes Wort.“ B. II. 623. 19—21.

²² „...dass man solchem öffentlichen Mutwillen steure, da gehören Fürsten und Oberkeit zu, die selbst Augen und den Mut hätten, Ordnung zu stellen und halten in allerlei Händel und Kauf auf dass das Armut nicht Beschweret und verdrückt Würde noch sie sich mit fremden Sunden beladen dürften.“ B. II. 623. 21—28.

lom viszonyai között szólalt meg Isten törvénye. Sokezer év múltán, Luther korában ugyanaz az örökkévaló isteni törvény a 16. századi német társadalom világában szólalt meg, a német—római császári birodalomban, s kisebb-nagyobb fejedelemségek, városállamok világában, a feudális társadalom viszonyai között, amikor azonban itt-ott már mutatkozott a felfelé törő polgárság jövője, szárnyát bontogatta a korai kapitalizmus. A háttérben pedig ott van a pár évvel azelőtt lezajlott német parasztháború emléke, ami nyilvánvalóan feszülttette a társadalmi légkört a két Káté írása és kiadása idején. Mekkora az idői távolság és a társadalmi helyzetben mutatkozó különbség Mózes és Luther kora között!

Luthernek szükségképpen ki kellett bővítenie a hetedik parancsolat értelmezését, ha azt akarta, hogy Isten szava eligazító erővel hangozzék népe életében. Luther nem valami régi szent szöveget akart recitálni kortársainak, hanem hangzóvá, irányítóvá, élővé akarta tenni rajta keresztül Isten Szentlelke az egykor megíratott és mindörökké hangzó ígét.

Ma azt kell meglátnunk, hogy mennyire különbözik a mi társadalmunk attól a társadalomtól, amelyben Luther szólt. Ha ezt a különbséget komolyan vesszük, akkor nem akarjuk direkt alkalmazással Luther szavait a jelenre irányítani. Így feltétlen hamis analógiákba ütköznénk, mert a megváltozott társadalmi képlet miatt sehogy sem lehetne megtalálni az akkori idők mai megfelelőjét, vagy csak részben lehetne megtalálni. Luther sem Mózes korának nemzetségi-törzsi társadalmát vette figyelembe, hanem csakis saját kora feltételeit tartotta szem előtt. A népnek akarta megmagyarázni a Dekalogusból eredő keresztény életfolytatás követelményeit és lehetőségeit.

Ha mi ezt ma akarjuk elvégezni, akkor éppen Luther kátémagyarázata ad indítást ahhoz, hogy egészen életközeli módon, a ma emberének hirdessük Isten örök törvényét. Luthertől kapunk bátorítást arra, hogy menjünk tovább az általa megkezdett úton, alkalmazzuk a mai viszonyokra a Káté szavait, szélesítsük tovább a hetedik parancsolat magyarázatát.

A mi társadalmi helyzetünk abban különbözik alapvetően a Luther-korabelitől, hogy nálunk a köztulajdon és a társadalmi tulajdon kapott kiemelkedő szerepet. Ez az az új a régivel szemben, amit figyelembe kell vennünk, ennek az irányába is ki kell szélesítenünk mondanivalónkat. A társadalmi tulajdon védelmét be kell építenünk a hetedik parancsolat magyarázatába. Hiszen a felebarátok vagyonának és javának a megkárosítója az, aki vétkezik a társadalmi tulajdon ellen, s ugyanakkor a felebarátok vagyonának és javának előmozdítója az, aki megbecsüli, védi és gyarapítja a társadalmi tulajdont. Nálunk egészen szoros és világos összefüggés van az emberek jóléte és a társadalmi tulajdon gyarapodása között. Ha pedig az evangélikus ember Luther Kátéja nyomán tanulja meg a hetedik parancsolat magyarázata kapcsán, hogy felebarátját nem szabad semmiféle módon sem megkárosítania, hanem őt segítenie kell javai megtartásában, keresete javításában és általában földi boldogulásában, akkor ennek természetes foly-

tatása az, hogy mindez ugyanígy vonatkozik a közvagyonra, a társadalmi tulajdonra is, hiszen az sem más, mint a felebarátok összességének a vagyona és tulajdona.

Luther maga hangoztatja mindkét Káté előszavában, hogy minél alaposabb, részletesebb és bőségesebb magyarázatot kell nyújtani a parancsolatokkal kapcsolatban. Akkor járunk el lutheri módon, ha a Káté ősi szavaihoz fűzött magyarázatunk továbbviszi a hetedik parancsolat értelmezését, kiterjeszti azt a társadalmi tulajdon védelmének, az embertársaink javát szolgáló cselekedeteknek, a munkában való hűségnek a széles skálájú területeire is, s egészen részletes, hétköznapi világához közel álló, helyi és konkrét példákon szemléltetett módon elevenítjük meg a mózsi törvény ősi szavát.

A mi társadalmunk alapvető célkitűzései közé tartozik az ember ember által való kizsákmányolásának a megszüntetése, a közjólét fokozatos növelése, az emberek földi boldogulásának előmozdítása, az emberiség békéjének és jövődjének biztosítása. Ezekhez a magasztos célkitűzésekhez azonban sokakban hiányzik a megfelelő magatartás, a közösségi beállítottság, a felebaráti szeretet. Ha mi valóban Luthertől tanuljuk a Káté anyagának magyarázatát, akkor Isten örökkévaló akaratát úgy fogjuk a ma emberének hirdetni, magyarázni és tanítani, hogy abból meglássa a mai élet széles frontján konkrét keresztyéni kötelességeit, az emberek javának védelme és előmozdítása érdekében.

Ez ma az a központi cél, amelyre kátémagyarázatunknak — éppen Luther szellemében — irányulnia kell. Ezt kell szívesen, sokrétűen, helyi és közeli példákkal szemléltetnünk. Így fogják tudni gyülekezetünkben a hívek, hogy mit is jelent a mai világban Isten törvényének engedelmeskedni, mit jelent a sokezer évvel ezelőtt elhangzott, de ma is élő és eleven parancsolat: „Lo tignob!”

Dr. Ottlyk Ernő

D. Martin Doerne, ismert teológiai professzort, aki eddig a Halle—Wittenbergi és a Rostocki egyetemeken tanított, Göttingába hívták meg a gyakorlati teológia tanárának.

Egy fiatal madagaszkári lelkész másfélévi norvégiai tanulmányút után tapaszalatait így foglalta össze: „Csalódtam a norvég egyházi életben. A gyülekezeti ének nem olyan élénk és buzdó, mint nálunk, Madagaszkárban. A norvég gyülekezeteknek csodálatos orgonáik vannak; épp ezért azonban úgy látszik, inkább az orgonamuzsikát hallgatják, mintsem hogy

énekelnének. Mindössze egyszer hallottam egy laikust (nem lelkészt) prédikálni a templomban. Ezzel szemben nálunk gyakran tartják laikusok az istentiszteletet. Így azután, ha valamely nagyobb gyülekezetben esetleg csak egy lelkész van, akinek több templomot is kell látnia, az istentiszteletek mégsem maradnak el, mert ahova a lelkész nem jut el, ott a laikusok prédikálnak. Norvégiában viszont sokszor üresen marad a templom, mert a lelkésznek gyülekezete egy másik templomában kell istentiszteletet tartania.

A keresztyén reménység etikai konzekvenciái

A reménységről általában

A reménylés, azaz a reménység mint magatartás — egy kívánatos jövőbeli cél lehetségesnek tartása. A reménység pedig mint tartalom maga a cél, a reménylés tárgya.

A „reménykedés“ szó magyar nyelvünkben gyengített jelentésű. A „reménylés“ kifejezés tágabb értelemben jelenidejű, sőt múltbeli, nem ismert, de kívánt tények kívánását, lehetségesnek vagy fennállónak tartását is kifejezi. Erre az UT szóhasználatra is ad példát: „reményilem azonban, hogy a ti lelkiisméretetek előtt is nyilván vagyunk“ (2. Kor 5, 11 *pefaneroszthai* inf. perf.). De általában, ha reménységről beszélünk, szűkebb, a jövőre irányuló reménységre gondolunk.

Születésünktől halálunkig életünknek szinte minden mozzanata, mondhatnánk: minden emberi tevékenység a reménység jegyében áll.

Éppen ezért az ember számára a legkínosabb reményeinek szétfeszülését, életének, munkájának reménytelenségét látni, még bizonyos szempontból is, hát még teljességgel.

Az embernek normákhoz viszonyuló, döntést jelentő akaráscelevését, erkölcsi magatartását is meghatározza reménysége. A különböző reménységeknek különböző erkölcsi magatartás felel meg.

A keresztyén reménység pedig kinyilatkoztatott alapjánál és tárgyánál fogva ugyanúgy különbözik az általános értelemben vett reménységtől, mint pl. a keresztyén hit az általános lélektani értelemben vett hitől. Indokolt tehát, hogy a reménység erkölcsi következményeivel foglalkozva, a keresztyén reménységgel és annak etikai konzekvenciáival külön foglalkozzunk. Sőt tartalmának kihyilatkoztatási igénye egyenesen megköveteli ezt.

Hogy azonban épp ez lett a tárgya ennek a lelkészvizsgai dolgozatnak, annak ezen az általános indokoltságon túl különös, aktuális okai is vannak. Az Egyházak Világtanácsa 1954-ben Evanstonban tartott nagygyűlésének központi témája ez volt: Krisztus a világ reménysége. A keresztyén reménységről szóló ilyen világtávlatú biznyságtévést pedig kétségkívül az *emberiség jelen helyzete hívta ki*. A második világháborúra az atombomba bevetése pontot tett. De az emberiségnek annál égetőbb kérdése a továbbvívő út keresése. A nagy kérdés az, hogy milyen célok szolgálatában és hogyan használja fel az emberiség mindazt, amit gazdasági, technikai, tudományos és társadalmi téren eddig produkált. A reménység és az erkölcs hatalmas kérdése ez. E mellett a kérdés mellett nem mehet el a keresztyénség. Ezért szólalt meg az EVT Evanstonban. De nem mehet el mellette — talán éppen a kérdés nagyságára vagy az Evanstonban elhangzottakra hivatkozva — az egyes keresztyén sem. Ezért van értelme ennek a dolgozatnak is, amely semmiképpen nem mérhető össze az EVT nagygyűlésével kapcsolatos átfogó teológiai munkának morzsáival sem, és nem akar egyéb lenni, mint a nagy kérdésnek a magam számára való szerény meggondolása és ennek a kísérletnek papirosravetése.

A reménység a Szentírásban (ÓT)

Összehasonlításként vessünk egy pillantást az antik görög gondolkodás reménységére. Az „*elpisz*“ általános várakozást jelent, nem okvetlenül jónak a várását a magam számára. Eredetileg ugyan a szó egy gyökből származik a latin „*velle*“ = akarni és „*voluptas*“ = kívánság, élvezet szavakkal, így alapjelentése nem lehetett közömbös. Azzá válásában a görög szkepszis (*szkepszisz* = vizsgálódás, kételkedés!) hatását látjuk. Ebben a gondolkodásban az „*elpisz*“ az egyetlen jó, ami az embernek megmaradt. De csalóka, ezért az értelmes ember a „*tüché*“, a kiszámíthatatlan vaksors helyett a „*füszisz*“-re, a természetre alapítja vágya vagy aggodalma kivetítését, az „*elpisz*“-t. Ez az immanens reménységfogalom közben Platónnál túlvilági jelleget is vesz fel. Hasonlóan a misztériumkultuszokban is. A vallásos, nem-e-világira, istenire irányuló reménység földi, politikai és az emberiség emelkedésére tekintő reménységgel ötvöződik össze a „békecsászár“ Augustust dicsőítő priénéi feliratban, aki mint „*szótér*“, isteni megmentő véget vetett a háborúnak, betöltötte a régi reményeket és újakat ébresztett. Az „*elpisz*“ jelentése tehát eredeti természetes pozitív tartalma felé tolódott vissza, bizonyos vallási, majd államvallási színezettel. A görög szellem azonban nem tagadta meg magát: a *sztoa* képviselői elvetendőnek tartják az „*elpisz*“ képzelgését.

Míg a görög ember reménysége a sorshoz, a természethez, isteni jelentőségűnek tartott politikai fordulathoz — csupa személytelen vagy megbízhatatlan tényezőhöz fűződött, egészen más képet látunk az ÓT lapjain. Izráél életének minden vonatkozására kihatott a magát kinyilatkoztató, kiválasztó Úr uralma. Hozzá viszonyul a múltra nézve emlékezésével (a *Szináj*-i eseményre), a jelenre nézve engedelmességével (a tóra és a próféta igehirdetés iránt) és a jövőre nézve reménységével (az Úr ígéretei alapján). Az ígért földje elnyerésekor, majd Dávid és Salamon virágkorában a reménység jelentősége ugyan elhalványul, (mert nincs semmi kívánságuk), de a nehéz helyzetekben a szövetségi és próféta ígéretekben tápot lelve mindig újra fellángol. A fogság nem várt, hihetetlen fenyegetésének beteljesülése a szinte önző és anyagi üdv elképzelések helyett is a lényegre: JHVH uralmára nagyobb hangsúlyt tevő, a következményeiben pedig természetes elképzeléseiket felülmúló, az ígéretre támaszkodó reménységnek biztosít helyet. A reménység az ÓT-ban alapvetően a kiválasztott népnek, mint kollektívumnak a reménysége. Az egyes kegyes mint Isten népének hű tagja remél.

A reménységet kifejező BTH, QVH, HSH és JHL gyököket a LXX az *elpisz* és megfelelői mellett *pepoithenai*-jal és *hüpomenein*-nel is fordítja; ez mutatja, hogy az ÓT-i reménység pozitív tartalma hogyan formálta az *elpisz* bizonytalan jelentését. A reménység a bizalom és tűrő kitartás vonásait is felveszi.

Míg az ember él, reménykedik (Qoh 9, 6). De ez sem nem vigasztaló képzelődés, sem óvatos bizonytalankodás, hiszen Istenre irányul (Zsolt 22, 6). Ez a reménykedő bizalom nemcsak a szorultságban, hanem az üdv idején is (Ézs 12, 2), tehát minden helyzetben megkívántatik, hiszen a kegyes ember mindig Istenre szorulnak tudja magát. Ebben a kiszol-

gálatottságban nem saját elképzelése, hanem maga Isten a reménysége, akinek már a neve — JHVH — is fenséges ígélet: 'hjh 'sr 'hjh (Ex 3, 14)! A reménység ezért kizárja a félelmet (Ézs 7, 4, 12:2, Zsolt 46. 3, Péld 28, 1), mert ez maga az istenfélelem (Zsolt 33, 18, 40:4, Péld 14, 16, 26).

Akik gazdagságba (Zsolt 52, 9), saját igazságukba (Ez 33, 13), emberekbe vetik reményüket, megszégvénülnek. De akkor is szegvényt vall a nép ha vallási biztosítékokban bízik, akár a Bét-él-i szentély (Jer 48, 13), akár maga a jeruzsálemi templom az (Jer 7, 4). Az *ÓT-i reménység tartalma JHVH jövője — adventus Domini*. Központjában azonban nem a messiás, a christos, hanem Isten királysága, Isten országa (uruszág a Halotti Beszédben, v. ö. uraság!) áll: JHVH málak! Isten királysága az Ó napján lesz nyilvánvaló és teljes. A jóm JHVH elsősorban ítéletet jelent. A durván szólva üzletszerűen működő hamispróféták szerint a nép ellenségein, az igazi próféták (Ám, Ézs. Zof, Ez), szerint az Uréin, s elsősorban népe hűtlenjein. JHVH trónfoglalása (Zsolt!) azonban új korszak kezdete is. Isten feltétlen uralma nem hagy helyet a bűnnek és semmi romlásnak. A népek közt béke lesz, a Cijjónon a Lélek által uralodik a Béke felkent fejedelme, a tóra és az üdv a föld széléig kihat (Ézs, D. Ézs, Zak). A kegyeseknek az Úrral való személyes kapcsolata áttöri a halál vaskosságát és a vértelen ső' ól-elképzelést; egyes zsoltárokból és profétai apokalipszisokban a feltámadáshit első nyomaira is rábukkanunk. Ez éppen individuális vonása miatt marad vitatétel a farizeusok és a szadduceusok közt. Jézus felelete a személyesen megszólító Istenre mutat (Mk 12, 26 k. pp.), mint a feltámadáshit alapjára. Az ÓT reménysége eszkatológikus reménység.

Ha nem is zárhatjuk ki ennek kialakulásából a kultuszi formák (patternizmus) és a párszizmus esetleges hatását (a formákban), vagy a politikai reménységek szublimálását (az illegitim kegyességben, amelynél nem az Úr, hanem a nép a fő), Izráel eszkatológiája, az 'aharit hajjámim — a napok vége, az utolsó idő, az eschaton várása istenfogalmából ered és ebben döntően különbözik más népek eszkatológiájától.

A primitív emberben a kataklizmák felkeltik a természet mögé láttott démoni erők teljes diadalának: a végnek a képzetét. Istenhit esetén az istenség vagy istenségek átvészelik, vagy maguk okozzák a véget. Az ember élniakarása a természeti és égi körforgás analógiájával vigasztalódik. Ehhez fűződhetik aztán — esetleg üdvhozó király alatt — a nemzeti dicsőség, az általános igazság és jólét, sőt a természet megújulásának reménysége.

Míg a vallástörténet széles területen az eszkatológiában az ember vágyálmait és szorongását látjuk, az ÓT eszkatológiájában Isten áll a középben.

Az ún. intertestamentális kor zsidósága felé vezet bizonyos vonásai-val Dán. Itt a világbirodalmakat felváltja Isten országa. A beirtottak megmenekülnek a messiási vajudásokban. Feltámadás lesz, némelyeknek dicsőségre, némelyeknek gyalázatra. A Magasságos mennyei szentjei veszik át az országlást, az „emberfiához hasonló“ mennyei bíróval élükön. (Procksch RGG² Esch. II.) Az apokrifusoknál folytatódnak a vég kiszámításának nyomai, és egyre több mitikus elemekkel megterhelt speku-

láció. Az Isten országát örökölni akarás, tisztaságra törekvése belső szükségből külső törvényeskedéssé válik és üdvbizonytalanságra vezet. Mivel a tóra megtartása lesz a döntő (ez hozza el a messiást), Rabbi Aqibá nem Bar Kókbáért, hanem a sóma hitvallásáért hal meg. A messiás olyan mellékessé is válhatik, hogy Bar Kókbáról a zsidó írástudományban egyetlen elítélő szót sem olvasunk. Az ÓT-i reménység legitím folytatója nem a zsidóság, hanem az UT-i gyülekezet.

Az elpiz szó maga az evangéliumokban és a Jel-ben nem fordul elő. Utóbbiban még igei alakja sem. De Zsid 10, 23 nem véletlenül jelöli meg a keresztyén hitvallást „a reménység vallásának“ (*homologia tész elpidosz*). Az egész UT-ot olyan eszkatológikus reménység járja át, hogy Barth Károly híressé vált szava szerint „olyan keresztyénségnek, mely nem teljesen és maradék nélkül eszkatológia, Krisztushoz végképpen nincs semmi köze“ (cit. Karner, Lp. 1955. II.).

Az *elpiz* szót és igéjét hétköznapi használatban is csak a jó reménység, illetve személyi vonatkozásban (pl. 1. Kor 13, 7) a bizalom kifejezésére használják az UT szerzői az ÓT-hoz hasonlóan.

A János-féle iratokban csak Jn 5, 45-ben fordul elő igei és 1. Jn 3:3-ban főnévi alakban, de az utóbbi annál jelentősebb hely éppen etikai konzekvenciája vonatkozásában. Különben az *elpiz* szerepét a *pisztisz* Jel-ben a *hüpomoné* veszi át.

Csel-ben három profán jelentésű hely kivételével a feltámadásra vonatkozik az *elpiz* ill. *elpizein*, mint Izráélnak, különösen a farizeusoknak Isten ígéretén alapuló kiváltképpeni reménységére. A keresztyének reménysége azonban lényegesen különbözik a farizeusokétól, mert a feltámadásban és az ítéletben Isten a messiás által cselekszik, ez a messiás pedig a názáreti Jézus. Ez adja az UT-i reménység sajátos kettősségét: Isten országa köztetek van (Lk 17, 21) és ugyanakkor eljövendő (Lk 22, 18).

Ezzel az ÓT-i reménység bizonyos oldalról beteljesült. Jézus magára vonatkoztatja Ézs 42, 1—4-et. Ő az, aki az ítéletet immár hirdeti és majd diadalra viszi. Ez az ítélet a „*mispát*“, Isten szíve szerinti jó rendjének érvényrejuttatása, amihez hozzátartozik az, hogy megfizet kinek-kinek cselekedetei szerint személyválogatás nélkül, sőt bosszút áll bűnlásal és haraggal, de a döntő mozzanata, hogy a Benne reménylőknek igazságot és szabadulást szerez, s részt ad országának örökkévaló életéből, amelyeket Jézus és az újszövetségi szerzők meg sem kísérelnek leírni, csak képekben és hasonlatokban (leggyakrabban a mennyei lakoma képével) beszélnek róla.

A Jel látomás-képei sokszor hagyományos kifejezési formáiknál, sokszor éppen elképzelhetetlenségüknél fogva — nyilván nem a kíváncsiság kielégítését szolgálják, hanem a már végbement eszkatológikus események alapján az eljövendőkre nézve Isten iránti bizalom és tűrő várás magatartását.

„Hogy az *elpiz* nem áll elszigetelten a keresztyén életben, hanem a világ felé való új magatartásban hat ki, az nem csak a keresztyénség olyan megformálózott leírásaiból derül ki, mint a hit, a reménység és a szeretet szerves összetartozását mutató 1. Kor 13, 13, 1. Tess 1, 3, 5, 8, Kol 1, 4—5, — hanem alkalomadtán kifejezetten hangsúlyozzák (az apos-

tolok): 1. Jn 3, 3, Ef 4, 1, 4, Tit 2, 11—14, 1. Pét 1, 13.“ (Bultmann, KThWB elipsz E.)

Pál — Zsid 11 hit-meghatározásához hasonlóan — formálisan a nem-láthatókra irányuló bízó és tűrő várását mondja reménységnek Rm 8, 24 kben, de ez valójában tartalmi meghatározás, mert a láthatók ideigvalók, a láthatatlanok örökkévalók (2. Kor 4, 18). A reménység tehát Isten eszkatalógikus cselekvésére irányul, s ebben egyezik az ÓT-ival. De ebben különbözik is, mert Isten eszkatalógikus cselekvésében a döntő fordulat már megtörtént Jézus Krisztusban, s az erre támaszkodó reménység maga is Isten eszkatalógikus ajándéka a Lélek által (Rm 5, 1—6, Ef 4, 4). Mivel Pál számára ezt jelenti a reménység, azért mondhatja a pogányokról, hogy nincs reménységük (1. Tess 4, 13), nem mintha nem lennének elképzeléseik a jövőről és a halál utánról, de azok nem is mérhetők össze a keresztyén reménységgel. Azonban Isten akarata az, hogy minden ember üdvözüljön és (ez az „és“ két elválaszthatatlan dolgot köt össze) az igazság megismerésére jusson (1. Tim 2, 4). Ezért, noha Pál beszél Isten haragjáról, amely „nem pedagógiai szempontból alkalmazott fenytés, hanem eszkatalógikus és megváltozhatatlan ítélet“ (Karner, Lp. 1954. IV. 160), a reménység részévé lehet és részévé kell legyen a többi pogány népeknek is, amint eddig sem azoké lett csupán, akik előre reménykedtek a messiásban (Ef 1, 12), s az egyház maga a reménység jelévé és hirdetőjévé lesz a világ számára. Gal 3, 38, Kol 3, 11. A keresztyén reménység szorosánvett tartalma Krisztus paruziája Mt. 28, 27, Tess 4, 15, Jk 5, 7 k, 1. Jn 2, 28, ami mindenkinek hozza a feltámadást Mt 22, 23kk, Jn 5, 29, 1. Kor 15, Zsid 6, 2, a mostani világ elmúlását és minden büntől és zavartól mentes új világot Mt 19, 28 *palingeneszia*, Rm 8, 21, Zsid 12, 26 k, Jel 21, 1, 2Pét 3, 13, amelyben a már eddig is a Megdicsőültnek alávetett (Mt 28, 18, Kol 2, 15 stb.) világmeghatározó tényezők megszűnnek (1. Kor 15, 24). A hívó számára ez az Isten igazságában részesülést Gal 5, 5, a fiúság teljességét Rm 8, 23, Kr. dicsőségében részesülést és az örök életet (Rm 2, 7 stb.) jelenti. Ezért maga Krisztus „a mi reménységünk“ (1. Tim 1, 1).

Mivel pedig Krisztus nemcsak eljövendő, hanem eljött, és ígérete (Mt 28, 20, Jn 14, 16—20), sőt Kajafás előtt tett titokzatos kijelentése) Mk 14, 62 pp) szerint jelen is van, és munkálkodik a Lélek és az ige által, s „a keresztség és úrvacsora szentsége által folytatódnak az egyház életében azok a csodák, amelyeket Jézus a földön járva cselekedett“ (Karner. Lp. 1955. II. 83.), Krisztusnak ez a jelenléte egyszerű (mondhatnám: belülről), a húsvét óta betört új aión, másrészt (kívuíról) a futurikus-eszkatalógikus reménységgel együtt a jelenre néző „reménység“, vagyis az aiónok Királyában való személyes bizalom és annak megfelelő erkölcsi magatartás rejtett alapja és meghatározója is. „Az újtestamentumi gyülekezet... nem élt a mindenről megfedekezett rajongók módjára úgy a jövőben, hogy elvesztette volna érzékét a jelen világ adta feladatok számára. De nem is feledkezett bele úgy a már meglévő váltság csodálatos örökségébe, hogy egy pillanatig is le tudta volna venni a szemét annak a *Christus imperatornak* a képéről, akinek eljövételét az apostoli ige fáradhatatlanul hirdette.“ (Karner, Lp. 1954. IV. 161). Hogy a reménység elválaszthatatlan a szeretet által munkálkodik hittől, az

ezek után rámutat arra, hogy az UT egész etikája a keresztyén reménység konzekvenciája.

A Kúriosz jelenlétét és eljövendő voltát kétféle tagolási lehetőséggel egyaránt kifejező Maranatha mellé nem véletlenül került a Didaché úrvacsorai liturgiájában a megtérésre intő szó.

A reménység hitvallási iratainkban

A reménység szóhasználat szerint hitvallási iratainkban gyéren szerepel. Ennek oka azonban az, hogy a hit-reménység-teret keresztyén egzisztenciáját és magatartását a reformátorok nem választják szét, ahogy maga az UT sem teszi és nem is engedi meg. Az Apológia (III. 191.) számot vet azzal a kifogással, hogy „ha a hit az, ami az ígéletben felajánlottakat akarja, úgy látszik, hogy össze lesz keverve a magatartás: a hit és a reménység, mert a reménység az, amely a megígért dolgokra irányul; erre azt feleljük, hogy ezeket az érzéseket magánál a dolognál fogva nem lehet úgy szétválasztani, ahogy az iskolákban szétszakítják ráérő elmélkedéssel. Mert a Zsidókhhoz írt levél úgy határozza meg, hogy a hit a reménylendő dolgok várása. Ha valaki mégis különbséget akar tenni, azt mondjuk, hogy a reménység tárgya tulajdonképpen jövőbeli esemény, a hit pedig jövendő és jelenvaló dolgokra vonatkozik és a jelenben nyeri el az ígéletben feltárt bűnbocsánatot.“ (... *Si fides est, quae vult illa, quae in promissione offeruntur, videntur confundi habitus, fides et spes, quia spes est, quae expectat res promissas: ad hoc respondemus hos affectus non ita divelli posse re ipsa, ut in scholis distrahunt otiosis cogitationibus. Nam et ad Ebraeos definitur fides esse expectatio rerum sperandarum (Ebr. 11,1). Si quis tamen volet discerni, dicimus spei obiectum proprie esse eventum futurum, fidem autem de rebus futuris et praesentibus esse et accipere in praesentia remissionem peccatorum exhibitam in promissione.*) A reménység alapja nem lehet saját érdem (cselekedet, szeretet), mert akkor bizonytalanná válnék, hanem alapja az Írás, az ígéret, tehát a hit által lesz bizonyossá a lelkiismeret rettegése közt. Ezért „az egyházban olyan tanításra van szükség, amelyből a kegyesek az üdvösség biztos reménységét merítsék“ (... *oportet in ecclesia exstare doctrinam, ex qua concipiant pii certam spem salutis. Ap. III. 119.*). Ezért harcol a félpelágiánus, ill. a predestinációs gondolkodás bizonytalan reménysége ellen az Apológia, ill. a FC. A keresztyén eszkatológikus reménység tárgyával, a paruziával foglalkozik az Ágostai Hitvallás XVII. cikke. Ebben két érdek biztosítása jut kifejezésre: az „*apokatasztaszisz pantón*“ (ill. a kárhozat véges voltáról szóló tan elvetése) és annak a „*judaica opinio*“-nak az elítélése, hogy a holtak feltámadása előtt a kegyesek kezébe kerül a világ uralma és eltörölnek minden istentelent. Mindkét pontnak szükségességét hamis reménységekből fakadó erkölcsi következmények igazolták. Az előbbi fel fogás utat nyit az üdvösségre a megtérés megkerülésével és libertinizmushoz vezet. Emellett Krisztus váltásának jelentőségét csorbítja. Az utóbbi a reformáció korában a rajongók felforgató tevékenységéhez vezetett. Az elítélt nézet valóban Szentírásan kívüli, mert Jel chiliazmusa azonos vele; az ugyan „többi halottak“ feltámadása elé helyezi az ezeréves országlást, de benne a már feltámadott vértanúk és szentek része-

sednek, tehát nem a még élő kegyesek ragadják magukhoz az uralmat. Továbbá Jel 20, 7kk szerint nem kerülhet sor az istentelenek kiirtására, hiszen az ezer esztendő után még van a sátánnak a föld szegletein kiket hadbavezetni a szentek ellen. — Az Ágostai Hitvallásnak ezt a cikkét a Cáfolat szerzői is elfogadják. — A Nagykátéban Luther az Apostolicum „carnis resurrectionem“ pontatlan fogalmazására mutat rá. A szóhasználat így valóban éppen 1. Kor 15 ellentéte. Valószínűnek látszik azonban, hogy a *Symbolum Romanum* „szarkosz anasztasin“-jának antignóosztikus éle volt. (Nekünk magyaroknak ezen a ponton előnyünk, hogy egy szót használunk mindkét fogalomra; így könnyebb jól érteni a pontatlan fogalmazást, s ez az, amit Luther is lényegesnek tart. Viszont a bűn és a teremtettestiség azonosítása ellen védekezve, a FC (SD. I. 46.) mostani és feltámadási testünk lényeg szerinti azonosságát hangsúlyozza, persze a halálban megszabadulván az ó-Ádámtól (SD. VI : 24.). Az érintett pontokon kívül a reformáció idején nem merült fel a keresztyén reménység és annak erkölcsi következményei kérdése ilyen megfogalmazásban.

A keresztyén reménység az egyház tanításának történetében

A keresztyén reménység hőmérője a keresztyén életnek. A korán jelentkező zavarok e téren is kiütköztek Montanus rajongásában. De hogy ez a kiszámított végvárás és egyáltalán a vég okvetlen közeli várása olyan talajt talált, annak oka máris a keresztyén reménység eltorzulásai lehettek csak. Hiszen már 1. Tessz is szem előtt tart bizonyos eszkatológikus tévelygést, 2. Pét, a kánon legfiatalabbnak tartott irata pedig egyenesen a látszólag késő paruzia tagadói és gúnyolói ellen íródott. A gnózis szerint az arra eljutott lélek a „plérómá“-ba tér, s ez a feltámadás. V. ö. 2. Tim 2, 18! — A spiritualizáló, gnózással kacérokodó alexandriai iskolában merült fel az eszkatológikus büntetések végetérésének gondolata, amely ellen a reformációnak is szót kellett emelnie. A felvilágosodás óta újra kísért ez a hamis reménység. A filozófikus görög szellem statikus gondolkodásával az üdvösség jelenvaló javaira tette a hangsúlyt: Jézus halhatatlanságot hozott.

Nyugatra ezzel szemben megőrizte az ítélet várását akkor is, amikor az egyház győzelmével megfakult a szorongás alatt éltető reménység. Ebben hívebb maradt az UT-hoz, azonban az ítélettől való félelem pedagógiai és hatalmi eszközzé is vált az egyház vezetői kezén. A középkor folyamán „azok az erőszakos ébredések is, amelyekben az egyház működésével szembeni vallásos elégtelenség kifejezésre jutott, sokszor eszkatológikus színezetet vettek fel“ (... *nahmen auch die gewaltsamen Erweckungen, in denen das religiöse Ungenügen am kirchlichen Betriebe zum Ausdruck kam, vielfach eine eschatologische Färbung an.* Kahler, RE. V³ 493. 53kk.) Jellemző volt az ezredik év tájának végvárása is, melynek alapját a millennium (Eusebiosz és Augusztinus idejétől lábrakapott hivatalos) magyarázata szolgáltatta. Az ezeréves országlás mozzanatát, amely annak bizonyossága, hogy az üldözött keresztyénség nem adta fel reménységét e világ felől (hiszen Jel 20, 4kk még e földön játszódik le!), a világban berendezkedő egyház úgy értelmezte, hogy az már folyamatban van, s végeredményben ugyanabba a „*judaica opinio*“-ba esett belé, amit a CA. XVII. cikke elítél.

A reformációt megelőző időre Nagy Gergelynek a purgatóriumról szóló tanítása utat nyitott a búcsúval való úzérkedésnek. A római egyház romlott vezetői, élükön a pápával nemcsak a reformátoroknak, a pápák bosszantására" írt Jelenések-magyarázataiban, hanem már előbb opjonens ferencések (*Fiorei Joachim*) írásaiban is a paruzia előtt megjelenő Antikrisztusként és annak táboraként tűnik fel. A reformációban a hit által való megigazulás és az egyéni üdvbizonyosság kerül a középpontba, s míg ez újonnan felfedezésével elvon az eszkatológiától, másrészt a chiliizmus el is taszít tőle. Így a mindenestől eszkatológikus keresztyénség tanításának kialakuló szisztémájában a „beteljesedett eszkatológia” érvényrejut, de a végső beteljesedés háttérbeszorul. Az evangéliumért két fronton: Róma és a rajongók ellen vívott küzdelemben, a társadalmi forradalmi jelenségekben és a török terjeszkedésében azonban Luther az utolsó idők jeleit látja. Az üldözések és a végső győzelem kilátása egyaránt állhatatosságra és elszántságra indítja. Örömmel várja a „*lieber jüngste Tag*“-ot.

Míg az ortodoxia az „utolsó dolgok”-nak a halál, feltámadás, ítélet és beteljesedés címszavai alatt szorított helyet rendszere végén és el tudja képzelni a teljes üdvösséget jelentő „*visio et fruitio Dei*”-t Isten országának végső győzelme előtt is „a keresztyén életben és a Szentírásban való elmélyedés Spener és különösen Bengelt ezen a ponton is továbbvezette“ (... *die Vertiefung in das christliche Leben und in die hl. Schrift führte auch an diesem Punkte Spener und namentlich Bengel weiter ... Kahler, u. ott, 494.9.*) — sőt reakcióképpen oda vezette, hogy Spenernél az ezeréves országglás „a dicsőségnak az állapota, a zsidók és pogányok megtérésének az ideje, amikor Krisztus mértéke szerint szabályozzák majd a közviszonyokat“ (cit. Karner, Lp. 1949. 298.), Bengel, a nagy tekintélyű tudós teológus pedig annak időpontját is kiszámította 1836. június 18-ra. Ezek után nem csodálkozhatunk, hogy a felvilágosodás a keresztyén reménységgel nem tudott mit kezdeni, a fejlődés gondolatának megigéztetjéi számára eszkatológikus remény elavult képzet, *Schleiermacher* panteizmusában még az egyéni fennmaradásról is lemond, *Strauss D.* pedig a jövővilágban a spekulatív kritika utolsó elenségét látja. Míg különböző nézetek között kialakult az erlangeni üdv-történeti iskola, mely minden tiszteletreméltó pozitív volta mellett hajlott arra, hogy a történeti kritika előtt szemet hunyva menetrendet készítsen a Bibliából, addig az egyházi közszellem általában *Ritschl*-l el etizálta az egész eszkatológiát.

Az első világháború aztán felrázta az egyházi gondolkozást is ebből az optimizmusból. A megrázkódtatás és a céltalanság megnyitotta a szemeket az eszkatológia felé. A *Schweitzer A.*-féle „konzekvens eszkatológia” után, amely szerint a legkövetkezetesebben közelre várt paruzia elmaradása az egész eszkatológiát meghaladottá tette, megjelent a dialektikus teológia, amely az egész keresztyénséget az eszkatológia jegyébe állította. De ez az eszkatológia az idő és az örökkévalóság gyökeres megkülönböztetésével, az üdv és a megváltás transzcendenciájának hangsúlyozásával nemcsak az UT beteljesedett és így bizonyos értelemben időfölöttivé vált eszkatológiáját (tehát az UT eszkatológiájának ezt az oldalát!) szólaltatja meg, hanem alkalmat ad a futurikus-apokaliptikus kép-

zetek és kifejezési formák háttérbe szorításával az egész eszkatológiának olyan „elegzisztencializálására“, ahogy azt Bultmann-nál látjuk, aki-nél végülis a még megmaradt futurikus elemek szinte „idegen testként hatnak“ (Karner, Lp. 1955. II.). Közben az új lendületre kapott társulati misszió felfedezte Mt 24,14-et, s az eszkatológikus cél felé törekvés Fil 3,9—14-nek megfelelő magartatása mellett felütötte fejét az igyekezet is, amely a messiást elhozni akaró sabbát-megtartáshoz hasonlóan emberi erőfeszítéssel: a misszió erőfeszítésével akarja közelebbhozni a teljesség napját.

A második világháború alatt Cullmann üdvökonómiai-üdvörténeti teológiájának sikerült közelebb férkőznie az UT eszkatológikus üzenetéhez is, s közelebbhozni azt annak megváltoztatása nélkül gondolkodásunkhoz. Emellett a súlyos társadalmi, gazdasági, nemzetközi, faji, ideológiai kérdéseivel az atomenergia által nyitott minden eddiginél sötétebb és minden eddiginél fényesebb távlatok közt birkózó emberiség jövőkéresése és jövőépítése tette az egész keresztyén teológia sürgős feladatává a keresztyén reménység tanulmányozását és arról való vallástételt, amint ennek a feladatnak az EVT evanstoni nagygyűlése tavaly igyekezett is megfelelni.

A keresztyén reménység etikai konzekvenciái

A bibliai alapvetés, hitvallásainak szemügyrevétele és a teológiatörténeti áttekintés során ismételten kiütköztek olyan mozzanatok, amelyek már a keresztyén reménység etikai konzekvenciái köré tartoznak. Mint már mondtam, a keresztyén reménység elválaszthatatlan a keresztyén szeretet által munkálkodó keresztyén hittől, úgy hogy ez a kör végeredményben az egész keresztyén etika területét felöleli. Így abból csak néhány szöveget emelek ki.

A hit és a reménység viszonyát Luther így fejezi ki: „*der Glaube geht auf das verbum Dei, die Hoffnung auf die res verbi*“. (A hit Isten igéjére irányul, a reménység az ige tárgyára. — cit. Althaus, RGG² Hoffnung III. 1928.)

A keresztyén reménység és annak etikai konzekvenciáit először maga Krisztus fogalmazta meg, egy mondatban, amelynek fogalmazása nem is volt új, csak tartalma lett újjá, azzal, hogy Ő vette szájába Keresztelő János szavát: „Térjetez meg, mert elközelített a mennyek országa!“ *Megtérés*, éspedig egyszer megkezdődő, holtig tartó, az Istenviszonyon mint alapon kezdődő és az élet minden viszonyulására kiható megtérés nélkül Isten országának, a menny királyságának reménysége hamis reménység.

1. Isten országának ez az evangéliuma kell, hogy hirdettessék minden népek között. Kötelez erre a *missziói parancs*. Kötelez erre az, hogy Isten az Ő kegyelme dicsőségének magasztalására választott és hívott el. És kötelez erre a testvéreink üdvösségét akaró szeretet. Isten hirdetési ugyan országának evangéliumát nélkülünk is, amint azt megkezdte a rite vocatus apostolok szolgálata mellett a pünkösdi ünnepről szétszéledt zarándokok által is (úgy hogy a római gyülekezet keletkezése történetét nem ismerjük), és Isten össze fog gyűjteni sokakat minden népből, ágazatból és nyelvből, akik befogadják országa evangéliumát, de ez nem ment fel a feladat alól, hanem éppen kitüntet vele és reménységet ad

hozzá. Ez a misszió az egész egyház feladata az egész emberiség felé. Nem missziói társaságok feladata, nem a gyarmatosító államok vagy a fehérek privilégiuma. Es nem kizárólag az ún. pogányok felé irányul, hanem Izráél, a névleges keresztyének és a „keresztyénségen túljutott“ (*postchristian*) emberek felé is.

2. A misszióval szorosan összefügg az egyház egységének szüksége. „Hogy mindnyájan egyek legyenek... hogy elhiggye a világ, hogy Te küldtél engem“ — így könyörgött Krisztus az övéiért, akiknek ígését adta. Krisztusnak ez a könyörgése kell, hogy nyugtalanítsa a lelkiismeretünket. Részekreszakadottságunk miatt számottevő erőnk forgácsolódik el, rontjuk a ránkibizott ige hitelét és engedetlenek vagyunk Urunk kívánsága iránt. *Különös jelentősége van az egyház egységének, mint az emberiség egysége felé mutató jelnek is.* Az egyház egysége nemcsak a denominációk egysége kérdését jelenti, hanem a nemhitvallási és a frakciójellegű csoportok egységét is. *Az egyház egysége megvan abban, aki a Feje a testnek.* És ez az egység teljes érvényre fog jutni azon a napon, mikor minden térd meghajol majd Jézus nevére és minden nyelv vallja, hogy Jézus Krisztus: Úr — az Atyaisten dicsőségére. De ez nem csökkentheti nyugtalanságunkat és bűnbánatunkat, sőt éppen ez ad alapot és tesz bizonyossá a cél felől abban, hogy igyekezzünk a Lélek egységét megtartani békességnek kötelékében. A békesség köteléke az együttműködésre irányuló szeretetteljes készségben válik kézzelfoghatóvá. A Lélekben pedig úgy lehetünk egyek, ha egyenként és együtt igyekszünk jobban a Lélek irányítása alá hajolni: az eddig kapott világosság iránt való hűséggel és több világosság befogadására nyitott szívvel, hogy az engedelmesség egységében legyünk egyek Krisztussal és Benne egymással. Ha eközben azt látjuk, hogy másoknál közelebb vagyunk a középhez, akkor a hálás öröm efelett csodálkozással és alázattal töltsön el, és növelje felelősségtudatunkat.

3. A zsidókból és mindenféle nemzetből összetevődő „harmadik fajta“: az egyház egységének, mint már láttuk, *nagy jelentősége van a faji és etnikai feszültségek közt élő emberiségben.* Mert hol mutatkozzék meg az egész emberi nem egy vérből teremtett volta, ha nem azok közt, akik egy véren megváltottnak és egy testté felépítettnek vallják magukat? Hogy az emberiség a Teremtő gazdagsága folytán és bűne következménye — azaz ítéletképpen megosztott és különböző, s ennek megszűntét vagy figyelmen kívül hagyását a teremtett világ és benne a bűn fennállása alatt elképzelni esztelenség, az nem jelentheti az ilyen alapon álló értékítélet és gyűlölet igazolását. Hogy Isten az egyházban elkezdette és országának hatalommal és dicsőséggel való megjelenésekor teljességre viszi az új embert felöltözöttek újítását. Annak ábrázata szerint való (Isten-(ismeretre) = Isten-közösségre) aki teremtette azt (ti. Krisztus, amint kiderül); amely állapotban nincs többé görög és zsidó, körülméltelkedés és körülméltelenség, idegen, szittyá... hanem minden és mindenekben Krisztus — az nem ment fel az ugyanerre való törekvéstől, sőt éppen reménységét ad hozzá. Gondolnunk kell pedig itt a *színesek és a nemzetiségi kisebbségek* mellett a magunk viszonyai közt még két csoportra és hozzájuk való viszonyunkra. Az egyik a cigányok, akiknek új társadalmi rendünk új lehetőségeket adott, de az általánosan meggyöke-

resedett régi gondolkodás és megítélés sokszor régi erkölcsi és anyagi szintjükön tartja őket. A másik a *zsidóság*, amely „fajilag“ éppúgy nem egységes, mint bármely közép- és nyugateurópai nép, de amely kiválasztottságánál fogva nem szívódott fel több mint másfél évezred alatt sem, s amelynek kérdése azon túl, hogy ide tartozik, gyökerében Krisztuskérdés. Rm 11.-et tizenöt évvel ezelőtt jobban kellett volna ismernie gyülekezeteink népének, de ez a szükség ma sem szűnt meg. S Istennek az a titka, hogy majd „egész Izráél megtartatik“, nem tehet felelőtlenül Izráéllal szemben, hanem éppen reménységet ad ebben a felelősségben.

4. A faji és nemzetiségi kérdésekkel részben összetartoznak a *nemzetközi feszültségek* kérdései. A keresztyénség nem követheti Kain jelzavával az irgalmatlan pap és lévita példáját. A keresztyénség, amelynek Ura boldogokként köszöntötte a békeszerzőket, nem nézheti közönyösen, pusztá sajnálkozással, vagy éppen kárörvendően és haszonleléssel egy fenyegető háború lehetőségét különösen két világháború után. A keresztyének, akik hallották Jézus szavát: „Sok verebecskénél drágábbak vagytok“ — nem értékelhetik úgy a hidrogénbombát, ahogy egy külföldi egyházi férfiú tette, ti., hogy úgymint meg kell halnunk, legalább a hidrogénbomba révén az igazak hamarabb látják meg Krisztust. Az egyház, amely magát lelki Izráélnak szokta nevezni, (noha az ÚT az *Izraél theut*-t állítja szembe az *Izraél kata szarka*-val) meg kell, hogy értse az ÓT igéjét: ... és emlékezzél meg, hogy magad is jövevény és rabszolgá voltál Egyiptomban! s erre az ígéretre kell gondolnia a függetlenségükért, saját nemzet létükért küzdő gyarmati és félgymarmati népek láttán. Mert kitől kell és lehet mindezt várni mástól? Szégyen, ha ebben mások megelőznek. Nem ringathatja magát illúziókban a háború megakadályozása kérdésében, mert a keresztyénség ismeri a bűn irracionálisát és tudja, hogy a hívő ember is jaj de sokszor nem a jót cselekszi, amit akar, hanem a rosszat, amit nem akar. De épp azért, mert tudja, hogy nem test és vér ellen van tusakodása, hanem az *archai*, az *exusziai*, a sötétség *koszmokratorez*-ei, a gonoszság pneumatái ellen, amelyek a mennyei helyeken vannak, az Isten teljes fegyverzetét felöltözve harcol a maga helyén, hogy csendes és nyugodalmas életet éljünk, teljes istenfélelemmel és tisztességgel. Az ember kezébe került atomenergia birtoka sem tölti el olyan öntudattal, amely immár istennek véli magát a földön. De tudja, hogy ez annak a programnak a vonalába esik, amit a kultúrparanccsal szabott Isten az ember elé, s épp ezért fokozott alázattal és felelősségtudattal gondol erre a nagy felfedezésre. És éppen a bennszülött keresztyének kötelessége elsőrenden oda hatni, hogy ne a véget-nem-érő kamatostól-megfizetés érvényesüljön új államok születésekor, amint azt ugyan nem a régi gyarmatosítók íránt, hanem a hindú és mohamedán kisebbségek íránt Pakisztán és India önállósulásakor láttuk. Az egyház tudja azt, hogy az *exusziai*, *archai* és *dűnameisz* Jézus Krisztusnak vettettek alá, és végül a történelem és természet démonizálódó tényezőjét eltörli; ez a bizonyosság és reménység azonban nem tétlenségre, hanem nemes harcra és imádságos tusakodásra indítja.

5. A nemzetközi kérdésekbe a két részre oszlott világ feszültsége is belejátszik. *Kétféle termelési, gazdasági, társadalmi és ideológiai rend*

egymásmellettisége. Az egyháznak nem feladata, hogy rendet szabjon ezekben a kérdésekben, amelyek a viszonyokkal együtt változhatnak, s amelyek végeredményben csak keretet jelentenek, melyet még mindig különböző tartalommal lehet megtölteni. Az a keresztyénség, amely az ókori rabszolgatársadalmat belülről buktatta meg azzal a vértelen forradalommal, hogy *horribile dictu* azt prédikálta, hogy aki nem akar dolgozni, ne is egyék, a kísértések közt is megtalálja szeretetének építő szolgálatát a maga helyén és a „*living together*“ munkálásában. A keresztyénség látja azt, hogy az emberek közt rajtuk kívülálló adottságok alapján való különbségtevés, alsó- és felsőrendű emberekre osztás, és a vak pedagógiai optimizmus, mint társadalmi bűnök éppúgy nem hagyják magukat bosszulatlanul, mint a felelőtlenség és a hozzá-nem-értés. Az egyház és a keresztyén ember épp ezért Isten előtti felelőssége tudatában nem akar kontár kézzel „más dolgába avatkozó“ lenni. „Az egyházak egymáshoz való viszonyában az a kísértés jelentkezik, hogy egymás felé, sőt egymás ellen, társadalmi, politikai és gazdasági rendszereket képviseljenek... A kísértéssel szemben való óvakodás nem teheti az egyházakat és a keresztyéneket közömbössé az emberi együttélés kérdései iránt... a szeretet az egyházakat és a keresztyéneket az emberi együttélés kérdéseiben sajátos állásfoglalásokra készíteti és szolgálatokba állítja. Az egyház akkor él ebben a szeretetben, ha a társadalmi, politikai, gazdasági rendszerek versenyeiben megőrzi szabadságát, függetlenségét s magatartásával is bizonyosságát adja annak, hogy léte, élete nincs társadalmi, gazdasági, politikai, kulturális rendszerekhez kötve, hanem egyedül élő Urától függően, a számára adott társadalmi, gazdasági és politikai környezetben azért is szolgál, hogy az emberi együttélés területén Jézus Krisztusban a jelenvaló világra adott ígéretnek tükröződjének.“ (A magyarországi evangéliumi egyházak bizonyosságtétele... Lp. 1954. 348.) A keresztyénség tudja, hogy igazság és békesség zavartalanul csak* az új Jeruzsálemban fog virágozni, de nem elégszik meg az Isten előtti igazsággal és Vele való békességgel, hanem az éppen alapjává lesz annak a szolgálatának, amely a mennyei Jeruzsálem igazsága és békessége áldásának valamelyes (mennyei mértékkel minimális, földi mértékkel bőséges) részét éli embertársai közé.

6. Ezt a szolgálatot az egyház egyes tagjainak hétköznapi hivatás-szerű munkájában és az egyház első helyen említett az igével való szolgálatában végzi. A keresztyén ember hétköznapi munkája a nagy parancsolat második részének betöltése kell legyen. S a keresztyén ember legyen kész mindenkor megfelelni mindenkinek, aki számot kér tőle a benne levő reménységről, — szelídséggel és félelemmel. Nem lehet sem „kép szöveg nélkül“, sem „képtelen szöveg“. Tudja, hogy munkája Isten kultúrparancsán, bizonyosságtétele pedig az élő víz módjára továbbáradó Lélek munkáján alapul. Állandó megtérésben küzd ezért, és hogy szabad legyen az anyagi- és üdvegoizmustól. S mivel Isten-akarta munkát végez, amelynek célját mindkét téren Isten eszkatológikus tette fogja megvalósítani, fáradhatatlanul buzgólkodik az Űrnak dolgában, tudván, hogy munkája nem hiábavaló az Űrban.

Az Űrban... mert az, hogy van keresztyén misszió és a föld lakosságának harmada keresztyén, hogy van ökumenikus mozgalom és Egy-

házak Világtanácsa, hogy félgymarmati és szabadágukat most megszerzett területeken bennszülöttek és fehérek testvérként dolgoznak az egyházban együtt és angol nyelvterületen különböző egyházi szervek becsületes harcot vívnak a színesek jogaiért, hogy voltak nemzsidó keresztények, akik Izráél reménységéért mártíromságot szenvedtek... hogy az EVT evanstoni nagygyűlése állást foglalt a tömegpusztító fegyverek ellen és létével dokumentálta, hogy „Krisztusban nincs Nyugat, Kelet”, hogy a keresztények csendes szolgálata társadalom- és történelemformáló erő lett egy-egy időben, egy-egy országban, *ez mind kevés, mint eredmény, de ez mind sok, mint jel*, mint Isten köztünk levő és eljövendő királyságának biztató jele. Annak, amit így fogalmazott meg Evanston előkészítő bizottsága: Krisztus a világ reménysége.

Zsigmondy Árpád

lelkésképesítő vizsgai dolgozatából.

Felhasznált irodalom:

Althaus, P.: Eschatologie. IV., V. RGG²II. — **Althaus, P.:** Hoffnung. III. RGG²II. — A magyar evangéliumi egyházak biztonyságtétele... LP. 1954. VIII. — **Bertholet, A.:** Eschatologie. I. RGG²II. — **Bultmann, R.:** elpis ktl. A., B., D. E. KThWBzNT. II. 1935. — **Czeglédy S.:** Isten jelenlevő királysága és reménységünk. LP. 1954. III. — **Deissner:** Eschatologie. III. RGG²II. — **Einerlei Hoffnung eurer Berufung** (Sammelbd d. Stud. hefte z. Evanston 1954). — **Karner K.:** A Jelenések könyvének eszkatológikus üzenete. — **Karner K.:** A keresztyén reménység Pál apostolnál. LP. 1954. IV. — **Karner K.:** Az eszkatológikus reménység értelme az Újszövetségben. LP. 1955. II. — **Kähler, M.:** Eschatologie. RE. V³ — **Kittel, R.:** Die Psalmen. 1914. — **Kruska, H.:** Rosenkranz, G.: Weltmission und Weltende. 1951. ThLZ. 1953. 179 f. — **Pap L.:** Isten Országának reménysége az Oszövetségben. LP. 1954. III. — **Pákozdi L.:** Néhány megjegyzés a „reménység” és „Isten országa” összefüggéséről az intertesamentális korban. LP. 1954. III. — **Proksch, O.:** Eschatologie. II. RGG²II. — **Pröhle K. ifj.:** Isten eljövendő királyságának reménysége. — **Rengstorf, K. H.:** elpis ktl. C. KThMBzNT. II. 1935. — **Seeger, H.:** Hoffnung. I. RGG²II. — **Varga Zs.:** Isten Országának reménysége az Újszövetségben. LP. 1954. III. — **Wissmann, E.:** Hoffnung. II. RGG²II. — Tanulmányozott irodalom még az EVT evanstoni nagygyűlésével kapcsolatos folyóirat-cikkek. — LP = Lelkipásztor.

Dr. Garbett, yorki érsek ez év elejével nyugalomba vonul. Az érsek februárban múlt 80 éves és megrendült egészségi állapotára való tekintettel kénytelen visszavonulni hivatalából.

Dr. Arthur Frey, a Svájci Egyházi Sajtószolgálat könyvatosának szerkesztője 1955. november 7-én elhunyt. A megboldogultban az egyházi sajtómunka világviszonylatban jelentős személyiségét veszítette el. Dr. Frey 1931. óta szerkesztette a svájci egyházi sajtókönyvatomost. Világos teológiai látás, rendíthetetlen igazságszeretet

és igazmondás jellemezte munkásságát. A német náciizmus elleni egyházi harc jelentőségét annak idején (1933) korán felismerte és abban világosan állást foglalt. Éles szemmel figyelte a svájci katolicizmus terjeszkedését és ezzel kapcsolatban gyakran hallatta intő szavát. A magyar egyházi életnek mindvégig megértő, baráti figyelemmel kísérője volt. A Svájci Egyházi Sajtószolgálat 1955. november 9-i számában közölt gyászjelentést róla. Ugyanez a szám hozta Barth professzor megemlékezését is, aki meleg szavakkal méltatta az elhunyt szerkesztő munkásságát.

D. Dr. VETŐ LAJOS:

Vom Aufbau der Kirche in Ungarn *(A magyarországi egyház felépítéséről)*

Niemöller M. és Thadden Trieglaff előszavával XIV+343. o.
Berlin, 1955. Union-Verlag.

1. Hiteles történet, amelyben benne lüktet a Magyarországi Evangélikus Egyház élete a reformációtól napjainkig. Hazánk felszabadulásáig sűrítve, ahogyan ma látjuk a történeti források alapján. Néha csak ismert tényeket ismételt, legtöbbször azonban megéli és megérti a reformátorok látásait és reménysegeit és azokon tájékozódva a belső meggyőződés erejével szemlélteti őseink harcát egy lélekzettel egyházért és hazáért. A reformáció korában éppen az a számunkra prófétai vízió, hogy a mi őseink talán izmosabb hittel tudták prédikálni a gyülekezetekben a bűnbocsánat evangéliumát, s ugyanakkor a fiatal egyházak lendületével, hívő (és nem hiszékeny) lelkesültségével tudták hordozni az egész magyar nemzet, az akkori társadalom, a török megszállás, a Habsburg-elynyomás keresztjét, nagy és kicsi gondjait, de reménysegeit is a kibontakozásban, a vallásszabadságban, az emberek lelkiismeretének felszabadításában és a magyar nemzet felszabadulásában az uralkodók és a társadalmi elmaradottságok békjói alól. Anélkül, hogy a kettőt egynek tartották volna, tudtak próféciaát hirdetni az egyháznak és a világnak. — Egyházunk története ebben is tudja ébresztgetni a nyugati, elsősorban német evangélikus testvéreink lelkiismeretét és talán még biztatni is azokat az evangélikusokat, akik tanácstalanul nézik a szekularizálódás állapotában egyrészt az egyházi igehirdetés mentsváros visszahúzódását minden ma feltett kérdésre, másrészt az epidémius kapkodást akkor, ha az egyház felelősségéről van szó a világban.

2. Ez a reformátori örökség halványodott el nálunk is a két világháború között. Voltak ugyan kísérletek, hogy mentsük, ami menthető, de lényegében nem az egyházat, hanem annak evilági formáját, pozícióját és igényeit féltettük és ezekért viaskodtunk magunkkal és az állammal.

3. Így következett el 1945, amikor Isten újra megtanított arra, hogy az egyház Krisztus teste. Ennek a testnek magyarországi egyházai igen sok dologban nem az Urat, hanem önmagukat szerették. Ezt a rossz pontokra irányuló szeretetünket ítélte meg Isten. De úgy, hogy Ő jobban szeretett minket! Ő adott nekünk kibontakozást, látásokat, új utakat és célokat: hitet őbenne és hitet szolgálatunk jövőjében! Hitet és reménységet, amely csak akkor hit, reménység és szeretet, ha nem reked meg az ember szívében és az egyház falai között, hanem megkeresi és megtalálja az embert, a társadalmat, a hazát. Megérti ezek valóságos féltéseit és a szeretet parancsolatának engedelmességgel közeledik hozzájuk. Így bontakozott ki egyházunknak egész munkaterülete az elmúlt tíz esztendőben:

a) Így tudott bizodalmas hittel hozzáfogni az *újjáépítés* nagy munkájához. Az a keresztyén reménység és hilaritás, amivel felépítette és építi ma is templomait és középületeit, gondolzza szeretetintézményeiben a nyugdíjas lelkészeket és lelkészözvegyeket, a megrokkant öregeket és nyomorék gyermekeket, neveli az épülő egyház idős és fiatal lelkészeit — hitünk és meggyőződésünk szerint látványosság ma a világban!

b) Így tudott rálépni a múlt sok kereső és közben tévelygő útjai közül éppen a *hitvallásos evangélikus keresztyén igehirdetés, magatartás és egyházkormányzás útjára*, amely a zsinati törvényekben, a lelkésztovábbképzésben és az Evangélikus Teológiai Akadémia professzorainak tudományos és nevelőmunkájában egyaránt megtermi jó gyümölcsseit. *Így akarunk Krisztus teste lenni, ahol Isten igéjét mai keresztyéneknek hirdetjük.* A Magyarországi Evangélikus Egyház igehirdetése nem folyhat szét kozmopolita világnézetben és szkizofrén kishitűségben, hanem a tarzusi pálok hitével, az igazi hazafiak szeretetével, hűségével és alázatával közelednek igehirdetőink magyar népünk életéhez és életkérdéseisehez. A múlt értékeinek, az ősök örökségének bölcs értékelésével a jelen emberéhez akarjuk Isten örök igazságát, magát a Jézus Krisztust közelvinni és az evangélikus keresztyénséget egyházunkban és hazánkban megélhetővé prédikálni.

c) Így tudjuk magunkévá tenni az Egyházak Világtanácsának a szándékait, célkitűzéseit sokkal inkább, mint 1945. előtt. Így tudunk nagy reménységgel bekapcsolódni a világ keresztyénségének aktuális teológiai és gyakorlati kérdéseibe. Így tudunk hinni abban, hogy a mi teológiai munkánkkal és megélt keresztyénségünkkel szerény, de igazi adalékot nyújtunk más egyházaknak.

d) Így tudunk bekapcsolódni és beleépülni gyülekezeteinkkel és hiveinkkel itthon és külföldön egyaránt az emberiség nagy megmozdulásaiba, amelyeknek feladata az emberiség békés együttélésének a biztosítása.

Mindez benne van ebben a könyvben. Nem egy ember felfogása szerint, hanem ahogyan azt evangélikus egyházunk megélte és az egyházi sajtó megírta. Objektívan, ahogyan akkor történt és víziót keltni, ahogyan talán még jobban cselekedhettünk volna. Mert az elmúlt tíz esztendő megmutatása mögött is ott van alázatos meghajlásunk az egyház és világ Ura előtt: Uram, mutasd meg nekünk a Te utadat! Tőle kérjük és várjuk az útmutatást és készséget a hűséges munkára. Őt dicsérjük azért is, hogy az elmúlt tíz esztendővel és ezzel a könyvvel megajándékozott bennünket.

Dr. Pálffy Miklós

★

D. dr. Vető Lajos püspök könyve hat fejezetének címei: Múlt és jelen. A háborús pusztításokat követő újjáépítés. Az egyház és az új társadalmi rend. Az egyház belső megújulása. A magyar egyházi megújulás és az ökumené és végül Az egyház és a békeharc.

M. Niemöller ezeket írja a könyvről az általa írt előszóban: „Dr. Vető Lajos püspök könyvével hidat akar építeni »Kelet« és »Nyugat« között azáltal, hogy a magyar evangélikus egyháznak különösen az utóbbi tíz esztendőben megtett útját a magyar egyházi vezető álláspont-

járól nézve, szinte minden szenvedélyesség nélkül, okiratok és egykorú sajtóközlések alapján rajzolja meg. Csak azt tanácsolhatom, hogy először olvassuk el a könyvet elfogulatlanul és minden irányzatos kíváncsiság nélkül... Sokat jelentene, ha olvasása közben kétségessé válhatna számunkra bíráló szövegünk. Sőt még jobb volna, hogy ha önkritika gyakorlására bírhatna minket. De legjobb az volna, hogy ha a könyv olvasása után oda juthatnánk el, hogy a magyar evangélikus keresztyénekben testvéreinket ismerhetnénk fel és mint testvérekkel találkozhatnánk velük."

A *Herbert Reich Evang. Verlag, Hamburg* ízléses prospektusában többek között így ajánlja olvasóinak D. dr. Vető Lajos püspök könyvét: „Nyugat általában antikommunista értelemben inspirált hírekből meríti információit az ún. »vasfüggöny« mögötti országok fejlődésére vonatkozóan. Tudják ugyan, hogy ott van egyház, mely képviselteti magát az Egyházak Világtanácsában. Tudnak arról is, hogy nyugati egyházi emberek látogatásokat tettek azokon a vidékeken és ezek révén hallottak arról az élénk egyházi életéről, mely ott a kommunizmus által meghatározott társadalmi rendben kibontakozóban van. Nagyon keveset tudnak azonban arról a viszonyról, mely ott az egyház és az állam s a mi számunkra idegennek feltűnő társadalmi rend között fennáll. — Mindazok számára, akiket erre a sokszorosan feltett kérdésre adott felelet érdekel, ez a könyv a gyakorlati tapasztalat alapján átfogó és világos képet fog nyújtani."

D. Lálje hannoveri püspök D. dr. Vető Lajos püspökhöz írt levelében ezeket írja: „Rendkívül becsesnek tartom, hogy Ön felvázolta egyházának útját az utolsó tíz év alatt és remélem, hogy könyve Németországban széles körben elterjed és sok megértésre talál egyházaink közös feladatai iránt."

Dr. Krüger egyházfőtanácsos, a Német Evangélikus Egyház Külügyi Hivatalából küldött levelében ezeket írja a könyvről: „Kitűnő bepillantást nyújt egyházának életébe. Örvendezve állapítjuk meg, hogy nálunk is egyre növekedőben van a keleti testvéregyházak iránti érdeklődés. Így pl. a heidelbergi egyetem vizsgatémául tűzte ki »A magyarországi egyházak szerkezete és szervezete« c. tételt."

Alfred Herrmann, a romániai szász evangélikus egyház püspöki vikáriusa dr. Vető püspökhöz írt levelében a következőket írja: „Valóságos aranybánya ez a könyv számunkra is a nagy célok felé vezető úton."

Kurt Essen, duisburgi lelkész is meleg sorokban fejezi ki örömét a megjelent könyvvel kapcsolatban.

Luther és az egyházi ének

— ELŐADÁS —

Az ember érzéseinek és gondolatainak egyik legősibb és legfontosabb kifejezési módja a dal, az ének. Mélyebb érzések és finomabb, rejtettebb gondolatok kifejezésére is alkalmas, mint a beszéd. Az emberi élet teljes gondolati és érzelmi színskáláját, vágyait és akaratait, örömet és keserűségét jól és szépen fejezik ki dalaink és énekeink. Számuk végtelen, és céljuk, irányuk sokágú.

A *keresztyén ének* igehirdetés, hívó biztonyságtétel és imádság. Határozott célja van, az, hogy Isten cselekvéseit hirdesse és a híveket üdvösségre vezesse. Az egyház, a keresztyén gyülekezet életében mindig helyet kapott az éneklés, mint a gyülekezeti élet szerves része. Sőt az *ószövetségi gyülekezet*, Izrael népe életének és istentiszteleti életének elválaszthatatlan része volt az éneklés. Elég, ha ezzel kapcsolatban a szoltárok csodálatos gyűjteményére gondolunk. A *keresztyén gyülekezet*hez pedig a legelső gyülekezettől, a tanítványi gyülekezettől kezdve mindig hozzátartozott az éneklés, az Istennek való hálaadás, kérés, tetteinek dicsőítése. Az Isten dicsőségének hirdetése megköveteli, hogy mind az ének szövegében, mind pedig dallamában kifejezésre jusson a szentség, az Istenhez való tartozás. Ezért nem mindegy az, milyen dallamot tart méltónak az egyház arra, hogy az istentiszteleti életben megszólaltasson.

Az *egyházi ének végigkíséri az egyház egész életét és történetét*. Olyan, mint egy szinte végtelen hosszúságú dallam, mely néha csodálatosan szárnyal, néha azonban fásult és unott, sőt vannak olyan szakaszai, melyekbe itt-ott belelopakodik egy-egy hamis, disszonáns hang. Változott az egyházi ének módja és hangulata a történelem folyamán, a dallam néha hatalmasan megerősödött, máskor pedig alig hallhatóra halkult. Változott úgy, amint az egyház élete és szolgálata is hol inkább, hol kevésbé találta meg a helyes utat.

Most arról lesz szó, mit jelent az egyház számára Luther énekköltészete, és mit tanulhatunk abból mi, mai evangélikusok. Vessünk egy futó pillantást arra a helyzetre, melyben Luther működött, és próbáljuk magunk elé idézni annak a kornak egyházi éneklését.

A *középkor végén* járunk. Az egyház külsőleg hatalma és gazdagsága teljében áll. Belsőleg azonban szegényedik és sekélyesedik az élete. Hamis tanítások jutnak érvényre és szaporodnak el. Közben újra meg újra felütik fejüket „forrófejű“, megújulást, reformokat sürgető emberek, akik meglátták az egyház látszólagos gazdagsága, nyugodt élete mögött a tátongó sebeket. Bátran rámutattak arra, hogy az akkori egyház a Jelenések könyve egyik gyülekezetéhez hasonlóan azt hiszi magáról, hogy meggazdagodott, pedig ő a nyomorult, inséges és segítségére szoruló. A vélt gazdagságában felfuvalkodott és belső szegénységét észrevenni rest középkori egyház éneklése is megszegényedett. Csodás dallamú misék hangzottak a köcsipkés bazilikákban, a nép azonban, a gyülekezet soha, vagy csak igen ritkán vett részt a közös éneklésben. A hatalmas néptömegeket nyájába terelő középkori egyház elvesztette szem elől az egyes embereket és így nem tudta szorosam magához láncolni a gyülekezeteket sem. A gyülekezet az istentiszteleti élet szemlélődő és passzív részévé lett, kívülre, szinte felette folyt az egyház szolgálata. Így a *gyülekezet nem vette ki kellőképpen részét az egyházi énekből* sem. Ez elsősorban a *kórusoknak* volt feladata.

Luther és a munkássága nyomán megindult reformáció nagy tette az volt, hogy az embert a gyülekezetben közvetlenül állította Isten színe

elő az ige hirdetése és a szentségek szolgálata által. Nem volt többé szükség a hatalmas egyház közvetítő tevékenységére, vallásos érdemekre és a szentek közbenjárására.

A gyülekezetben, Isten színe előtt álló és élő ember életében egyaránt helyet kap az Istenhez való fohászkodás, nevének dicsőítése, a bűnbánat, és a bűnbocsánaton érzett öröm. A reformáció énekköltésze — és ebben Luther a legjobb példa — arra igyekezett, hogy a hitben, Isten színe előtt élő keresztyén ember lelke őszinteségében forduljon énekével Istenhez. Mert az ének imádság is.

Ezért nélkülözhetetlen része az egyház életének az éneklés. Nem volnánk őszinték, ha azt mondanánk, hogy a középkor egyháza nem ismerte a jó és igaz egyházi éneket. *Luther maga is szerette és igen megbecsülte a középkor hatalmas egyházi himnuszait.* Sokat közülük mi is ismerünk, szeretünk és ma is éneklünk. Gondoljunk csak például a „*Ments meg engem, Uram*“-ra, a „*Küldé az Úristen hűséges szolgáját*“-ra, vagy csodálatos nagypénteki énekünkre: „*Ó fő, vérző sebekkel...*“ Középkorban gyökerező, de igaz hitet kifejező, szép énekek ezek. Luther azonban látta, hogy a gyülekezeti éneklésben felhasználható, és kéznél lévő énekkincs igen csekély, és nem fejezi ki a keresztyén hit egész teljességét.

Ez is oka volt annak, hogy Luther korán, reformátori életműve elején saját énekeket kezdett írni. Szerette a zenét és a lanttal is tudott bánni. *Az Isten csodálatos, bűnbocsátó és megújító cselekedeteibe vett hit újra meg újra új éneket termelt.* Istennek kedves cselekedet az éneklés — mondta egy alkalommal Luther —, ellenállóvá tesz a sátán kísértésével szemben. Erőt ad a bátor bizonyágtételre. Bátor és rendíthetetlen hitre volt szüksége a reformáció egész népének, de magának Luthernek is. Hihetetlenül gyorsan dolgozott. Fél szentdő alatt 23 éneket írt. *Összesen 37 énekét ismerjük.* Ezek közül négy teljesen önálló, a többit pedig bibliai minták, középkori latin énekek és német népénekek nyomán készítette. Húsz éneknek dallamát is maga szerezte.

Sorra megszülető kedves, szép énekei közül mi is sokat jól ismerünk. Szívesen is énekeljük őket. Csak felsorolom a Keresztyén Énekkönyvben is megtalálható legismertebbeket: *Mennyből jövök most hozzatok... Jézus Krisztus dicséretessél... Krisztus halálra adatott... Krisztus feltámadott... Jövel Szentlélek Úristen... végül, de nem utoljára az Erős vár a mi Istenünk.* Ez a rövid felsorolás persze a Luther-énekeknek csak egy egészen kis részét érinti, mégis láthatjuk, hogy használatos énekeink legszebbjei köztük vannak.

Luther nemcsak esetlegesen foglalkozott énekszerzéssel, hanem reformátori műve szerves részének tekintette a gyülekezeti éneklés megújítását. Már 1524-től kezdve foglalkozik egy egységes gyülekezeti énekeskönyv kiadásának tervével. Az 1523—24. év fordulója táján ebben az ügyben fordul levéllel kedves barátjához, *Spalatinhoz.* Ezt írja: „A nép számára, a próféták és régi egyházi atyák példája nyomán, német zsolnárokat akarok írni, azaz lelki énekeket, hogy az Isten ígéje az énekekben is a nép között legyen... a szavak mind a köznép fogalmai szerint egyszerűen és közérthetően, mégis azonban tisztán és ügyesen történnek elő, és így az értelmet is igazán és tisztán a zsolnár elgondolása szerint adnák.“

Luther nem maradt egyedül az énekek szerzése és a gyülekezeti ének megújításával kapcsolatos fáradozásaiban. A feladatok sokasodtak és a tiszta igére hallgató gyülekezetek egyre erőteljesebben és jogosan igényelték a tiszta éneket. Alig néhány nappal a Spalatinhoz intézett és

idézett levél után másik barátjától, Jonas Jusztusztól kap Luther egy zsolnárfeldolgozást, a 121. zsolnártét. Mi is énekeljük és ismerjük ezt a zsolnárt. (*Ha Isten nem volna velünk...*) Luthernek tetszik az ének, továbbküldi Spalatinnak, és maga is foglalkozik a zsolnárt énekké formálásával, hiszen saját sorsát érezte a zsolnártban megszólalni. Nagyon szorongatta akkoriban a reformáció kicsiny csapatát sokféle ellensége, rájogók mesterkedései és a római egyház alattomosására és nyílt harcra egyaránt bármikor kész politikája. Luther saját helyzetére ismer az ótestamentom énekeiben és maga is éneket ír a 121. zsolnártból („*Wär Gott nicht mit uns...*“) Ki is adja 1524-ben az ún. wittenbergi énekeskönyvben. Az általunk használt énekeskönyvben azonban nincs meg ez az ének.

Az igazi ének mindig őszinte. Azt tartják a reformációról, hogy beleénekelte magát a nép szívébe. Egy jezsuita — Luther kortársa — arról panaszkodott, hogy Luther több hivat hódított el dallamaival a pápától, mint teológiájával. Ez az állítás persze kissé sántít, hiszen az egészséges hit és az egészséges éneklés feltételezik egymást.

Most még néhány szót új énekeskönyvünkről. Gyülekezeteink várják és nagy örömmel fogadták az új kiadás megjelenését. Igen nagy szükség van rá. Szükség van rá elsősorban azért, mert a gyülekezeteink nagy részében használt ún. Dunántúli Énekeskönyv évek óta kifogyott, és így Sajtóosztályunk hosszú idő óta nem tudta gyülekezeteink szükségleteit kielégíteni. A megoldást megnehezítette az, hogy a Dunántúli Énekeskönyv régi formában újra kiadása nem is volt célszerű. Nem volt célszerű elsősorban azért, mert alig volt olyan gyülekezetünk, mely a benne levő 600 éneknek felénél többet rendszeresen használt volna. Ez az első ok. De nem is baj, ha gyülekezeteink nem ismerik az összes „dunántúli“ éneket, mert — valljuk meg őszintén — akadt közöttük nem csekély számú, amelyik az ige és a zenei értékelés mérlegén egyaránt könnyűnek találtatik. A további érdek, mely egy új énekeskönyv kiadását sürgette, az volt, hogy az elmúlt kiadás óta jelentősen megnövekedett azoknak a régi és új énekeknek száma, melyek a régi énekeskönyvben nem találhatók, gyülekezeteink azonban szívesen énekelik. Ezek közül is sok helyet kapott az új kiadásban, és jelentősen bővült és átdolgozásra került az énekeskönyv végén lévő imádságos rész is. Az új kiadásba kotta is került, és ezzel elsősorban szórványban élő hiveink és kántor nélkül működő gyülekezeteink kaptak jelentős segítséget. 350 régi „dunántúli“ ének változatlanul megmaradt az új kiadásban, mégpedig régi számozással, hogy az eltérő számozás miatt ne legyen zavar egyik gyülekezetünk istentiszteletében sem, vagyis hogy a régi és az új énekeskönyvet egyszerre is használhassa a gyülekezet.

Vázlatosan ezek azok az új feladatok és megoldások, melyek hatni fognak abban, hogy az új kiadású keresztyén énekeskönyv rövidesen gyülekezeteinknek, egyházunk népének kedves és nélkülözhetetlen útítársa legyen. Az új kiadás összeállítására nem egy ember munkája, Az egyházunk vezetősége által kijelölt szakbizottság, mely lelkészekből és egyházzenei szakértőkből állt, alapos tanácskozásokon tárgyalta meg azt, hogy milyen énekeket vegyenek fel az új kiadásba. Adja Isten, hogy munkájuk gyümölcse áldott legyen, és énekeink valóban Luther ősi, helyes meglátása szerint Isten dicséretét egyszerűen és közérthetően, de mégis tisztán és tömören adják elő. Akkor gyülekezeteink éneke valóban igehirdetés, hívő bizonyágtétel és imádság lesz.

Schreiner Vilmos

Igehirdetés a Lelkészhelyvel Intézet 1955 október 17-i esti könyörgésén,
Lk 2, 40—52 alapján.

Textusunkat két rövid igevers fogja közre; mindkettő hosszú évek történéseinek lényegét jellemzi: Jézus gyermek- és ifjúkori növekedéséről beszél, és pedig elsősorban belső szempontból. Mi történt Jézus életében harmincéves koráig? „Növekedett.“ Mi a teológus egyetlen dolga? Hogy növekedjék. Jól tudjuk, hogy a növekedést Isten adja, de ajándekának megbecsülése teljesen a mi felelősségünk. Figyeljük hát, hogy életté lehessen bennünk: Krisztus követése a növekedésnek milyen útját szabja elénk.

Mi legyen tehát bennünk krisztusi? Alapigénkből a választ három szóval így fogalmazhatnám meg: lelkület, lendület, alázatosság.

Lelkület. Jézus nem csodagyerek volt s nem akart vallási szenzációjá lenni. A különbség kérdezői és öközötte „mindössze“ annyi lehetett, hogy azok vizsgálták a törvényt, ő pedig birtokosa volt az igének; szavain már ekkor megéreződhetett, hogy hatalommal beszél, s nem úgy, mint a farizeusok és írástudók. Jézus azonos volt és mindig újra azonosult az igével — ez jellemző lelkületére. De milyen a mi lelkületünk? Foglyai, megragadottjai vagyunk-e az igének, vagy csak „jámbor“ érdeklődéssel vizsgáljuk: mit is akar mondani — hogy aztán felhasználhassuk a papi „mesterségben“?

Szolgálatunk másik fontos életjele a lendület. (Nem tévesztendő össze a forrófejűséggel és kapkodással.) Jézus bejelentetlen Jeruzsálemben maradása, azt hiszem, legkönnyebben úgy érthető, hogy az „Atyja dolgaival“ való foglalkozás annyira magávalragadta, hogy például szüleiére egyszerűen nem is gondolhatott. S mennyire magától értődőnek tartotta ezt a maradéktalan odaadást! Majdnem szemrehányóan kérdi: „Nem tudjátok...?“ S ez a kérdés megszegyenítően szegeződik nekünk — ahogyan Jézus más alkalommal, Nikodémusszal szemben megfogalmazta: „Te Izráel tanítója vagy és nem tudod ezeket?!“ Hol van az az önmagáról tanúskodó lendület, amely okoskodás nélkül mindent belead, mert egyszerűen nem tud csak félig szolgálni Urának? Hová lett a lendület tanulásunkból, akarásunkból, szeretetünkéből — ha egyáltalán valaha is megvolt?

Hanem — ha eddig magas régiókban éreztük volna magunkat, akkor most szálljunk le egy kicsit, mert most olyasmiről lesz szó, amiről talán sokan vélekednek úgy, hogy nincs benne semmi „fantázia“. Általában épp' elegen gondolkoznak így az alázatosságról. Arról van szó, hogy Jézus engedelmes volt szüleinek. Legyünk egészen reálisak. Jézus Krisztus, a világ Ura, az Isten Fia, forgácsot szedett össze, kihordta a szemetet, ellátta az állatokat, a házimunkát, megfogta a dolog végét. De ha így állunk, akkor „tisztelendő uraknak“ derogálhat-e például takarítással vagy egyéb „alantas“ munkával bíbelődni? Hat éve mondta nekem egy lelkész: „Nektek, teológusoknak sokszor az a bajotok, hogy nem tisztítottatok meg elég pókhálós padlást.“ Az ilyesmi a „gyakorlati teológia“ nélkülözhetetlen ága.

Lelkület, lendület, alázatosság — e három ponton támaszkodik, áll szolgálatunk, felkészülésünk. Ha bármelyik hiányzik, csak bukni tud. Ezekben erősödünk, gyarapodunk; Péter 2. levelének utolsó szavaival élve: „Növekedjétek a kegyelemben, a mi Urunk, megtartó Krisztusunk ismeretében.“

Bodrog Miklós

A mostani számunkban közölt írásmagyarázatok az Evangélikus Egyetemes Sajtóosztály munkaközössége készítette.

Hetvened vasárnap Mt 20, 2—16

Luther „kemény evangéliumnak“ nevezi a szőlőmunkásokról szóló példázatot. Igaza van. Isten ígéje valóban kemény és súlyos mondani-valót tár elénk.

Ezt az ígét az előzőkkel összefüggésben kell olvasnunk, mert ez az evangéliumi szakasz voltaképpen egyenes folytatása a gazdag ifjúról és a Péter apostol által felvetett problémáról szóló résznek.

1. *Kétféle magatartás* állt Jézus előtt. Az egyik a gazdag ifjúé. Közismert vagyonsága, magabiztos, fölényes fellépésre készítette. Kegyes göggel állt Jézus elé, s kijelentette, hogy minden parancsolatot megtartott, mi fogyatkozás van még öbenne? Ez a hanyag vallásos elegancia összetört Jézusnak azon a szaván: „Szeresd felebarátodat, mint magadat“ (Mt 19, 19). Kiderült, hogy nem hajlandó az emberek javára cselekedni, s megszegyenült azzal a válaszával, hogy ő a felebaráti szeretet parancsát is betölti.

A *másik magatartás Péteré* és a többi apostolé. Ezek az egyszerű halászok, kétkezi munkások, kisemberek készek voltak a Krisztus-követés útjára lépni, s odaszánták életüket arra, hogy úgy fognak szólni, élni és cselekedni, amint azt Mesterüktől tanulják. Jézus Krisztus Péter apostolnak arra a kérdésére: „Mink lesz hát minékünk?“ (Mt 19, 27) azzal válaszol, hogy az ő színe előtt „sok elsők lesznek utolsók és sok utolsók elsők“ (Mt 19, 30), sok gazdag ifjú fog megszegyenülni és sok egyszerű Krisztus-követő fog megdicsőülni.

2. Ez az alapvető gondolat lüktet benne ebben az ígében is. A szőlőművesekről szóló példázat tanulságát is abban összegezi Jézus Krisztus, hogy a példázatbeli gazda az utolsónak is annyit akar adni, mint az elsőnek, s ez a történet is azzal fejeződik be: „Eképpen lesznek az utolsók elsők, és az elsők utolsók“ (Mt 20, 16).

Mi tehát az a magatartás, amelyet egyrészt ez az ige meg akar szégyeníteni és mi az másrészt, amelyet meg akar dicsőíteni?

a) *Luther írásmagyarázata szerint* a szőlőművesek első csoportja cselekszik gonoszul, akik zúgolódnak és rossz szemmel nézik, hogy ők nem kapnak többet, mint mások. Ezek azok a *gőgös szentek, akik a maguk érdemére építenek*. Ezek azt akarják, hogy Isten az ő cselekedeteik szerint jutalmazza meg őket, vegye észre, hogy ők többet munkálkodtak, mint mások, s ezért elvárják, hogy Isten őket magasabb helyre ültesse a menyországban, s adjon nekik más, különleges kegyelmet, nagyobb és jobb Krisztust. Ezek zúgolódnak a Krisztus országában uralkodó egyenlőség miatt, s nem akarnak közösséget vállalni más embertársaikkal. *Így nézte le a kolostorban zsolozsmázó apáca a gyermekeinek és családjának, munkájának élő asszonyt, a miséző szerzetes az egyszerű, dolgozó embert*. Ezek az „első szőlőmunkások“ zúgolódnak és többet akarnak kapni, mint a többiek. Ezek előszámlálják Istennek, hogy mennyit dolgoztak és bizony milyen nehézükre esett a fárasztó munka.

Ez az a magatartás, amelyet meg akar szégyeníteni Jézus Krisztus ebben a példázatban,

b) Ennek az evangéliumnak egyik leglényegesebb pontja, hogy belőle a Krisztusban való keresztyéni egyenlőségünkre nézve vigasztalást mérítsünk. A szőlő ura a különbségről hallani sem akar. Az ő országában az a törvény uralkodik, hogy egyiknek annyit juttat, mint a másiknak, mert a *menyországot, a haláltól és a büntől való megváltást senki sem szolgálta meg, az Úr tehát azzal senkinek sem adósa, kegyelemből adja azoknak, akik a szívük szerint kívánják*. Isten országában egyiknek sincs más keresztsége, evangéliuma, hite, Istene, Krisztusa, szentsége, mint a másiknak. Együtt mennek a prédikációra, ugyanazt az ígét hallgatják, ugyanabban a keresztségben és úrvacsorában részesülnek, ugyanaz a Krisztushit élt Péternek és Pálnak, a bűnbánó Magdolnának és a kereszten függő latornak is a szívében. Isten országában mindegyikünk csak azért kedves Isten előtt, mert Jézus Krisztus szenvedett értünk és mindnyájunkért, s egyikünket ugyanúgy váltotta meg, mint a másikat. Isten előtt egyikünk sem dicsekedhetik s nem hivatkozhatik a maga érdemeire. *Ákik meglátják, hogy Isten a Jézus Krisztusban való hit által, ingyen kegyelemből adja az üdvösséget, azok járnak helyes úton.*

Ez az a magatartás, amelyet ez az evangélium meg akar dicsőíteni.

3. Mindez azt a követelményt rejti magában, hogy Isten országában, a maguk kegyességében bízó, fenhéjázó „szentek” és a másokat „lesajnáló” *kegyesek lesznek az utolsók* és a Krisztusban hívő és Krisztusban élő egyszerű ún. *közönséges keresztyén életben járók, akik Urukban bíznak és Őt követik, lesznek az elsők.*

a) Az ige középponti mondanivalója határozott és biztos eligazítást ad *gyülekezeteink életére* nézve is. Nemcsak a Biblia világból ismerős a gazdag ifjú fenhéjázó magatartása. Nemcsak a reformáció korában volt elterjedt az emberektől és a világtól elzárkózó, önnön kegyességét vagy egy szűk kör kegyességét ápolgató, kolostori magatartás. *Előttünk is ismeretes* az a magatartás, amelyben a szőlőmunkások első csoportjához hasonlóan *önmaga keresztyéni „érdemére” építve akarja valaki lenézni hittestvérét, nem akar közösséget vállalni vele, magát különbnek, „megtértebbnek” tartja a másiknál, csak különleges összejöveteleket tart méltónak magához és a hozzá hasonlókhöz.* A szőlő ura keményen és határozottan kioktatja az ilyeneket. Jézus Krisztus előtt összeomlott az önigazságával kérkedő gazdag ifjú kegyessége. A szőlő ura előtt megszégyenültek a társaik fölébe kerekedni akaró szőlőmunkások. Ugyanígy feddi meg Isten ígéje ma is mindazokat, akik magukat különbeknek tartják másoknál, akik egységességük ürügyén akarnak fölébe kerekedni másoknak, akik magasabbrendűségük címén akarnak elkülönülni és elzárkózni embertársaiktól, akik a maguk különleges kegyességével akarják lenézni a közönséges keresztyén életet.

b) De nemcsak ilyen individuálisan lehet visszaélni a kegyességgel, hanem *kollektív formában* is. Az első csoportba tartozó munkások maguk-biztossága és követelődése olyan formát is ölthet, amit „*egyházi sovinizmus” névvel jelölhetnénk.* Ez az egyházi gőgnek a magatartása. Ebben az esetben az ember összetéveszti magát Urával, s nem Jézusnak tulajdonítja azt a mondást, hogy „*nálam nélkül semmit sem cselekedhettek*”, hanem *az egyházi sovinizmus önmagára mutatva mondja: nálam nélkül semmit sem cselekedhettek.* Így születik meg az a magatartás, hogy csak nekünk van igazunk, csak miénk a világosság, csak mi járunk helyes úton, csak mi vagyunk tévedhetetlenek. A *katolicizmus kísértése* ez a protestantizmuson belül. A katolicizmus a maga egyedül üdvözítő egyház-jellegével, a hit által való megigazulás tanításának háttérbe szorításával, az önérdemnek és a vallásos gőgnek ked-

vező beállítottságával különben is kísértetiesen hasonlít a szőlősgazda előtt érdemekre hivatkozó, követelőző magatartásra. A helyes egyházi magatartás nyilvánult meg az ökuménikus munka területén akkor, amikor az evanstoni anyag előkészítésében résztvett egyházak sorában a mi protestáns egyházaink is rámutattak arra, hogy *Krisztus a világ reménysége, s nem az egyház.*

Jézus Krisztusra tekintő reformátori álláspont Krisztus érdemére építi életét, neki ad minden dicsőséget, egyedül őbenne bízunk, s hát-terbe szorít és elvet a kegyesség ürügyén fellépő minden emberi hatalmi ambíciót. Ugyanakkor ez a Krisztus érdemére építő magatartás — a vett kegyelemre adott hála — válaszként a jó szolgálat útját járja az emberek felé. Ez az igazi egyháznak, a szolgáló egyháznak az útja.

Így vet el ez az evangélium minden emberi dicsekvést, fenhéjazást, követelőzést, s így ad dicsőséget Istennek Jézus Krisztusban megmu-tatkozó kegyelméért, az emberek javáért végzett jó szolgálat útján!

Hatvanad vasárnap Lk 8, 4—15

1. Igénk középponti mondanivalója az, hogy az egész keresztyén élet értelme a gyümölcstermés.

Minden ezért történik. Ezért indul el a magvető vetni, ezért olyan növekedőképes a mag, ezért olyan izgalmas a kérdés, lesz-e termése az elvetett magnak, vagy pedig valamilyen ok miatt nem sikerült a gyümölcstermés; igénk azt hirdeti, hogy *a termésért, a jó eredményért, a gyümölcserért volt minden.* Enélkül semmit sem ér az egész. A szántóvető ember is csak azért dolgozik, hogy fáradtságos munkájának eredménye, termése legyen, ha ez nem sikerül, egész munkája kárba veszett.

Jézus Krisztus példázatában azért használ ilyen közérthető képet, hogy mindenki egészen világosan láthassa maga előtt Isten munkájának a módszerét, célját, eredményét, vagy a tőle kívül álló ok miatt bekövetkezett eredménytelenségét.

2. Jézus Krisztus a példázathoz fűzött magyarázatában megmondja, hogy *„a mag az Isten beszéde“* (11. vs.) Azért mondta az egész példázatot, hogy az Isten beszédének útja legyen világos és érthető a tanítványok előtt. Sokan nem értik azt, amit Isten dolgairól szól, de a tanítványoknak „adatott“, hogy értsék „az Isten országának titkait“ (10. vs.). Az ő feladatuk, hogy továbbadják az ígét az embereknek, elmondják Jézus szavainak a magyarázatát. Az Isten beszéde ezzel még nem lett a tanítványok tulajdona, nem bánhatnak tehát vele önkényesen, mintha a sajátjuk volna, mindenben alkalmazkodniuk kell az ige tulajdonosához, Istenhez. Jézus Krisztus maga világítja meg a példázat értelmét, ő általa lehet csakis helyesen magyarázni az Isten beszédét.

3. Az Isten beszédének mag-jellege azt is kifejezi, hogy az *csendben növekedik.* Isten elhínteti az ige magját. Azután következik a növekedés csendje. Nincs szükség semmiféle emberi erőlködésre és meszterkedésre. A magból nem lehet erőszakkal kihúzni a kalászt. Nincs értelme az idegeskedésnek sem a mag fölött, hogy miért nem nő már gyorsabban, vagy dúsabban a magból szárba szökő vetés. Nincs értelme az „egyház-mentő“ kapkodásnak sem, mintha sürgés-forgással, lázas tevékenységgel lehetne a magot serkenteni a növekedésre. Jézus Krisztus példázatán fenséges nyugalom ömlik el. Hínteti és szórátja a magot, az Isten beszédét, de semmi erőszakkal vagy ügyeskedéssel sem sürgeti az eredményt. Tudja, hogy a mag egy része meg fogja hozni gyümölcset,

az Isten beszéde nem tér vissza üresen, hanem megcselekszi, amit ő akar és szerencsés lesz ott, ahová küldte (Ézs 55, 11). Tanítványaitól is azt várja, hogy tartsák tiszteletben az Isten beszédének útját, a növekedés és gyümölcsstermés útját. Előre tudtukra adja Jézus Krisztus, hogy nem minden mag fog kikelni és gyümölcsöt teremni. Előre megmondta, hogy a négyféle esetből csak az egyikben sikerül a gyümölcs hozam elérése, de az aztán a hallott ígét tiszta és jó szívvel megtartja és száz annyi hasznot hoz.

4. Figyelemre méltó, hogy mind a négy típus esetében *igehallgatókról van szó*. Nem hitetlenekről, hanem templomos keresztyénekről. Ez már magabavéve is arra figyelmeztet, hogy nem minden igehallgató jut el a gyümölcsstermés fokáig. Pedig *az Isten beszéde feltétlenül gyümölcsöt érlel*. Az igehirdetés végső summája abban van, amit Jézus Krisztus a nagy parancsolatban az Isten- és emberszeretet kettősségében fejezett ki. Pál apostolnál ez a hit- és cselekedetek összefüggését jelenti. Ennek az összefüggésnek az értelmében beszél az Újszövetség a cselekedetek gyümölcseről. Jézus Krisztus a Hegyi Beszédben jelenti ki, hogy csak az a bölcs ember, aki hallja tőle e beszédeket és meg is cselekszi azokat (Mt 7, 24). A teljes Írás tanítása szerint csak az az egészséges Istenben való élet, ahol a hitet követik a cselekedetek gyümölcsei, mégpedig az ember javára szolgáló cselekedetek gyümölcsei. *Ide kell eljutnia a keresztyén embernek*. Ide vezet az Isten beszédének útja. A szántóföld Ura ilyen termést, hozamot és gyümölcsöt vár a kikélt magtól.

5. Az elvetett mag első csoportja viselkedik a legterméketlenebbül. Alig, hogy megtörtént a magvetés, még nincs idő a mag meggyökeresedésére sem, máris eltapossák az emberek, felkapkodják a madarak. A teljes Írás által hirdetett ige semmi gyökeret sem tudott verni. Luther szemléletes kifejezése szerint „egyik fülön be, másikon ki“, ez az igazi „falra hányt borsó“. Úgy ülnek a prédikáció alatt, mintha semmit sem hallottak volna. Ezeknek valóban hiába beszélnek. Pedig *ígét hallgatni nem lehet felelőtlenül*, mert az Isten felelősségre von. *Az üres, tartalmatlan, csak formákban kimerülő vallásosság, vagy éppen képmutatást jelentő magatartás a leggyűlöletesebb dolog az Írás szerint*.

6. A második csoport örömmel fogadja az ígét, de mivel nincs gyökereik, elszáradnak s nem jutnak el a termésig. Ez a „szalmaláng“ *lelkesedésű vallásosság* csak érzelmeket, feibuzdulást, kegyes hangulatot talál az Isten beszéde helyett. *Istennek a gyümölcsstermés a célja, nem a rajongás, az enthuziazmus. A vallásos fellelkesedés, nekibuzdulás terméketlen és üres, ha nem követi cselekedetekben is megnyilvánuló magatartás*. Jézus Krisztus nem látja értelmét annak a vallásosságnak, amely csak a zöldelő vetésekig jut el, de semmivé foszlik akkor, amikor számonkérlik tőle az emberek javáért végzett munka gyümölcsstermő életfolytatását. Jézus a nagy szavak helyett a látható és szolgáló keresztyén életet követeli!

7. A harmadik csoportba tartozók esetében az ige megfullad a tövisek között. Az aggodalmaskodás, az egyéni önzés, az érzéki örömmök kergetése megfojtják a készülő gyümölcsöt s végül ez sem terem semmit. Minden ember életének vannak gondjai. Naivság volna erről nem tudni. De mindez nem vezethet aggodalmaskodásra, bizalmatlanságra a jövőt illetőleg. Ez a típus nem veszi át a keresztyén ember bizakodó, örvendező, tetterős, életfelfogását, amely Istenben való hitéből táplálkozik.

Minden ember szeret anyagiakban is gyarapodni. Joga van hozzá. De ez a típus a javak halmozásának az igézetében él, a gazdagság kísérése tölti be az életét s másokat elnyomva és kihasználva törtet, nem veszi észre, mennyire embertelenné válik ezzel, mennyire távolodik az embereket szerető és segítő gyümölcstermő lélettől.

Minden embert megajándékoz Isten az élet örömeivel. Szabad és kell is élnünk ezekkel. De ez a típus a gyönyörűségek rabja, az élvezetek hajszolásának fővisei megfojtanak benne nagy és magasztos feladatokat.

8. *Az egészséges, az Isten akarata szerinti keresztyén élet természetesen és szükségképpen termi a cselekedetek gyümölcsseit.* „Ezek azok, akik a hallott ígét tiszta és jó szívvel megtartják, és gyümölcsöt teremnek béketűréssel“ (Lk 8, 15). Isten elvetett magja százannyi hasznot hoz, gazdag termést, jó aratást. Ennek a keresztyén életnek látható eredményei vannak. A Krisztusban való hit nagy hasznot hoz, bőséges termést jelent az mindenütt, ahol az emberekkel való egészséges kapcsolatok kialakítására lehetőségek nyílnak. Ilyen például a közösségi magatartás területén. Ma az élet széles területein közös munka folyik, egyik ember a másik kezéből veszi át a munkadarabot, tervszerű hatalmas óraműként folyik a termelés, ahol mindenki számít a másik hűségére és becsületességére. Ugyanígy kezdi áthatni falvaink nagy részében a közösségi termelés a paraszti élet is. A helyes közösségi magatartás áldást, erősítést, jobb életet jelent. Az igazi keresztyén magatartás az életnek ezen a területén is megtermi a maga jó gyümölcsseit, hiszen a keresztyén hit középpontjából, a Jézus Krisztushoz tartozásból bőséges erőt merít a munkában, a becsületességben, az emberi szolidaritás vállalásában való helytálláshoz.

Az igazi keresztyén magatartás százannyi hasznot hoz Isten dicsőségére és az emberek javára egyaránt. Ebben az eredményességben, látható hozamban, erkölcsi természetben és jó gyümölcsben van a keresztyén magatartás jó illata. Ezért semmi ehhez képest a gyümölcsöt nem termő, eredménytelen, elvetélt vallásosság! Csak a termő magnak van létjogosultsága.

Összefoglalva az elmondottakat: a példázat elénk tárta, hogyan kell ígét hallgatnunk, mi az Isten beszédének útja. Azok járnak helyesen ezen az úton, „akik a hallott ígét tiszta és jó szívvel megtartják és gyümölcsöt teremnek béketűréssel“. Ez a gyümölcstermő élet, a hit és cselekedetek összefüggése adja meg a keresztyén élet értelmét és célját. Az hallgatja jól az ígét, aki abból erőt merít üdvössége és földi élete, az Isten igaz tisztelete és az emberek javának munkálása terén egyaránt!

Ötvened vasárnap Lk 18, 31—43

Mély bölcsesség rejlik abban, hogy az ógyházi perikópa ebben a textusban két látszólag egymástól független bibliai szakaszt kapcsol egybe. Az egyházi esztendő menetét figyelembe véve azonban elénk tárul textusunk igazi jelentősége. Arról van szó ugyanis, hogy a böjti időszak előtt, Ötvened vasárnapon, az egyház *arról prédikál, hogy Jézus Krisztus, a szenvedés útját járó „Jahve szolgája“ és a megalázkodása ellenére is isteni hatalommal cselekvő Megváltó, szenvedésében és dicsőségében egyaránt egyet akar: az emberen segíteni, az emberért mindent megtenni.* A valóságos Isten és a valóságos ember Jézus Krisztus így áll elénk ebben az igében.

1. Textusunk első részében az *Úr tizenkét apostol tudtára adja küszöbön álló szenvedéseit*. Nem először teszi ezt. Az evangélisták háromszor közlik Jézus szenvedéséről szóló jövendöléseit. Ezekre a szavakra vonatkozik, amit az angyalok húsvét napján a sírnál mondanak az asszonyoknak: „Szükség az Emberfiának átadtni a bűnös emberek kezébe, és megfeszíttetni, és harmadnapon feltámadni. Megemlékezének azért az ő szavairól“ (Lk 24, 7—8).

Lukács evangélista háromszor is körülírja ugyanazt: „Ők pedig ezekből semmit nem értenek, és a beszéd őelőlük el vala rejtve, és nem fogták fel a mondottakat“ (Lk 18, 34). A *zsidó gondolkodás számára elképzelhetetlen volt*, hogy a megígért Messiást gyalázat érje s végül is meghaljon, hiszen ez azt jelentette volna, hogy Jahve ítélete alá került. Emlékezzünk arra, hogy Péter hogyan utasítja vissza Jézus szenvedés jövendölését: „Mentsen Isten Uram, nem eshetik ez meg teveled“ (Mt 16, 22) De nemcsak Péter, hanem a többi tanítvány is úgy gondolkozott, hogy ez a Jézus oly szoros kapcsolatban áll az Atyával, hogyan is engedhetné meg, hogy valami baja is essék. Hiszen nap mint nap látták Jézus cselekedeteit, tanúi voltak istenfiúi méltóságának, elképzelhetetlen volt számukra, hogy szenvedés és halál várhatna Jézusra. Dániei próféta azt jövendölte, hogy a Messiás „az ég felhőiben“, dicsőségben jelenik meg. Maga Jézus is azt hirdette, hogy el fog jönni Isten jobbján (Lk 22, 69), ő tart majd ítéletet (Lk 21, 36), de már a földön is isteni hatalommal bocsát meg bűnöket (Lk 5, 24), ő a szombat napnak is Ura (Lk 6, 5), csodákat tesz, gyógyít, hatalmát teljesen az ember segítésére és boldogítására fordítja.

A *tanítványoknak át kell menniök Jézus emberszeretete mélyebb megismerésének iskoláján*. Őt Jeruzsálemben meg fogják csúfolni, megyalázzák, leköpi, megostorozzák, végül is megölik őt, de harmadnap feltámad. Ő lesz az Istennek ama Bíránya, aki elveszi a világ bűneit (Jn 1, 28), aki a megváltás művét életének váltsággként odaáldozásával, szenvedésének és halálának az árán viszi véghez. *Mindez azonban az emberért történik, az ember javáért, boldogságáért, megmentéséért, üdvösségéért. Mert ő ennyire, ilyen végtelenül szereti az embert*. Akkor még szokatlan és ismeretlen dolgok voltak ezek a tanítványok előtt, később azonban mindent megértettek és ők maguk is a Krisztus-követés útját járták, ezt a mélységes emberszeretetet hirdették.

2. Alapigénk másik része, a jerikói vak koldus szemének megnyitása, az előzővel szemben nem a szenvedő „Jahve szolgáját“ mutatja be, hanem azt a Jézust, aki ezt mondhatta magáról: „Mindent nékem adott át az én Atyám“ (Mt 11, 27). Ezzel a hatalommal kérdezi a vaktól: „Mit akarsz, hogy cselekedjem veled?“ (Lk 18, 41). Ezzel a hatalommal teljesíti kérését s adja vissza a vaknak szemvilágát.

Mindez azt jelenti, hogy a szenvedés útját járó „Jahve szolgálja“, a Jeruzsálemben szenvedő és majd meghaló, magát a keresztfáig megalázó Jézus *egyszerre és egyidejűleg: a Krisztus, az Isten Fia, az ég és a föld Ura*. Nem úgy van tehát a dolog, hogy Jézus a földön csak megalázott állapotban, csak emberi mivoltában járt volna, hanem itt is és mindörökké is, valóságos Isten volt, aki hatalmát az emberek gyógyítására, a nyomorúság és szenvedés enyhítésére, az élet javára és előmenetelére fordította.

Amikor igénk a szenvedésjövendölést és a vak gyógyítását egyszerre állítja a gyülekezet elé, ezzel éppen azt fejezi ki, hogy Jézus Krisztus a szenvedésbe és halálba menő állapotában is, és isteni hatalmában, dicsőségében is ugyanaz: *az emberszeretet Istene*. Ezért indul el a keresztféle, ezért gyógyítja az emberi nyomorúságot. Bárhonnan

is nézzük őt, mindig ezt látjuk benne a leglényegesebbnek. Ezt hirdeti valóságos embervolta, és ezt sugározza valóságos Istenvolta.

3. *A tanítványnak az a rendeltetése, hogy tanuljon a Mestertől.* A tizenkét apostol csak Jézus Krisztus feltámadása után dőbönt rá arra, ami valójában történt a kereszten és a nyitott sírban. *De inmentől fogva azután jól tudták, mit kell hirdetniök és cselekedniök, mi a Krisztus-követés útja.*

Számunkra, Jézus Krisztus mai tanítványai számára döntő fontosságú ennek az igének a tisztán és igazán való megértése. Ha a mi Urunk mindenestől az emberszeretet Istene, akkor az ő nyomát követő tanítványok sem járhatnak másfelé, hanem csakis az ő útján az emberekért végzett jó szolgálatok útján. Luther Márton nem hiába jelölte meg ebben a Krisztus-követés alapvető magatartását „A keresztyén ember szabadságáról” című iratában így: „*Légy Krisztussá a felebarát számára!*”

Ez azt jelenti, hogy a mi számunkra is legyen olyan drága, olyan megbecsülni való, olyan egyenlő, olyan segítségre érdemes minden ember, mint Krisztus számára volt... Azt is jelenti, hogy érdemes az emberért, javáért, boldogulásáért, minden áldozatot meghozni, érdemes az életünket rátenni az ember, az emberek és az emberiség előmenetelének szolgálatára. Azt is jelenti, hogy törődünk kell az ember apró és nagy dolgaival, meg kell látnunk a kicsiben való hűség lelkületével az emberek apró bajait és nehézségeit s azokban is segítenünk kell, hiszen Jézus Krisztus ölbévette a kisgyermekeket is, a mennyei Atya gondját viseli a verebeknek is, de ugyanakkor meg kell látnunk az emberek összességének alapvető kérdéseit, amely kihat minden egyes ember életkérdéseire is, mint például az emberiség jövődjének, a népek közötti béke és barátság ügyének, az emberiség haladásának, az atomkorszaknak az ügyét. Az emberszeretet Istene az élet minden területén elvárja azoktól, akik tanítványainak vallják magukat, az emberszeretet lelkületét és az emberszeretet cselekedeteit. Elvárja az apró dolgokban ugyanúgy, mint a világméretű ügyekben.

A Jézus Krisztusról való szóbeli bizonyágtévsünknek ez a cselekedetbeli bizonyágtévség adja meg a hitelét, pecsétjét és érvényességét. Így válhat Ötvened vasárnap igéje nyomán, az emberszeretet Istenének akaratából belőlünk az emberszeretet tanítványa és szolgálattevője!

Invocavit Mt 4, 1—11

I. Howard Spring „Tövis és borostyán” című regénye — amely néhány éve filmként is megismerhető volt — arról a dilemmáról szól, amelyet a népért való szolgálat és saját dicsősége jelentett a könyv főszereplőjének. Tövis és borostyán között kellett választania, de végeredményben nem könnyű megítélni, hogy melyik a tövis és melyik a borostyán. A regényhős a tapsot, az elismerést, a címet, a „dekorumot” tartotta borostyánnak, holott végeredményben ez volt számára a tövis, amely nemcsak gyógyíthatatlanul megbetegte, de az igazi borostyánra alkalmatlanná is tette. Mert az igazi borostyán a rábizottakért végzett eredményes szolgálat lett volna.

A tövis és borostyán dilemmája minden ember számára eleven, akinek feladata van az emberi életben. Ezzel a kérdéssel állott szemben az ember Jézus Krisztus is nemcsak működésének elején, abban a történetében, amelyet alapigénk mond el, hanem a Biblia tanúsága szerint földi életében mindig újra és újra. A mi feladatunk azonban a

bőjti időbe eső vasárnapon az, hogy Jézus megkísértése történetében keressük meg Isten nekünk szóló üzenetét.

2. *Ez az ige alap a hit számára.* Isten azt mondja el benne Jézusról, hogy ő olyan Küldött és Követ volt, aki az igazi borostyánt választotta, azaz az értünk emberekért önfeláldozó szolgálatot. A hármaskísértés három döntő ponton tette fel neki azt a kérdést, hogy mit választ: az ünnepelet csodarabbi fényes karrierjét, vagy az új életet teremtő, keresztre menő Megváltó szolgálatát.

a) *Az első kísértés az emberért való szolgálat két részre hasítását igyekszik sugalmazni.* Semmi kétely nem lehet számunkra abban, hogy Jézus a kísértésnek nemcsak azt a formáját helytelenítette és vetette el, amely igénkben szerepel, hanem az ellenkezőjét is. Nem lehet vitatkozni afelett, hogy Jézus fontosnak tartotta-e a mindennapi kenyerét, a megélhetés kérdéseit, mert a Biblia számos félreérthetetlen bizonyítékot szolgáltat amellelt, hogy Jézus az élet egészét s benne ezeket az ún. földi vagy emberi vonatkozásokat is értékelte és hatása alá vonta. A kísértés tehát nem az volt, hogy kenyér vagy ige, hanem hogy az egész feladat elvégzése-e, vagy csak annyi, amennyi a rajongás megszerzéséhez elegendő. Ha Jézus enged ennek az első kísértésnek, azzal félrevezette volna a népet. Az emberiségnek nem olyan kenyérre van szüksége, amely csodálatos bűvészműtatvánnyal hull az ölébe, és Jézusnak sem az volt a feladata, hogy valami varázspálcával érintve az emberi életet, mágikus révületbe vonja az embereket. A köveket nem változtatta kenyérré, de egy másik alkalommal az öt árpacipót és a hét halacszkát szét osztotta a sokaságnak. A kettő között valami olyasfajta különbség lehet, mint a régi választási hadjáratok alkalmával szokásos aprópénz-dobálás a nép közé, és a születésnap ajándék adása közti különbség.

Tudjuk, hogy a zsidóság egy része Jézustól új mannát várt, hogy Istentől küldöttségének bizonyosága legyen. Vajon lehetett volna-e ilyen hatása ennek, ha ezúttal nem az égből hullott volna menyei kenyér, hanem a föld rögei és kavicsai formálódtak volna azzá? Vajon ilyen módon beszéltek volna-e a kövek? Jézus tanítása szerint ennek más útja-módja van. A kenyér a földből nő ki, de úgy, hogy közben a földbe esett gabonamag elhal és szárbaszökkenve százannyi termést hoz. A termőföld bizonyágtétele Isten szeretetéről az, hogy „orcád verítékével“ (azaz becsületes fáradozással) megműveljük és munkánk gyümölcsét arathatjuk.

Jézus az ige erejét vetette volna meg akkor, ha azt tanúsította volna varázslatos csodatételével, hogy az emberiségnek olyan külső változásra van szüksége, mint amit a kövek kenyérré válása jelentett volna. Az a választás, hogy „nemcsak kenyérral él az ember“, azt jelentette Jézus számára, hogy a földi élet kérdései az emberek szívében és belsejében végbemenő jó változással függenek össze és ezt a változást el lehet érni azzal, hogy az ige meggyőző erejének teszi ki az emberi szíveket. Isten életújító akarataról és hatalmáról ez tanúskodik.

b) *A második kísértés a valóságos szolgálatnak hangzatossággal és látványossággal való felcserélését igyekszik sugalmazni.* A kettő között kb. olyan különbség van, mint a szívből jött meleg szó és az üresen kongó frázis között. Az embernek önkéntelenül János levele jut eszébe: ne szóval szeressünk, se nyelvvel, hanem cselekedettel és valósággal (1 Jn 3, 18) vagy Jakabé: Ha valaki azt mondja közületek, menjetek el békességgel, melegedjete meg és lakjatok jól, de nem adjátok meg nekik, amikre szüksége van a testnek, mi annak a haszna? (Jak 2, 16). Megkérdeshetjük mi is: mi haszna lett volna, ha Jézus sértetlenül az ünneplő tömeg közé ugrik a templom ormáról? Bizonyára nagy

látványosság lett volna, a tömeg talán vállára emeli, talán dicsőhimnuszokat zeng, de mi *haszna* lett volna? Másképpen: mit eredményezett volna azoknak, akik tanúi lehettek volna a csodának? Nyugodtan mondhatjuk, hogy semmi. Jézus nem azért jött, hogy ilyen látványossággá legyen, hanem, hogy cselekedjék az emberért, mégha ez a cselekedet voltaképpen passió volt is: szenvedés és halál, mert egészé a feltámasztás tette.

c) *A harmadik kísértés már egészen leplezetlenül az emberekért való áldozathozatalnak az önzéssel való felcserélését igyekezett sugalmazni.* Az előző kettőben is mindig ez húzódott meg a háttérben, de ebben a harmadik esetben ezt már semmi sem takarja. A tövis vagy borostyán kérdése ez egészen gorombán és félreérthetetlenül.

Ezt a harmadik kísértést Jézus éppen úgy le tudta győzni, mint az előző kettőt. Ő engedelmes volt Istennek, a küldőjének és tudta, hogy Isten akarata nem az, hogy önző módon rácsodálkozzanak az emberek, Isten istensége nem az, hogy gőgösen fitogtassa szentségét vagy mindenhatóságát. *Tudta, hogy Isten abban dicsőül meg, hogy Ő, Jézus Krisztus elvégzi a szolgálatot, amelyet reábizott, azaz megmutatja Őt kegyelmes valóságában, életújító hatalmában, gondviselő szeretetében és úgy mutatja meg az embereknek és a világnak, mint aki mindezt a valóságban és velünk cselekszi, nem pedig bámuló széksorok előtt s az árnyképvaszon mögött.*

Azzal, hogy mindhárom kísértésben megállott, Jézus becsületet szerzett a rábízottak között az általa hirdetett ígének s az általa véghezvitt messiási cselekedetnek. Ez az ige úgy mutatja be nekünk Jézust, mint *aki méltó arra, hogy higgyünk benne, mint Isten küldöttében, a mi Megváltónkban.* Ezért ez az ige alap a hit számára.

3. *Ez az ige ugyanakkor példa az élet számára.* Krisztus Isten elsőszülött gyermeke olyan értelemben is, hogy a többi gyermeke, azaz mi az Ő nyomába szegődvé úgy éljünk, amint Isten Krisztusban az istenes élet valóságát beműtatta. Erre a tanításra keresztyén életfolytatásunk, mindennapos magatartásunk szempontjából éppúgy alapvető szük-ségünk van, mint a hitünknek az erősítésre.

Az egyház egészében és a keresztyén emberek egyenként is gyakran szembekerülnek a tövis és borostyán kérdésével. A kísértés sokféleképpen megnyilvánulhat. A középkori *pápás egyház számára* a világi hatalom formájában jelentkezett. A *szélsőséges lutheránus ortodoxia* számára a dogmatika öncélúvá tételében. A *pietizmus* kinövéséi számára a keresztyén hangulat túlértékelésében. Bárhonnan hozzuk is a példát azonban, a közös vonásuk az, *hogy a figyelmet az élet valóságáról, a másokért cselekvő szolgálatról az önzés és öndicsőítés felé igyekeznek terelni.* Az egyszerű keresztyén emberek számára ez a kísértés jelentkezhet a *vallásosságukban*, amikor az természetlenné, önmagukba-fordulóvá válik. Az ilyen vallásosságnak jellemzője az, hogy *nem tanítható és nem is tud tanítani.* „Önálló egész.“ De jelentkezhethet ugyanígy a keresztyén feladat teljesítésében (illetőleg nem-teljesítésében), amikor egy-egy keresztyén ember senkivel sem törődik, csak magával.

Szinte mondanunk sem kell, hogy az ilyen „keresztyénség“ éppen olyan távol van az igazítól, mint ahogyan Jézus messzire rugaszkodott volna megváltói szolgálatától, ha enged a kísértésnek.

A küzdelem mindenképpen a borostyánért, a koszorúért folyik. Mindenki ezt akarja, de nem mindenki nyeri el. Azt mondja Pál apostol: Ha küzd is valaki, nem koronáztatik meg, ha nem szabályszerűen küzd (2 Tim 2, 5) és: Úgy fussatok, hogy elvegyétek (1 Kor 9, 24).

1. Felesleges, helytelen és káros dolog lenne ennek a történetnek a kapcsán azon gondolkodni, hogy vajon Jézus komolyan gondolta-e, hogy ő csak Izrael házának elveszett juhaihoz küldetett. Mindenesetre jó emlékezetünkbe idéznünk, amit dr. Pálffy Miklós „A tagadó mondatok stilisztikai értelméről“ ír a Lelkipásztor XXX. évfolyamának 135 k. lapjain, ahol alapigénkre a 139-ik oldalon kifejezetten utal is. Eszerint a mondat helyesebben valahogy így fordítható: Inkább (vagy: elsősorban) az Izrael házából eltévedt juhokhoz küldettem. Jézus egész életműve és a Szentírás egésze nem hagy kétséget afelől, hogy *Ő az egész világhoz küldöttnek hitte és vallotta magát*, habár Izrael népén keresztül. Maga Máté evangéliuma sem először mond el olyan esetet, amikor Jézus nem Izrael házának elveszett juhai közül valót hallgatott és gyógyított meg (vö. 8, 5—11).

Azt sem tudjuk, hogy Jézus kinek adta fel a kérdést, az asszony-nak-e, a tanítványoknak-e, vagy esetleg saját magának. Lehet, hogy az asszony öntudatlan hitét nevelte a hit által tudatossá. Lehet, hogy a tizenkettőnek akart eligazítást adni, vagy talán annak a sokaságnak, amelyhez bizonyára eljutott ennek a beszélgetésnek a híre is. Az is lehet, hogy saját magát erősítette meg ebben a beszélgetésben, talán éppen a zsidók egy részének önző messiási várákozásából feléje áradó kísértéssel szemben. Egyáltalában nem lényeges azonban, hogy ezt a kérdést tisztán lássuk. A lecke fel van adva, a kérdés felvetetett s most éppen nekünk, akikhez az ige ezen a vasárnapon szól.

2. A kérdés igazi böjti kérdés. Arról van szó: *kihez jött és miért jött Jézus?* Vagy még inkább a böjthöz illően föltéve a kérdést: *kikért és miért szenvedett Jézus?*

A kérdésben nekünk is tisztán kell látnunk, mert az nemcsak történeti kérdés. A történelemben Isten maga adott feleletet és pedig félreérthetetlen erre a kérdésre. A Biblia — mint már mondtuk is — nem hagy kétséget afelől, hogy Jézus szenvedése a bűnösökért történt, a bűnösökért halt meg és nem néhány „választottért“ vagy akár a választott népért csupán. Istennek ezt a történelmi választát *irányítónak kell tartanunk a kérdés mai felvetése számára is.*

3. Mindenekelőtt azt kell tisztán látnunk, hogy *Isten kegyelmét és szeretetét nem lehet kisajátítani.* A világ számára a mi nemzedékünkben különösen is jelentőssé vált az, hogy az emberiségnek egészében és testvériségben kell élnie, nem pedig megosztottságban és megkülönböztetésben. *A keresztyéneknek tudniuk kell, hogy Isten ígéje szerint ők semmiképpen sem lehetnek a megosztásnak vagy a megkülönböztetésnek a hívei, vetődjék fel ez a probléma a faji kérdésben, vagy a nemzetközi kérdésekben, vagy bármi másban.* Nem lehet egymás ellen kijátszani ebben a dologban olyan megkülönböztetéseket sem, hogy másképpen kell vélekednünk a földi és az örökkévaló dolgokban, hiszen a kananita asszony történetében gyógyításról van szó, de hitről is.

4. Ezzel mindjárt utaltunk következő okulni valóinkra is, amely így hangzik: *Isten kegyelmét és szeretetét nem lehet az életnek egyik vagy másik területére korlátozni.* Sajnos, sok keresztyén van, aki az életnek egyik-másik kérdése előtt húzódozva emeli fel a kezét és mondja: ez nem tartozik ránk, ez nem a mi dolgunk, *mi csak a „lélek“ dolgival törődünk.* Isten ebben az ígében éppen úgy, mint máskor, összekapcsolja ezt a kettőt, amint hogy Jézus Krisztus sem csak a lelkiünkért szenvedett és halt meg, hanem értünk, emberekért, megigazulásunkért

és új életünkért, amelyet testben és az örökkévalóságban egyszersmind élünk.

5. Még csak arra sem hatalmaz fel ez az ige, hogy *egyiket a másikkal szemben előnyben részesítsük*. Mint már említettük, a 24. verset talán helyesebben úgy fordíthatnánk: inkább az Izrael házából elvesztett juhokhoz küldettem. A mondat fordítható így, de Jézus cselekvése nem fordítható úgy, mintha csak a maradékból juttatott volna valami keveset. Nem könyöradományt adott, hanem meghallgatta az asszony hitének könyörgését. Az Izrael házából eltévedt juhokkal sem tehetett volna többet. Amit adott, szeretetből és kegyelemből adta, nem pedig érdem szerint.

Ezért mondjuk azt, hogy *nem lehet sem az embereket, sem az élet dolgait „rangsorolni” a keresztyén szolgálat és a kötelességteljesítés szempontjából*, mintha az egyik iránt inkább lennének elkötelezettek, mint a másik iránt.

6. Jelentősége van ennek számunkra magán *az egyházon belül* is. Isten a ma élő egyháznak fontos kérdésévé tette *az egyház egységének a kérdését*.

Így van ez *ökumenikus viszonylatban*, az egész világra kiterjedően. Ez az ige az egyházaknak azt üzeni: nem merülhetnek el a maguk vagy a magukválasztotta egyházak életébe azzal, hogy a többiekkel nem törődnek, azokhoz nem küldettek. De ugyanígy van ez *egy egyházon belül* is, konkrétan a Magyarországi Evangélikus Egyházon belül is. Egyházunk belső egységének építése Istentől kapott feladatunk. Ha ezt az ígét komolyan vesszük, *nincs egyetlen gyülekezetünk sem, amely akár egy más gyülekezet akár az országos egyház problémái előtt vállalt vonhatna*, hogy ne törődjék azzal. Krisztus példát mutatott nekünk abban is, hogy ilyen értelemben minden gondot és feladatot magunkra vállaljunk.

A felvetett böjti kérdésre a mi feleletünk ez: *Jézus Krisztus azért jött, azért szenvedett, halt meg és támadott fel, hogy bennünket és az egész anyaszentegyházat Isten népévé tegye. Azért jött, azért szenvedett, halt meg és támadott fel, hogy az egész emberiségnek megnyissa Isten gondviselő szeretetének, békét teremtő akarátának végtelen bőségét. Egyszóval: érettünk jött.*

Tegyük még hozzá befejezésül: vett elhivatásunkhoz méltóan járunk magunk is földi életünknek minden napján!

A berlini teológiai főiskola most ünnepelte húsz éves fennállását. Ezt az egyházi lelkészképző intézetet a Hitvalló Egyház létesítette 1935. novemberében, hogy így biztosítsa hitvallású lelkészek képzését, miután az egyetemi teológiai fakultásokra a hitleri állam rátette a kezét. A jubileumi ünnepségen D. Heinrich Vogel professzor tartott előadást, amelyben megemlékezett a teológiai főiskola első 10 évéről. 1935–45-ig Vogel professzor volt a főiskola vezetője. A Gestapo megtiltotta az intézet mű-

ködését, azonban egy darabig hallgatólag megtúrte. 1941-ben összes hallgatóit és tanárait letartóztatták. A Hitvalló Egyház azonban a legnehezebb időkben is gondoskodott az intézet fenntartásáról. A jubileumi ünnepségeken számos külföldi egyházi képviselő jelent meg s az intézet tanárainak több díszdoktori oklevelet nyújtottak át. Az intézetnek jelenleg 237 hallgatója van, közöttük 56 nő. A hallgatók Németország mindkét feléből valók.

Kollekták az evangéliumokhoz

Az itt közölt imádságok *Dietrich Veit* kollektái az ógyházi evangéliumokhoz.

Dietrich Veit (magyarul: Vid) Nürnbergben született 1506-ban. A wittenbergi egyetemre kerül 1522-ben. Luther asztaltársa, famulusa, legbensőbb munkatársa. 1533-ban dékán. 1535-ben megvállik az egyetemtől és hazatér. 1536-tól a nürnbergi Sebaldus-templom lelkésze, jöllehet többször kap meghívást különböző egyetemekre. Népszerű és közkedvelt igehirdető. Szorgalmas és szelíd ember, de álláspontját bátran képviseli. Emiatt többször kerül viták gyújtópontjába. 1539-ben vitába keveredik Osianderrel az általános gyónás és feloldozás kérdésében. 1546-ban részt vesz a régensburgi kollokviumon. Hevesen ellenzi a nürnbergi interimet. 1547-ben elmozdítják hivatalától. Utolsó éveiben súlyos betegen is szorgalmasan dolgozik írásain. 1549-ben Nürnbergben halt meg 43 éves korában.

Dietrich Veit kiadta Luther több iratát és asztali beszélgetéseinek egy részét. Saját iratai közül legnevezetesebb 1543 óta sok kiadást ért agendája, de sokfelé használták gyermekistentiszteleteken az egész Szentíráshoz készített rövid írásmagyarázatait és az evangéliumokhoz írt gyermekposztilláit is. A posztillák végén találjuk az itt közölt kollektákat, amelyek egyszerűen és találóan foglalják imádságba az evangéliumok tartalmát. Ezek a kollekták tehát nem az oltári lektió előtt, hanem az igehirdetés után használandók. Vö.: *Lelkipásztor* 1955. aug.: 485. lap. A közölt alapigék *Dietrich Veit* posztilláinak alapigéi: nem mindig egyeznek az ógyházi evangéliumokkal. Néhány kollektá egyes első személyben szól: ezeket egyes agendák átírják többes számba. Ezt bárki megteheti, ha szükségesnek tartja, ámbár az imádságokat nem a nyelvtani többes szám, hanem a tartalom teszi gyülekezeti imádkozásra alkalmassá (pl. az egyes számban írt 51. zsoltárt régtől használja az egyház a liturgiában).

Dietrich Veit kollektái a reformáció korában a lutheranizmus területén nagyon elterjedtek, egy részét nálunk is évszázadokon át használták (vö. *Lelkipásztor* 1955. júl.: 428. lap.). *Dietrich Veit* kollektáit most az 1930-as évi kiadás alapján adom közre (*Die Evangelien-Kollekten des Veit Dietrich, herausgegeben von Otto Dietz. Leipzig [Wallmann], 1930.*)

Pröhle Károly

Ádvent 1. vasárnapja: Mt 21, 1—9

Urísten, mennyei Atyánk! Hálát adunk Neked méltán, dicsérünk és magasztalunk Téged örökké! Mert nekünk, szegény bűnös embereknek bűneink miatt a halál és az ördög zsarnoksága alatt kellett lennünk, de Fiadat olyan királyunkká tetted, aki igazságos király; halálával fel akar minket oldozni bűneinkből, és üdvözítőnkké szeretne lenni, hogy megmentsen és támogasson minket a halál ellen. Kérünk Téged, világoíts meg, vezess és kormányozz minket Szentlelkeddel, hogy csak ehhez a mi igazságos királyunkhoz és üdvözítőnkhez ragaszkodjunk, ne botránkozunk meg szolgálai formáján és megvetett igéjén, és így a Beléd vetett szilárd bizodalom által örök üdvösségünk legyen. Ámen.

Ádvent 2. vasárnapja: Lk 21, 25—36

Urísten, mennyei Atyánk! Kijelentetted Fiad által, hogy az ég és a föld elmúlik, testünk újra feltámad és mindnyájunknak ítélet elé kell állanunk. Kérlek Téged, tarts meg minket Szentlelkeddel igédben és az igaz hitben, őrizd meg kegyelmesen minden bűntől, tarts meg minden

kísértés között, hogy ne terheljük szívünket evéssel-ivással és az élet gondjaival, hanem mindenkor éberek legyünk és imádkozzunk, kegyelmedben szilárdan bízva örömmel várjuk Fiad visszajövetelét és üdvözüljünk Általa. Ámen.

Ádvent 3. vasárnapja: Mt 11, 2—10

Úristen, mennyei Atyánk! Te tetted emberré Fiadat, a mi Urunkat Jézus Krisztust, és azért küldted el a világba, hogy gátat vessen az ördög zsarnokságának, minket, szegény bűnös embereket megsegítsen bűn és halál ellen és nekünk örök üdvösséget adjon. Kérünk Téged, kormányozd és vezesd Szentlelkeddel szívünket úgy, hogy ne nézzünk másra, mint csak az Ő igéjére és így elkerüljünk minden botránkozást, amelyre értelmünk tereli figyelmünket, és azok nyájához tartozunk, akik nem botránkoznak meg Fiadon, Jézus Krisztuson, hanem üdvözülnek. Ámen.

Ádvent 4. vasárnapja: Jn 1, 19—28

Úristen, mennyei Atyánk! Hálát adunk neked, hogy Keresztelő János által előkészítetted a kegyelmet árasztó üdvösséges keresztséget és minket is elvezettél a keresztséghez, benne Fiadért, Jézus Krisztusért bűnbocsánatot, Szentlelket és örök életet ígértél. Kérünk Téged, tarts meg minket kegyelmedbe és irgalmadba vetett bizodalomunkban, hogy soha ne kételkedjünk ebben a Te ígéretedben, hanem vele vigasztalódjunk minden kísértésben. Add Szentlelked által, hogy óvakodjunk a bűnöktől és megmaradjunk abban a tisztaságban, amelyre a keresztség által jutotunk. Ha pedig elesünk és emberi gyengeségünk miatt nem tudunk megállni, add, hogy ne maradjunk elesve bűneinkben, hanem igazi bűnbocsánattal megtérjünk és ismét vigasztalódjunk kegyelmeddel és ígéretteddel, és így kegyelmed által örök üdvösségre jussunk. Ámen.

Karácsony ünnepe Lk 2, 1—14

Úristen, mennyei Atyánk! Hálát adunk azért a nagy kegyelmedért és irgalmasodért, hogy egyszülött Fiadat testünkbe öltöztetted és Általa kegyelmesen kimentettél a bűnből és az örök halálból. Kérünk Téged, világosítsd meg szívünket Szentlelkeddel, hogy ezért a kegyelmedért hálaalak legyünk és vele vigasztalódjunk minden bajban s kísértésben, és így örök üdvösségünk legyen a Te Fiad, a mi Urunk Jézus Krisztus által. Ámen.

Lk 2, 8—12

Úristen, mennyei Atyánk! Kedves angyalokkal jelentetted ki Fiadat, Jézus Krisztust a szegény pásztoroknak a mezőn és hirdettetted, hogy ne féljenek, hanem örüljenek, mert Krisztus, az Üdvözítő született. Kérünk Téged, úzz ki Szentlelkeddel minden félelmet szívünkéből és ébreszd fel bennünk ezt az igazi valóságos örömet, és még ha ezen a földön megvetettek, nyomorultak, szegények és elhagyottak vagyunk is, mégis vigasztalódjunk és örvendezzünk azon, hogy szeretett Fiad, Krisztus Urunk, a mi Megváltónk és Főpapunk emberré lett, hogy megmentsen minket a halálból és minden bajtól, és üdvözítsen minket örökké. Ámen.

Lk 2, 13—14

Úristen, mennyei Atyánk, aki különös kegyelemből egyszülött Fiadat emberré tetted, kérünk Téged, add a Te kegyelmedet, hogy ezért a kegyelmedért hálaalak legyünk Irántad, ahogyan ezt a szent angyalok éneklék és kívánják, vele vigasztalódjunk bűn, halál és minden szerencsétlenség ellen, és szívünkéből annyira örüljünk, hogy minden mulandó szerencsétlenséget türelemmel legyőzzünk és ez a Te kegyelmed legyen legfőbb gyönyörűségünk és legnagyobb örömünk. Ámen.

Űristen, mennyei Atyánk! Te tetted emberré egyszülött Fiadat és Általa olyan birodalmat alapítottál a világban, hogy a benne hívők megszabaduljanak bűnöktől és az ördög zsarnokságától és részesüljenek a Szentlélekben és Általa örök üdvösségük legyen. Kérünk Téged, világosítsd meg szívünket, hogy mindennél jobban örüljünk ennek a kegyelemnek, Téged igazán ismerjük és megmaradjunk igédben és ezután csak a Te igazságodat és erődöt dicsérjük és magasztaljuk örökké. Ámen.

Vasárnap karácsony után Lk 2, 33—40

Űristen, mennyei Atyánk! Megjövendölted Szent Simeon által, hogy Krisztus, a Te Fiaid, Izráelben sokak elesére és talpraállítására rendelkezett. Kérünk Téged, világosítsd meg szívünket Szentlelkeddel, hogy Fiadat, Jézus Krisztust igazán ismerjük és minden bajban és veszedelemben Hozzá ragaszkodjunk és Vele talpraálljunk és Benne meg ne botránkozzunk, bizakodók és bátrak legyünk, mert bizonyos az, hogy akik hisznek Benned és megmaradnak Melletted, azoknak örök üdvösségük van. Ámen.

Űjév napja Lk 2, 21

Űristen, mennyei Atyánk! Hálát adunk Neked azért az atyai kegyelemért, hogy gondoskodtál rólunk, szegény bűnösökről, és Fiadat értünk a törvény alá rendelted, hogy tökéletes engedelmisségével csillapítsa haragodat és meggyógyítsa engedetlenségünket. Kérünk Téged, világosítsd meg szívünket Szentlelkeddel, hogy engedelmisségével vígasztalódjunk bűneink és rossz lelkiismeretünk ellen, és Szentlelked segítségével el is kezdjünk engedelmes gyermekeid lenni és végül örök üdvösségre jusunk Krisztus által. Ámen.

Vasárnap újév után Mt 3, 13—17

Űristen, mennyei Atyánk! Teljes kegyelemmel nyilatkoztattad ki magadat a Szentlélekkel együtt szeretett Fiaid keresztségénél, aki mindnyájunk bűnét magára vette, és hangoddal Hozzá tereltél minket, hogy Általa bűnbocsánatot és teljes kegyelmet kapjunk. Kérünk Téged, tarts meg minket ebben a bizodalomban. És mert mi is megkereszteltettünk Fiaid parancsa és példája szerint, erősítsd hitünket Szentlelkeddel és segíts minket az örök életre. Ámen.

Vízkereszt ünnepe Mt 2, 1—12

Űristen, mennyei Atyánk, aki felragyogtattad nekünk drága igédet, azt az igazi csillagot, amely a gyermek Jézusra mutat, kérünk Téged, add Szentlelkedet szívünkbe, hogy örömmel és hálával fogadjuk el ezt a világosságot és üdvösségesen használjuk, hogy amiként a bölcsek követik a csillagot, úgy mi se riadjunk vissza se fáradságtól, se veszedelemtől, hanem teljes szívünkkel ragaszkodjunk Fiaidhoz, Jézus Krisztushoz, az egyetlen Űdvözítőhöz, és abból, amit földi megélhetésünkre ajándékoztál, arra is adakozzunk, hogy szegény keresztyénséged fenntartassék és javuljon, és Fiadat, Jézus Krisztust igaz hitben, reménységben és szeretetben szolgálja. Ámen.

Vízkereszt után 1. vasárnap — Lk 2, 41—52

Űristen, mennyei Atyám! Hálát adok Neked azért a kegyelemért, hogy eljuttattál az Űdvözítő keresztséghez és isteni igéd s akaratod ismeretére. Kérlek Téged, add Szentlelkedet szívembe, hogy szorgalmasan törődjem igédvel, meg ne vessem és el ne hanyagoljam, hanem jól megjegyezzem, és az bennem igazi gyümölcsöt teremjen, hogy akaratod sze-

nint éljek, a hitben és az istenfélelemben gyarapodjam és növekedjem, s végül igédben üdvösségesen haljak meg és üdvözüljek. Ámen.

Lk 2, 41—52

Űristen, mennyei Atyánk, aki kegyelmedből gyermekeket és háznépet adtál nekem, kérek Téged, adj nekem olyan szívet, hogy jó példával járjak előttük, meg ne botránkoztassam őket szóval vagy cselekedettel és szorgalmasan neveljem őket a templomba és Isten kedves ígéjére. Nekik pedig add a Te Lelkedet, hogy az a mag jó gyümölcsöt teremjen és a Te dicsőségedre és magasztalásodra és embertársaik hasznára és javára éljenek és senkit meg ne botránkoztassanak. Ámen.

Vízkereszt után 2. vasárnap — Jn 2, 1—11

Űristen, mennyei Atyám! Hálát adok Neked, hogy kegyelmedet adtad nekem, a szent házasságba vezetél és általa megőriztél bűnőktől. Kérek Téged, add Szentlelkedet, hogy úgy vesszen és irányítson benne, hogy egyetértsek házastársammal, ne adjak okot ellenkezésre vagy haragra, hanem derűs hívő életet éljek, és ha nem is marad el a kísértés, mégis mindig érezzük kegyelmes segítségédet és áldásodat, akaratom szerint neveljük gyermekeinket, teljes hívő boldogságban éljünk egymással és végül üdvözüljünk a Te Fiad, Jézus Krisztus által. Ámen.

Vízkereszt után 3. vasárnap — Mt 8, 1—13

Űristen, mennyei Atyánk, aki különös szeretetből és irgalomból Fiadat nekünk adtad és értünk emberré tetted és a kereszten halált szenvedni engedted, add Szentlelkedet szívünkbe, hogy teljes bizodalunkat Belé vessük és Általa szilárdan higgyük bűneink bocsánatát és az örök életet, mint ahogyan a százados hitte, hogy beteg szolgáját egyetlen szavával talpraállítja. Hiszen szavát kaptuk: Aki hisz énbenem, nem lát halált örökké. Csak add meg, szerető mennyei Atyánk, hogy kételkedés nélkül szilárdan megmaradjunk mellette végső óránkig. Ámen.

Vízkereszt után 4. vasárnap Mt 8, 20—27

Űristen, mennyei Atyánk! Atyai és bölcs tanácsodból a földön kereszt alá állítasz minket, a Te gyermekeidet, és mindenféle vihart bocsátasz ránk, hogy ezzel gátat vess a bűnnek és gyakorolj minket a hitben, a reménységben és az imádkozásban. Kérünk Téged, könyörülj rajtunk, hallgasd meg imádságunkat minden kísértésben és bajban, és nyújts kegyelmesen segítséget, hogy megismerjük kegyelmedet és atyai segítségédet és Téged minden szentteddel együtt örökké dicsérjünk és magasztaljunk, mert Te vagy Fiaddal és a Szentlélekkel az egyetlen örök és mindenható Isten. Ámen.

Vízkereszt után 5. vasárnap Mt 13, 24—30

Űristen, mennyei Atyánk! Hálát adunk Néked, hogy elvetted szívünkbe a jó magot, a Te szentigédet, és kérünk Téged, keltsd életre és gyümölcsöztesd bennünk ezt a magot Szentlelkeddel és véd meg gonosz ellenségtől, hogy ne vessen bele konkolyt. Órizz meg minket az elbizakodottságtól, tarts meg minket félelemben, és segíts meg minket minden kísértésben, míg elérjük az örök üdvösséget. Ámen.

Vízkereszt után 6. vasárnap Lk 9, 33—36

Űristen, mennyei Atyánk, aki a mennyből megmutattad nekünk szeretet Fiadat, Jézus Krisztust és megparancsoltad, hogy Őt hallgassuk, mert egyedül Benne gyönyörködöl, kérünk Téged, világosíts meg szívünket igéddel és Szentlelkeddel, hogy teljes bizodalunkat és remény-

ségünket egyedül halálába, érdemébe és kegyelmébe vessük, és így bejussunk abba a dicsőségbe, amelyet Rajta megláttattál a megdicsőülés hegyén, és így testünknek-lelkünknek örök üdvössége legyen Általa. Ámen.

Hetvened vasárnap Mt 20, 1—16

Úristen, mennyei Atyánk, aki szentigéddel elhívtál minket szőlődbe, kérünk Téged, add Szentlelkedet szívünkbe, hogy hűségesen dolgozzunk ebben a szőlőben, óvakodjunk bűnöktől és minden botránkozástól, szorgoskodjunk igédben és akaratodban és minden reménységünket egyedül a Te kegyelmedbe vessük, amelyről Fiad, Jézus Krisztus által bőség-gel tanúskodtál, és így örök üdvösségünk legyen. Ámen.

Hatvanad vasárnap Lk 8, 4—15

Úristen, mennyei Atyánk! Hálát adunk Neked, hogy drága ígédet Fiad Jézus Krisztus által elvetted közöttünk, és kérünk Téged, készítsd fel szívünket Szentlelkeddel úgy, hogy ígédet szorgalmasan hallgassuk, tiszta jó szívben megőrizzük és türelemmel gyümölcsöt teremjünk, hogy ne ragaszkodjunk a bűnhöz, hanem segítségeddel elfojtsuk, minden üldöztetésben kegyelmeddel és segítségeddel vigasztalódjunk és türelemmel reménykedjünk az örök üdvösségben. Ámen.

Ötvened vasárnap Lk 18, 31—43

Úristen, mennyei Atyánk, aki a vak szemét Fiad Jézus Krisztus által kegyelmesen megnyitottad és megláttattad vele a napvilágot, mi szegény bűnösök kérünk Téged, világosítsd meg kedves igéddel a mi vak szívünket, hogy Téged helyesen ismerjünk meg Krisztus, a Te Fiad által, aki meghalt értünk a kereszten és megfizetett bűneinkért, és minden bajban és kísértésben egyedül kegyelmes segítségedre és irgalmadra nézzünk, azt keressük hívó imádsággal, és így vigasztalást és menedéket találjunk ördög, bűn és halál ellen. Ámen.

Invocavit vasárnapja Mt 4, 1—11

Úristen, mennyei Atyánk! A gonosz ellenség mindig sarkunkba lo-pakodik és ordító oroszlánként jár-kelel és keresi, hogyan tudna minket elnyelni: kérünk Téged, támogass minket Szentlelkeddel Fiadért Jézus Krisztusért, hogy az ellenség le ne győzzön minket, állandóan kegyel-medben maradjunk és végül üdvözlünk. Ámen.

Reminiscere vasárnapja Mt 15, 21—28

Úristen, mennyei Atyánk! Kérünk Téged, Szentlelkeddel erősítsd meg és tedd bizonyossá szívünkben a kegyelmedbe és irgalmadba vetett hitet és reménységet, hogy ha van is okunk félni lelkiismeretünk, bű-neink és méltatlanságunk miatt, mégis szilárdan ragaszkodjunk kegyel-medhez, mint a kananeus asszony, és Krisztus által segítséget és mende-déket találjunk minden kísértésben és szükségben. Ámen.

LELKIPÁSZTOR

Evangélikus lelkési szakfolyóirat

Kiadja az Evangélikus Egyetemes Sajtóosztály

Felelős szerkesztő és kiadó: D. Dr. Vető Lajos

Ara 12 forint.

Előfizetés: egy évre 144 forint, félévre 72 forint

Csekk számla: Lelkipásztor kiadóhivatala, Budapest 220 507

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VIII., Puskin-utca 12.

Telefon: 142—074

Példányszám: 700

33399-689/2 — Révai-nyomda. Budapest, V. Vadász utca 16. (Felelős: Nyáry Dezső)

1956 FEB -2